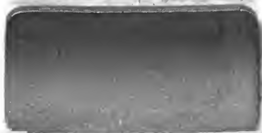

de Rubeis

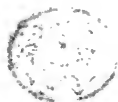

DESIDERII ERASMI
Roterodami
EXPLICATIO
IN
Symbolum Apoſtolorum, & Decalogum.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officina IOANNIS MAIRE,
ANNO CIƆ IƆ CXLI.

DESIDERII ERASMI *Roterodami* EXPLICATIO

In Symbolum Apostolorum, & Decalogum.

INTERLOQUUNTUR KATECHUMENUS & CATECHISTA.

KATECHUMENUS.

Amdudum mihi gestit animus asscribi in consortium Ecclesiæ Catholicæ, quæ est domus Dei, extra quam nulli speranda salus æterna. Itaque precor ut tua pietas ad hanc rem infantiæ meæ sit auxilio. CATECHISTA. Si rite tinctus es sacro lavacro, eadem opera coopta-

tus es in Ecclesiæ catholicę familiam. KA. Verum ea res inscio me, per sponsores gesta est, at posteaquam divina benignitas concessit ad hoc ætatis pervenire ; quæ ut ad impietatem corrumpi potest, ita ad pietatem opinor est docilis, æquum arbitror, ut & sponsorum meorum fidem liberem, & ipse meæ saluti consulam ac meum per me ipsum quoque negocium agam. Proinde te rogo, ut ita mecum agas, quasi plane rudem instituas formesque. CA. Dominus ipse fili charissime, qui istam tibi mentem inspiravit, idem pro sua bonitate ad id, quod desideras, provehet. KA. Non igitur opus est Catechista? CA. Si non esset opus, frustra Christus dixisset Apostolis, ite, docete omnes gentes. Sed ut sexcentos adhibeas Catechistas, dominus tamen est, qui vere docet hanc philosophiam. Sic enim visum est Deo, ut sua munera homini per hominem velit impertiri. KA. Quur ita visum est? CA. Primum, ut excludatur supercilium & arrogantia, quam hor-
ret

ret ſpiritus ille mitium ac manſuetarum amator mentium: dein, ut mutuis officiis inter Chriſtianos concilietur, propagetur alaturque charitas. Nihil tamen eſt hic quod ſibi vindicet vel catechiſta, ſi ſuo fungitur officio, vel catechumenus, ſi profecerit. Tota laus debetur illi, qui intus & docentis organum temperat, & diſcentis mentem transformat. Pariter itaque domini miſericordiam imploremus, ut illius afflatu & tu prudenter interroges, & ego quæ ſalutaria ſunt reſpondeam. KA. Fiat. CA. Nunc igitur percontare. KA. Mire, ut dicebam, afficit ac ſolicitat animum meum ineffabilis illa pulchritudo domus Dei. Sed qua rogo in illam patet aditus? CA. Qui vult ingredi domum petit ianuam. KA. Oſtende ianuam. CA. Eam oſtendit cœleſtis ille doctor Paulus. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere. Et Rom. 5. Per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam. Rurſus ad Hebræos. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Fidei

ostium est, humile quidem illud, sed ingresso ostendit inenarrabilem maiestatem divinæ potentiæ, sapientiæ, ac bonitatis. Submitte igitur caput, ut introire merearis. Ka. Quid est istuc quod dicis? Ca, Depone sensum carnis, & humanæ rationis argutias, ut simpliciter certoque credas quicquid nobis ad salutem tradidit divina auctoritas, etiamsi humano sensui videatur falsum, frivolum, absurdum, aut impossibile. Fallit humana ratiocinatio, fallunt ipsi corporis sensus, solus Deus tam non potest falli aut fallere, quam non potest non esse Deus. Ka. Quid est fides? Ca. Ut tibi rudi definiam crassius, Duæ sunt præcipue vires animæ, intellectus & voluntas. Illo iudicamus quid sit eligendum, hac expetimus quod commonstravit ratio. Utramque partem vitiavit crimen eorum, qui generis humani fuere principes. Huius mali contagium in universam posteritatem dimanavit. hinc fit, ut & ratione tanquam oculo vitiato putemus esse quæ non sunt, aut non esse

talia

talia qualia ſunt: & voluntate corrupta, quod ægrotis ſolet evenire, expetamus pro ſalubribus mortifera. Adverſus hoc geminum malum divina benignitas providit nobis geminum remedium: fidem quæ purificat cor, hoc eſt, mentem ac rationem, ceu fontem animi: & charitatem quæ corrigit depravatam voluntatem. Fides quaſi prælucens in tenebris depellit omnem errorem, in his duntaxat, quæ pertinent ad ſalutem: charitas ſubmovet pravas cupiditates, ut ad ea tantum feramur, quæ præſcripſit Deus. Fides dictat, charitas exequitur, veluti fidei miniſtra. Sed fidei oculus potiſſimum in Deum intenditur, charitas quaſi duos habet oculos: dextrum intendit in Deum, ſiniſtrum deflectit in proximum, dum illum ut ſummum bonum amat ſupra omnia, hunc ut cognatum diligit propter Deum. Fides igitur, de qua nũc agimus, eſt donum divinitus infuſum menti hominis, qua citra ullam hæſitantiam credit eſſe veriſſima, quæcunque Deus

nobis per utriusque testamenti libros tradidit ac promisit. Ea se porrigit ad tria tempora, præteritum, præsens, & futurum: videlicet mundũ à Deo conditum esse, & quicquid superioribus seculis gestum narrant divinæ literæ: dein ab eodem & hodie mundum ecclesiamque gubernari: postremo eventurum, quicquid vel piis pollicentur, vel minantur impiis. Hæc omnia per fidei donũ longe certius credimus, quam quæ vel ratiocinando colligimus, vel omnibus deprehensa sensibus tenemus. Ka. Sed quum sacra volumina per homines ad nos pervenerint, unde illa stabilis, & inconcussa persuasio? Nemo tam impius est ut existimet in Deum cadere vanitatis suspicionem. Sed dubitari posset an omnes illi libri afflatu numinis conscripti sint. Ca. E compluribus quidem rebus nascitur hæc certitudo, sed ex una præcipue. Primum è consensu naturali. Nam quæ in illis traduntur, magna ex parte consentanea sunt nativo rationis iudicio, cuius scintilla quædam resi-

det

det etiamnum in prolapsis. Deinde ex prodigiis admirandis, per quæ & vetus testamentum & novum proditum est. Nam nec alias unquam gesta sunt talia, nec quisquam ausus est, aut potuit similia confingere. Accedit huc mirificus quidam omnium inter ipsa consensus. KA. Quorum? CA. Figurarum & oraculorum, quæ proprie sunt veteris testamenti, tum fides & evidentia in præstandis iis, quæ vetus testamentum vel typis adumbrarat, vel prophetarum ore promiserat. In examinandis testimoniis scis plurimum habere momenti testium consensum. Confer Christum tam variis ænigmatis deliniatum in lege Mosaica, à tot prophetis, idque temporibus diversis promissum, cum eo, quem Euangelica nobis tanquam in theatro sub oculos ponit historia, videbis omnia consentire ad amussim. Accedit huc prophetarum inter ipsos admirabilis consensus, quum inter philosophos mundi tam varia sit opinionum pugna. Adde iam his, constantem omnium sæculorum ac

nationum consensum, & conspirationem in hanc philosophiam indivulsam. Quis enim unquam quicquam tam excellenti ingenio conscripsit, quod universus orbis sic amplecteretur, quod tanta constantia retineret, ut ab eo tot virorum, puerorum, fœminarum, virginum millia nec variis mortibus, nec morte formidabilioribus tormentis potuerint avelli, quorum animos fidei lux purificarat? Idque hoc etiam mirabilius est, quod hæc philosophia repente, veluti sol quidam, per universum orbem illuxit ac vicit, nec virium, nec opum, nec eruditionis, nec humanæ calliditatis auxilio, nec ullis denique præsidiis huius mundi: quodque hactenus adversus regiam potentiam, adversus mundanam sapientiam, adversus hæreticos mille modis ad impietatem instructos, breviter adversus omnes diaboli machinas inconcussa stetit, iuxta Christi promissum: Et portę inferni non prę-valebunt adversus eam. KA. Sentio & meis oculis, licet cæcutientibus

non-

nonnihil affulgere lucis. Sed quod eſt illud unum præcipuum? Ca. Id quidem iam tua ſponte attigiſti. Ka. Quidnam? imprudens? Ca. Sentis enim, ut ais, nonnihil lucis infulſiſſe oculis cordis tui. Is nimirum eſt Chriſti ſpiritus, qui iam cœpit energiam ſuam exercere in corde tuo, & quod cœpit, uti ſpero, perficiet. Hic enim eſt arrabo divini ſpiritus, arcano afflatu ſic confirmans humanam mentem, ut nec inferorum poteſtas, nec angeli, nec ulla creatura valeat eam dimovere à fide & ſpe, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hunc affectum nulla hominum perſuaſio gignit in animis noſtris, quod certiſſimum eſt argumentum, hæc omnia divinitus agi. Nulla enim res tranquillat animum hominis præter hanc philoſophiam. Ka. Felices quibus hoc contigit donum. Ca. Oremus cum fiducia, continget & nobis. Ka. Verum cum utriuſque teſtamenti volumina nominas, mare magnum, ne dicam immenſum nominas. Quid mihi rudi etiamnum & in Chriſto

plusquam infanti proponis? CA. Habent, uti scis, humanæ disciplinæ rudimenta sua. Habet & hæc philosophia cœlestis elementa sua. KA. Unde petam ista? CA. E Symbolo quod partim ob auctoritatem, partim ad discretionem aliorum, apostolorum dicitur, veteres interdum appellant regulam fidei. Is est sermo paucis verbis complectens summam eorum, quæ omnibus necessario credenda sunt ad salutem æternam. Hoc Symbolum olim qui adulti baptizabantur, publicitus ore quisque suo recitabant Catechumeni, priusquam aqua salutari tingerentur. KA. Qur appellatur regula fidei? CA. Quoniam ad hunc inflexibilem veri gnomonem diriguntur & corriguntur omnes hominum opiniones, ac mille modis à recto divaricantes Ethnicorum, Iudæorum, & hæreticorum errores. Simplex enim & immobilis est divina veritas quæ ait: Cœlum & terra transibunt, verba mea non transibunt. KA. Sed quid sibi vult symboli vocabulum? CA. Symbolum

Græ-

Græcis dicitur à συμβάλλω, quod nobis est confero. Ea voce multifariam usi sunt Græci. Nam symbolum interdum appellant signum quod imprimitur epistolis ac vasis, ne resignentur à quibus non oportet. Interdum symbolum dabant ex condicto celebraturi convivium, ne cui integrum esset se subducere. Iam & inter sponsum & sponsam ex consensu, mutuo datur symbolum, ne liceat à pacto recedere. Denique militibus sub iisdem signis merentibus dabatur symbolum interdum vocale, quod certis verbis tradebatur, interdum sine voce quòd illi vocant ἄφωνον. Ideo fiebat, ut sub eodem imperatore militantes inter sese agnoscerent, & si quis hostium tentaret facere fucum, eum hac nota deprehenderent. KA. Ista quidem dilucide, sed exspecto congruentiam appellationum. CA. Vides in baptismo crucis figura consignari frontem renascentis. Et beatus Paulus Corinthios Euangelium professos epistolam suam vocat, non quidem atramento scriptam in membranis,

branis, ſed in cordibus ſpiritu. Spiritus autem dicitur digitus Dei. Mentem ſic obſignatam Deo ſemel, nefas eſt reſignare Satanæ. Et idem Paulus Corinthiis ita loquitur; Habemus theſaurum hunc in vaſis fictilibus. Mens igitur hominis per baptiſmum fit vas ſancti ſpiritus, quod obſignatur ſigillo fidei, imo Chriſtus obſignavit ſanguine ſuo. In Euangelio vero dominus regnum cœlorum, hoc eſt, Euangelii gratiam ſplendido convivio comparat, ad quod vocantur omnes omnium hominum nationes. Quiſquis autem in baptiſmo profeſſus eſt Chriſtum, ſymbolum in hoc magnificum convivium dedit, ut iam reſilire non liceat. Ad hæc crebro legimus Chriſtum ſponſi nomine deſignari, quemadmodum eccleſiam nomine ſponſæ, velut in Cantico myſtico, & Ioannis 3. Quin & ſingulorum animæ in profeſſione fidei nubunt ſponſo Chriſto. Declarat hoc Paulus ſcribens Galatis: Deſpondi enim vos uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. Idcirco utrinque

datur

datur symbolum, nefas sit unquam moliri divortium. Christus impartit arrhã spiritus sui. Homo corde credens ad iustitiam, & ore profitens ad salutem, vicissim dat symbolum Christo. Huius coniugii magnum, ut ait Apostolus, mysteriũ est, quod indissolubili vinculo coit inter Christum & ecclesiam. KA. Equidem rebar antehac virgines monasticum institutum profitentes tantum Christo nubere. CA. Renubunt quidem illæ potius quam nubunt, & in sponsarum ordine primas tenent, hoc sponso propiores quo similiores, sed in baptismo etiam nautarum & aurigarũ, & sutorum animæ fiunt Christi sponsæ. Et idem Symbolum datur omnibus, æque mendico contemptissimo, ac regum potentissimo. Ea profecto res piam quandam superbiam addere debet iuxta mundũ abiectis, quod in his quæ sola veram conferũt felicitatem, quia vere magnos, vere divites, vere potentes, vere nobiles reddunt, cum quibuslibet opulentis monarchis paria faciunt. KA. Inauditam

ditam narras domini benignitatem. Ca. Phy. Quem reiiciat agnus ille mitissimus, qui latronem in cruce profitentem protinus invitavit ad nuptiale convivium, & ex sceleroso atque in ipsum blasphemo fecit regni consortem? Ka. Profectò hactenus mire quadrant omnia. Ca. Postremo qui sacro lavacro renascũtur, profitentur Euangelicam militiam, dantque nomen imperatori immortali Iesu Christo, huiusque sacramentis militaribus obstringuntur, ac donativum spiritus accipiunt, ut iam extremæ perfidiæ atque etiam ingratitudinis sit ab hoc principe ad tyrannum Satanam deficere. Deficiunt autem non solum qui Christum abnegant, & ad Turcam aut Iudæos transfugiunt, verumetiam qui toto pectore mundo mundanisque commodis dediti sunt. Labitur enim & iustus, vel septies in die, sed mox erigitur vigore fidei, quæ velut ignis semper ad cœlestia nititur. Ka. Utinam ille spiritus dignetur inscribere cordi meo, & quod scripsit, inviolabili

symbo-

ſymbolo obſignare. CA. Utinam dignetur tuo meoque cordi theſaurum illum inæſtimabilem committere, & quod recondidit, ſuo tueri ſignaculo. KA. Sed illi membranam puram, & vas mundum præbeamus oportet. CA. Imo & iſtuc ipſe præſtabit nobis, quanquam non ſine nobis. KA. Quam felix illud convivium, quod & hic habet iuge gaudium mentis ſibi bene conſciæ, & ad cœleſte convivium transmittit. CA. Imo quam felix coniugium, quod nos unum reddit cum Deo, cui adhærere ſumma atque unica felicitas eſt. KA. Sed militia laboris vocabulum eſt. CA. Nemo coronatur niſi qui legitime certaverit. Sed quod hic moleſtum eſt, momentaneum eſt, corona ſempiterna eſt & immarceſcibilis. Tum hoc ipſum, quod hic eſt laboris, tot ſolatiis condulcat ille ſpiritus, ut cætera non patienter modo, verum etiam alacriter perferantur. Vita hęc velimus nolimus militia eſt, aut Deo militandum eſt, aut Satanæ. Qui Satanæ militant, qui princeps dicitur

tur huius mundi, duriora tolerant, quam qui militant Christo. Nec minus gaudent Christi milites, quam illi qui terra marique venantur dulcia, sed aliter, imo soli vere gaudent. Iam vero stipendia, immane, quam sunt diversa. Sempiternum in cœlis triumphum agere cum duce Christo, & æternis ignibus tradi cum Satana tyranno. Ka. Mirum est itaque vulgus hominum ad hunc modũ vitam agere. Ca. In causa est, quia multi symbolum ore pronunciant, pauci corde credunt, aut si credunt frigide credunt. Ka. Iamdudum audire lubet cœlestis philosophiæ rudimenta. Ca. Rudimenta sunt, sed quod hic infimum est, superat omnia fastigia mundanæ sapientiæ. Quoniam autem melius citiusque percipimus ea quæ discimus avide, qui tradunt humanas disciplinas, solent eas discipulis variis nominibus commendare, potissimum autem, auctoris, materiæ, formæ, & finis. Ka. Non satis assequor quod dicis. Ca. Veluti medicina auctorem habet Hippo-

Hippocratem, & si poëtis credimus, Apollinem. Versatur circa res quæ iuvant offenduntque corporis valetudinem. Hæc est materia, constat cognitione rerum naturalium & experimentis. Puta hanc esse formam. Finis est, corporis bona valetudo, quatenus hic datum est recte valere. KA. Nulla quæstus mentio. CA. Is fortasse scopus est quorundam artificum, sed tamen artis scopus est, prospera valetudo. Itidem Stoica philosophia auctorem habet Zenonem, tractat quid turpe, quid honestum, colligit dialecticis rationibus, promittit animi tranquillitatem, sed in hac vita tantum, eamque falsam. Nihil enim vere tranquillat animum hominis præter gratiā Christi, quam illi ne per somnium quidem noverunt. At huius philosophiæ, cuius tu candidatum nunc agis, auctor Deus, materia, pia vita, forma, afflatus æterni numinis, finis vita cœlestis. Imo ut melius dicam, hæc omnia Deus ipse est. Ac Zeno quidem in multis & fallit & fallitur, & quoniam

quoniam in scopo hallucinatur, necesse est, ut in mediis quoque cæcutiat. Cæterum hic ubi Deus est omnia in omnibus, nullus esse potest error, nulla nubes, nulla ambiguitas. Ipse est initium, ipse progressus, ipse consummatio. Quod si reperiuntur, qui humanas disciplinas summis laboribus, magnisque impendiis, multo tempore discere student, quanto pectoris ardore par est hanc philosophiam perdiscere, quæ à Deo vero profecta, per vitam immaculatam, miro compendio deducit ad illam beatam immortalitatem? KA. Profecto vere preciosum narras margaritum, quod omnibus divenditis merito debeat comparari. CA. Etiam vitæ iactura bene emitur, imo mille mortibus vili emeretur. Porro non arbitror esse necesse hic ea commemorare, quæ te benevolum reddant, attentum ac docilem. Magnus est ad profectum stimulus, amor doctoris. Quid autem amabilius Deo, imo quid omnino præter illum amabile? Quis autē somnolentus audiat certo polli-

pollicentem æterna gaudia? Facile vero docilis est, qui & amat Deum super omnia, & uni credit in omnibus nihil hæsitans. Ka. Magis ac magis inardescit animus. Ca. Sed sit hæc, si videtur, prima Catechesis, quam ubi tecum animo volutans quodammodo ruminaveris, implorata divini spiritus ope, ad me redito, reliqua percepturus. Ka. Fiet.

Catechesis II.

Ka. Factum quod iussisti, & accrevit reliqua audiendi sitis. Ca. Gratia benignissimo spiritui Christi: superest ut in primis tibi recitetur symbolum: quod eo facilius tenebis, si intellexeris, & rei summam ordinemque cognoveris. Ka. Expecto. Ca. Ausculta. Ka. Hic sum. Ca. Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, Et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum. Qui conceptus est de Spiritu sancto. natus ex Maria virgine, passus sub Pon-

tio

tio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus est, Descendit ad inferos, Tertia die resurrexit à mortuis, Ascendit ad cœlos, Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus iudicare vivos & mortuos. Credo in Spiritum Sanctum, Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, peccatorum remissionem, Carnis resurrectionem, & vitam æternam, Amen. KA. Audio plane verbum abbreviatum. CA. Et vides granum sinapis. Iam tenes opinor esse unum Deum, quæ tamen appellatio complectitur tres personas, patrem qui solus à nullo est, filium à patre sine tempore genitum, spiritum sanctum ab utroque procedentem. KA. Teneo. CA. Ne quid hic temporarium aut corporeum imaginetur sensus humanus, æterna, ineffabilia, incomprehensibilia sunt omnia: ad quæ caligat humana ratio, sola fide percipiuntur. Tres sunt proprietatibus distincti, sed trium eadem est substantia sive natura; aut quod verbum quidam arbitrantur

tur aptius, essentia, eadem omnipotentia, eadem maiestas, eadem sapientia, eadem bonitas. Hic ternio ordinem quidem habet, sed inæqualitatem prorsus nescit. Nullus enim est alio vel tempore posterior, vel dignitate inferior. Trium una deitas, & tres unus Deus. Hinc summa oritur symboli distinctio. Principem locum obtinet pater, secundum filius, tertium spiritus sanctus, qui charitas est, & utriusque nexus quidam ineffabilis. Pater condit universa, filius restituit prolapsa, spiritus sanctus utrique cooperatur. KA. Accipio. EA. Sed in filio, quoniam solus assumpsit humanam naturã nulla ex parte diminuta, aut mutata divina, quum sit una persona, triplicem tamen habet substantiam divinam, quum eandem habet cum patre & spiritu sancto, animam humanam & corpus humanum: qui quemadmodum ex patre Deo natus est verus Deus, ita ex homine matre natus est verus homo. Huic adhæret ecclesia, veluti corpus hominis adhæret capiti.

capiti. Quemadmodum autem divinus ille ſpiritus cōglutinat patrem cum filio, ita & eccleſiam Chriſto adglutinat arcano & indiſſolubili vinculo. Corpus igitur Chriſti myſticum quartam ſymboli partem occupat. Sunt aliæ diviſiones, ſed hæc ingredienti nonnihil lucis aperiet. Nunc igitur tu viciſſim recita ſymbolum, KA. Faciam: Credo in Deum Patrem omnipotentem, conditorem cœli & terræ. CA. Habes primam perſonam. KA. Et in Ieſum Chriſtum Filium eius unicum, Dominum noſtrum. CA. Iam ingreſſus es alteram Symboli partem, quæ tradit Chriſti divinam naturam, de qua diximus. KA. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, &c. CA. Audis veram & perfectam hominis in Chriſto naturam, mox auditurus humani generis redemptionem. KA. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus eſt. CA. Audis præter tot certiſſima argumenta verum hominem declarantia, admirabilem Chriſti pugnam cum Satana tyranno. KA. Deſcendit

ſcendit ad inferos. CA. Audis quid egerit illa ſacroſancta anima Chriſti, id temporis quo corpus exanime requieſcebat in monumento. KA. Tertia die reſurrexit. CA. Audis capitis victoriam, membrorum ſpem. KA. Aſcendit ad cœlos, CA. Audis victoris triumphum. KA. Sedit ad dexteram Dei patris omnipotentis. CA. Audis ſempiternam & inſuperabilem Chriſti monarchiam, cui data eſt omnis poteſtas in cœlis pariter atque in terris. KA. Inde venturus eſt iudicare vivos & mortuos. CA. Audis ſecundum adventum. Prius enim venit in humilitate carnis, ſervator omnium, poſt veniet in gloria patris, iudicaturus & pios & impios, cuique pro meritis ſuum daturus præmium. KA. Credo in ſpiritum ſanctum. CA. Habes tertiam ſymboli partem. KA. Sanctam eccleſiam, &c. CA. Habes quartam ſymboli partem, quæ depingit myſticum Chriſti corpus eccleſiam. Iam ſi totum Chriſtum accipias, non ſunt niſi tres perſonæ, Et congruenter Eccleſia ſancta ſancto

 ſpiri-

spiritui annectitur. Illius enim munere sanctum est, quicquid in rebus conditis vere sanctum est, unde & à Paulo dictus est spiritus sanctificationis. Ille est sponsi spiritus qui nunquam recedit à sinu sponsæ: & quoniam ecclesia Græcis dicitur congregatio, per illum cohæret, quicquid feliciter coniunctum est. Hic est orbis ille inenarrabilis, tres personas inter sese, & cum his pios angelos ac pios homines in unum conglutinans. Nam ecclesiæ nomẽ potest & beatos spiritus complecti, licet his redimẽdis dominus non venerit, qui perstiterunt in felici statu, in quo fuerant conditi. Humanum genus quoniam in primis parentibus fuit prolapsum egebat redemptore. Perge. KA. Sanctorum communionem. CA. Hanc particulam sic quidam accipiunt, ut per appositionem exponat priorem, Sanctam Ecclesiam. Societatis enim vocabulum est ecclesia, & inter omnia Christi membra iugis & indivulsa coniunctio est. Quidam malunt his verbis significari septem ec-

clesiæ sacramenta. Quidam omnium bonorum operum communionem. KA. Peccatorum remissionem. CA. Hic audis, quæ sit huius civitatis politia in hoc seculo, in quo ut non est consummata felicitas, ita nec est perfecta puritas, nec plena saturitas. Itaque sæpe fit, ut graviter prolapsis remedio sit opus, infirmis robore. Utrumque quum aliis modis, tum vero præcipue per ecclesiæ sacramenta suggerit gratia Dei. Itaque quum audis, Peccatorum remissionem: audis paratam geminam medicinam, unam è sacro lavacro, alteram per pœnitentiæ Sacramentum. KA. Carnis resurrectionem. CA. Hic aperitur militiæ finis, ecclesiæ consummatio, & totius hominis vel æterna felicitas, vel æterna calamitas. KA. Et vitam æternam. CA. Audis incomparabile stipendium quod imperator noster paravit suis militibus, si sui ducis exemplo, sub illius vexillis fideliter militantes, gnaviter sese gesserint usque ad mortem. Habes huius salutiferæ fabulæ, Protasin, Epi-

tasin, & Catastrophen, habes actus omnes ac scenas cœlestis illius Choragi ineffabili dispensatione digestas.
KA. Sunt qui subtilius distinguant?
CA. Sunt aliquot recentiores, qui pro duodecim articulis faciunt tredecim, sunt qui quatuordecim, non iuxta sermonis ordinem, sed illud sequuti, quod omnes articuli pertinent, aut ad divinam naturam omnium personarum, aut ad humanam Christi, aut ad corpus Christi mysticum. ad horum quodque accommodant certas particulas, itaque conficiuntur quatuordecim. Verum hæc ad id, quod agimus, haud multum habet momenti. Ad istum enim modum fas esset & alias comminisci distinctiones, ut variæ sunt ingeniorum formæ, variæque rerum earundem considerationes. Illud est omnium caput, quod hic dicit mundum à Deo potenter conditum, & ab eodem Deo per filium sapienter & misericorditer redemptum, initium ac decursum ecclesiæ arcanis afflatibus eam gubernante spiritu sancto, consummatio-

nem ecclesiæ, quum filius regnum integrum ac pacatum tradit patri. KA. Quidam singulis Apostolis accommodant singulos articulos. CA. Si verum narrant isti, falluntur qui malunt esse quatuordecim articulos. Sed istuc tamen utiliter excogitatum est, quo videlicet illiterati eadem opera tanquam per imagines ordine dispositas simul & Apostolorum nomina, & articulos singulos infigant memoriæ. Vehementer enim conveniret, ut omnia Christianorum conclavia tabulis huiusmodi decorarentur. KA. Deum immortalem, quam copiosam philosophiam tantillum Symbolum complectitur. CA. Atqui probabile est apud priscos fuisse aliquanto brevius, siquidem illi videntur finisse Symbolum hac clausula, Inde venturus est iudicare vivos & mortuos. Id colligere licet ex Athanasii Symbolo, qui quum explanet hoc symbolum nihil horum attingit: nec ultra progreditur Symbolũ quod pro Niceno refertur in Canonibus, nisi quod addit, & in Spiritum San-

ctum: alioqui multis verbis discrepans; tum ab hoc, tum ab eo quod canitur in missa, quod videtur esse Synodi Constantinopolitanæ. Colligitur item è Tertulliano, veluti è libro adversus Praxeam. Rursus libro de virginibus velandis in principio. Item libro de præscriptionibus hæreticorum. KA. Redundat igitur quod adiectum est? CA. Bona verba. Sed ob contentiosos & crassos illa sunt adiecta, quo sermo foret expressior verius quam plenior. Nam quum audis: Qui conceptus est de spiritu sancto, audis tertiæ personæ professionem. Rursus cum audis Christum esse passum, simul intelligis ecclesiā, pro qua passus est. Neque enim pro angelis, qui non egebant, aut pro dæmonibus, qui prolapsi sunt irreparabiliter, passus est dominus, multo minus pro brutis animantibus. Simul audis fontem universæ remissionis. Nec enim baptismus aut pœnitentiæ sacramentū aliunde efficax est, quam ex sacrosancta morte domini. Item quum audis: Resurrexit, ascendit in

cœlum:

cœlum: vides oſtenſam carnis reſurrectionem, quam certa ſpe exſpectamus omnes. Neque enim caput in cœlo regnans patietur ſua membra eſſe trunca ac dimidiata. Totus ille reſurrexit, toti reſurgemus & nos. Poſtremo quum audis, Inde venturus iudicare vivos & mortuos; Vox iudicandi deſignat diverſa præmia piorum & impiorum, quod poſt explanatius dictum eſt, Et vitam æternam. KA. Qur hoc Symbolum dicitur Apoſtolorum? CA. Ut titulo diſtinguatur ab aliis Symbolis, Niceno, Conſtantinopolitano, Athanaſii, & aliorum complurium. Et probabile eſt hoc omnium fuiſſe primũ. Quemadmodum autem apud priſcos illos barbaros, ſimplices, fraudium ignaros bonæque fidei viros aut nullæ erant ſyngraphæ in contractibus etiam maximis, aut quam breviſſimæ, ſatis erat in charta notare, tot agrorum iugera libere dono legove tali eccleſiæ: ita quamdiu vigebat in animis hominum fidei ſynceritas, aut non erat opus hoc chirographo, aut

ſatis erat quam pauciſſimis comprehenſum verbis. Philoſophorum impia curioſitas, hæreticorum perverſitas, verborum ac Symbolorum induxit multitudinem. Quemadmodum verſutia hominum effecit, ut in contractibus tot tā verboſis ſit opus inſtrumentis. In nulla autem eccleſiarum diutius viguit pietatis ardor, fideique ſynceritas: in nullam minus hæreſeon ac tardius irrepſit quam in eccleſiam Romanam. Utinam non inundaſſent huius mundi lenocinia. Quin hoc ipſum Symbolum, quod explicuit beatus Cyprianus, hoc noſtro aliquanto eſt brevius. KA. Recita quæſo ſi moleſtum non eſt. CA. Auſculta. Credo in Deo patre omnipotente; Et in Ieſu Chriſto filio eius unico, Domino noſtro. Qui natus eſt de Spiritu Sancto ex Maria virgine: Crucifixus ſub Pontio Pilato, & ſepultus eſt: Tertia die reſurrexit, aſcendit in cœlos, ſedet ad dexteram patris, inde venturus iudicare vivos & mortuos. Et in Spiritu Sancto, ſanctam eccleſiam, remiſ-

ſionem

ſionem peccatorum, huius carnis reſurrectionem. KA. Video multa prętermiſſa, nonnihil etiam additum. CA. Nec hoc diſſimulat beatus Cyprianus, in primo ſtatim articulo commonſtrat additum apud orientis eccleſias potiſſimum, Credo in Deo patre omnipotente, inviſibili & impaſſibili. Rurſus additamentum, deſcendit ad inferna, negat haberi in Symbolo Romano. Similiter huius carnis reſurrectionem, fatetur pronomen additum in eccleſia Carthaginenſi. Deſunt nonnulla, imo non deſunt, ſed ex aliis intelliguntur. Cyprianus non videtur addere, creatorem cœli & terræ, ſed hoc colligit ex Græca voce. παντοκράτωρ enim non tam ſonat omnipotentem, quam omnia tenentem & omnibus imperantem: quæ vox exprimit mundum à Deo conditum, ſed admonet ab eodem gubernari; Non gubernaret autem ab alio conditum. Quoniam vero & gentes ex Poetarum inſtitutione credunt mundum à Deo conditum, idque tot verbis inculcat

liber Geneseos, hanc particulam iudicabant evidentiorē, quam ut fuerit exprimenda. Omissa sunt & hæc verba, Qui conceptus est, quod in Euangelio natum est, dictum sit, pro conceptum est. Sic enim loquitur Angelus Iosepho: Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Hęc itaque vox communis ad conceptum & æditum fœtum, visa est patribus accommodatior ad significandum divini spiritus munere factum esse, quod nec in conceptione fuerit humana concupiscentia, nec in partu virgineæ dignitatis & integritatis violatio. Adhæc conceptionis vox sonat informe quiddam & imperfectum. Paulatim enim in matrice concrescit semen, deinde animatur. Hæc de Domini conceptione prædicare veremur. Rursum in sequenti articulo, non dicit passus est, quēadmodum nos, sed crucifixus est, quo non tantum mortem eius, sed & mortis genus exprimeret: nec addit mortuus, sed tantum sepultus est. Ideo enim homines aguntur in crucem, ut illic

illic moriantur, nec sepeliuntur nisi certo mortui: & quum addit resurrexit, hoc est, revixit, satis aperte profitetur fuisse mortuum. Nec hic à Cypriano discrepat Augustinus ita repetens, Credimus itaque in eum, qui sub Pontio crucifixus est & sepultus. Nec dixit resurrexit à mortuis, sed tantum resurrexit tertia die. Nullus enim reviviscit nisi à morte. Sedet ad dexteram Patris, non addit, Dei, nec omnipotentis; quæ duo verba vidētur adiecta è Symbolo Athanasii. Quid enim erat opus, quum paulo ante patrem Iesu appellarit, Deum omnipotentem? Nec legit, Credo in Spiritum sanctum, ne videatur novum aggredi Symbolum: sed respiciens ad superiora, maluit subaudire verbum, quod subaudiebatur in filio, Credo in Deum Patrem, & in Filium eius unicum, & in Spiritum sanctum. Siquidem eadem est fides, qua credimus tres personas unius essentiæ. Mox in sanctam ecclesiam, omittit præpositionem, multis verbis causam reddens, quare

non sit addenda: nec addit, catholicam, quemadmodum nec Augustinus addit in Symbolo: sed adiicit interpretans, utique inquit, catholicam. Quid autem necesse fuit adiicere, catholicam, quum nulla sit ecclesia sancta nisi catholica, quam epitheton sanctam, discernit ab omnibus hæreticorum, Iudæorum ac gentium ecclesiis. Quum autem dicit, Et in Spiritu sancto, moxque subiicit, sanctam ecclesiam, omissa etiam præpositione, palam est Cyprianum non legisse, in sanctam ecclesiam. Denique omissa est clausula, & vitam æternam. Ea satis intelligebatur, ex verbo resurrectionis, quo cõprehenduntur piorum & impiorum diversa præmia: tum ex eo quod præcessit, iudicare vivos & mortuos, quemadmodum antea dictum est. Porro Cyprianum non aliter legisse quam recitavi, non tantum ex illius interpretatione, verum & ex epilogo, quem in fine subiicit perspicuum est. Ostẽdens enim soli Patri, Filio & Spiritui addi præpositionem, cæteris nequaquam,

quam, ita recitat. Sequitur namque post hunc sermonem, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorũ, huius carnis resurrectionem: non dixit, in sanctam ecclesiam, nec in remissionem peccatorum, nec in carnis resurrectionem. Insuper expositurus, carnis resurrectionem, ita præfatur. Sed ultimus iste sermo, qui resurrectionem pronunciat, summam totius perfectionis succincta brevitate concludit. An non aperte clausulam hanc appellat ultimam? Duas porro voces vitam æternam, aliquis adiecisse videtur, vel ex Athanasii Symbolo, vel ex eo quod canitur in missa. Nec aliter legit Augustinus in libello de Symbolo, nisi quod pro, de spiritu sancto, legit, per spiritum sanctum, & an adiecerit vitam æternam, non satis liquet, probabile est eum cum Cypriano consentire: certe descendit ad inferna, non attingit, nec addit pronomen, huius carnis. Cyprianus autem quum in cæteris indicarit si quid discrepat, in cæteris quoque cõmonstrasset, si secus habuisset Roma-

gnat: veluti quum dicimus Deum pro salute generis humani factũ hominem, natum de virgine, mortuum & revixisse. Neque enim pater aut spiritus sanctus assumpsit carnẽ aut mortuus est. KA. Potestne sensibili quopiam argumento demonstrari, quomodo tres personæ distinctæ dicantur, & sint unus Deus? CA. Nihil est in rebus creatis, quod proprie dici possit simile divinæ naturæ, nec ullæ sunt hominum voces, quibus proprie loquamur de ea. Nec ullæ sunt humanæ mentis imagines, quæ ad amissim, ut aiunt, divinæ congruant essentiæ. Et iniuria fit illi adorandæ maiestati, si temere cum humanis rebus conferatur. Dabo tamen simile, sed multum dissimile. Contemplare solem, & ab hoc manantes radios, tum ex utroque profectum calorem. Ut sol est fons luminis & caloris, ita pater fons est filii, qui est lumen de lumine. Et ut à sole simul & radiis manat calor, ita à patre & filio procedit spiritus sanctus. Nunc mihi imaginare solẽ, qui nun-
quam

quam esse cœperit, nec esse desiturus sit, nonne ab hoc sempiterno sempiterni nascerentur radii, & utrinque proficisceretur calor æque sempiternus? Ka. Prorsus. Ca. Quibusdam placet hæc collatio: mens, ratio & voluntas, eadem est anima: mens fons est, ab hoc manans ratio iudicat, ab utraque proficiscens voluntas amat. Ita pater fons est, filius λόγος, hoc est ratio, charitas spiritus sanctus. Tertia maxime probatur eruditis, De mente, & verbo in mente concepto: Quod si qua mens esset increata, nimirum & huius verbum esset increatum. Verum ut spiritum sanctum hac similitudine complectamur, ponamus mentem, & ab hac nascens verbum, & ita feriens aliorum aures, ut nihilo secius in corde maneat, deinde spiritum, sine quo mens non profert verbum. Mens pater est, verbum in mente conceptum filius, prolatio spiritus sanctus. Habet nonnullam similitudinem & fons cum patre, amnis è fonte nascens cum filio, fertilitas agrorum, quam fons per

per amnem donat, cum spiritu sancto. Sed in his exemplis innumera discrepant. Radius non est idem quod sol, ut iam sit substantia: calor autem accidens est, non substantia, tantum abest, ut sit eadem cum sole & radiis. Et nostrum verbum accidens est, ac res transitoria: & spiritus quo proferimus verbum, accidens est, nempe motus aëris: quemadmodum & fertilitas nulla est substantia; nec idem est cum fonte & amne. Quare hæc idola missa faciamus. Quod non assequitur humana ratio, teneat fides: quod tradunt sacræ literæ, quod in carne docuit Christus, quod tot miraculis confirmatum est, quod per ecclesiam docet Christi spiritus, id multo certius habendum, quam quod mille demonstrationibus probatum sit, aut quod sexcentis sensibus percipias, si totidem haberes sensus. KA. Nefas igitur est de rebus divinis inquirere? CA. Fas, præsertim his qui sensus habent exercitatos, sed cum tremore, sed sobrie, sed stabiliter iacto fidei funda-

fundamento. Postremo quatenus concessum est in hac vita mortali, in qua Deum per fidem videmus, sed tanquam in speculo & ænigmate. Alioqui divinam naturam sicuti est, nec Seraphicæ mentes comprehendunt, ut & illic aliquis fidei sit locus, quæ credit quod superat omnem intellectum creatum. Optimo igitur iure huius philosophię prima vox est, Credo. KA. Duæ syllabæ? CA. Sunt; Sed has quisquis ex vero cordę pronunciat, beatus est. Non enim vere credit in Deum, nisi qui pro compertissimis habet omnia, quæ sacris prodita sunt voluminibus, sine dubitatione sperans quæ promittunt illa, timens quæ minantur, quique in hac vita se totum, suos, suaq; omnia tradit divinæ voluntati, propriam abdicans in omnibus: etiam si mille mortes intententur, si universa dæmonum potestas moliatur perniciem, tutissimus est, qui se fixit in hac petra. Si desit hæc fides, nec baptismus, nec ulla ecclesiæ sacramenta prosunt, nec ulla bona opera conferunt

ferunt salutem æternam. Nam Paulus peccatum etiam esse pronunciat, quicquid absque fide est. Hæc nos Deo patri copulat, hæc nos Christo capiti sociat, hæc per Christi spiritum nos cooptat in numerum filiorum Dei, hæc nos inserit in æternũ consortium angelorũ, ac sanctorum omnium, hæc in huius vitæ tenebris prælucet, ostendens quid vere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat impavidosque & invictos reddit adversus omnes mundi Satanæque machinas, hæc efficaciter cõsolatur in rebus tristibus spe bonorũ cœlestium, semper habens in ore, si Deus pro nobis quis contra nos? Et, Non sunt condignæ afflictiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Hæc vere tranquillat animum, huic beatus Paulus fert acceptum quicquid unquam fortiter, pie, temperate gestum est à viris sanctimonia claris, per hanc Deo chari vivimus, per hanc alacriter bonaque cum fiducia morimur, per hanc ad beatam illam immortalita-

tem

tem evehimur. Rursus ex huius defectu nascitur superstitio, sortilegiũ, idololatria, & huius germana avaritia, ambitio, blasphemia, tristitia, desperatio, superbia, metus mortis, vindictæ cupiditas, deniq; quicquid malorum toto grassatur in orbe. KA. Equidem frequenter audio multos sibi precantes prosperã valetudinem, longęvitatem, ac divitias, qui tantum bonum à Deo petant paucos audio. CA. Pauci videlicet norunt, quid aut quomodo sit orandum. Pro hoc dono conveniebat iugiter pulsare divinas aures, ut fidem largiatur, & indies donum suum in nobis augeat. KA. Attamen vulgus eos, qui minus sapiunt, credulos appellat, & Hebręus quidam sapiens, leves corde nominat, qui facile credunt. CA. Primum nec levitatis nec credulitatis est credere iis quæ tot argumentis declaratum est, non ab hominibus, sed à Deo proficisci. Paulus negat se Angelum auditurum, si quid adferret, diversum ab Euangelio Christi. Quin potius arrogantis stultitiæ est, dubitare

tare de iis, quæ nobis tanta cum au-
ctoritate tradita sunt, eoque Paulus
scribit, insipiens cor philosophorum
fuisse obscuratum, quod abesset lux
fidei. Si quis idiota tali philosopho,
qualis fuit Aristoteles, aut Pythago-
ras, aut si quis fuit doctior utroque,
de materia prima, de rerum princi-
piis, de infinito, aut de cœlestium or-
bium magnitudine, motu vique dis-
serenti obstreperet, ambigens de o-
mnibus, quæ non posset assequi, non-
ne audiret arrogans & insanus? At
quanto maior est insania, ideo non
credere divinæ philosophiæ, quod
multa non assequatur intellectus hu-
manus? Porro inter Deum & homi-
nem quantumvis eruditũ discrimen
est infinitis partibus maius, quam in-
ter hominem sapientissimum & sub-
ulcum stolidissimum. Ka. Ita prorsus
habet res. Ca. Apud philosophos
impudens habetur, si quis reiiciat
auctoritatem clari probatique scri-
ptoris. Nam Pythagoricis ad persua-
sionem satis erat, αὐτὸς ἔφα, Et Chri-
stianus tergiversatur quum audit,
Deus

Deus hoc dixit, Deus hoc fecit? De regis diplomate nemo dubitat, si modo sigillum agnoverit. Quanta igitur temeritas est de divinis ambigere, quæ tot modis, ut ostendimus, obsignata sunt? Ka. Dum ista disseris sentio & in me fidei semen augescere. Sed quur placet hæc sermonis forma, Credo in Deum, quam Latini emendate loquentes vix agnoscunt? Ca. Deum crediderunt & philosophi plerique, Deo credunt & dęmones. Sciunt enim illum mentiri non posse. Sed soli pii credunt in Deum, sive in Deo. nihil enim refert, qui totam fiduciam totamque spem fixerunt in Deo. Unde Cyprianus vir doctus iuxta ac pius, non putat ita legendum, Credo in sanctam ecclesiam, sed credo sanctam ecclesiam. Ac fateor quidem sensum illius esse pium. Summa enim & sacra, ut dici solet, fiduciæ speique anchora non est figenda nisi in Deo, sed revera sermonis figura fluxit ab idiomate linguæ Hebraicæ, quæ frequenter addit præpositionem in, ubi

sermo

ſermo Latinus eam repudiat. Apoſtoli vero quanquam Græce ſcripſerunt, tamen interdum referunt proprietatem nativæ linguæ. Quod genus illud Lucæ 14. Si poteſt in decem millibus occurrere. Quod ſi nullo pacto fas eſt addere præpoſitionẽ, quoties de rebus humanis loquimur, quomodo excuſabimus quod ſcripſit idem Euangeliſta Lucas cap. 12. Qui in me confeſſus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur in illo coram angelis Dei? Videtur tamen præpoſitio nonnihil vigoris addere ſermoni. Confido in te, neſcio an Latine dicatur, fiduciam habeo in te, Latine dicitur: &, in te ſpes mea ſita eſt, recte dicitur, quum ſpero in te non auſint dicere qui religioſius obſervant Romanæ dictionis elegantiam. Proinde de ſermonis colore diſputationem miſſam faciamus, & rem ipſam toto amplectamur pectore, ſpem univerſam nec in angelis, nec in ſanctis hominibus, ſed in uno Deo reponentes. KA. Quur non dicit, Credo in unũ Deum? CA. Quia nunc

nunc ſic loquens, efficacius excluſit Deorum multitudinẽ. Nullus enim ita loquitur, vidi unum ſolem, exortus eſt unus ſol, vidi unam lunam, quod imaginatio hæc ne venit quidem cuiquam in mentem eſſe aut eſſe poſſe plures ſoles, aut lunas. At qui dicit, vidi unum ſolem exorientem, ſcrupulum iniicit audientibus, quaſi ſentiat plures eſſe ſoles aut lunas, atque ad iſtum loquens modum, ridiculus haberetur. Et tamen natura ſimpliciter non repudiat, quo minus poſſint plures eſſe ſoles, ſed prorſus impoſſibile eſt plures eſſe Deos. Nam quod ſimpliciter ſummum eſt, non poteſt eſſe niſi unum. KA. Qur igitur in Symbolo Niceno, ut quidam putant, ut tu, Conſtantinopolitano, quod in ſacrificio myſtico cani audio, dicitur, Credo in unum Deum? CA. Hoc poſt adiectum eſt non tam adverſus Ethnicos, qui plures colebant Deos, quam adverſus hæreticos: quorum alii ſomniabant duo principia, alterum boni, alterum mali: alii dividebant unum Deum in duos, al-

 terum

terum quem iustum appellabāt, contendebant esse auctorem veteris testamenti, alterum novi; quem bonum profitebantur, iustum negabant, quum omnium rerum conditarū auctor sit unus Deus utique bonarum. Malorum enim Deus non est auctor. Nam vidit quæ fecerant & erant valde bona, idem iustus & bonus, idem veteris legis auctor, idem novi testamenti princeps, & omnium seculorum moderator immutabilis. Cæterum quum nego Deum auctorē malorum, de peccatis sentio, non de afflictionibus. Afflictio quam Deus immittit, bona est, vel quia iusta, dū pro cōmissis infligitur, vel quia medicina est ad resipiscendum, vel quia seges est ac materia maioris gloriæ. Quod ipsum tamen malorum genus nusquam esset inter homines, si nunquam extitisset peccatum. Peccatum autem à diabolo profectum est, & ab hominis concupiscentia depravata.
KA. Quur addidit patrem? CA. Ut hunc distinguat à cæteris personis. Mox enim subiicitur, & in Iesum Chri-

Christum filium eius unigenitũ. Pater solus dicitur, quia solus genuit Filium. Quanquam Dei nomine sic accepto, ut totam declaret triadem ac pariter omnes complectatur personas, Deus recte dicitur Pater, quod origo sit omnium rerum conditarũ. Quod si Patrem intelligas generali sensu, à quo quid ducit originem, prima persona Pater est simpliciter omnium. Non genuit Spiritum Sanctum, sed nec hominem aut angelum genuit de sua substantia. Quod autem peculiari ratione dicitur Pater timentium ipsum, eadem ratione dicitur Deus eorum. Psal. 32. Beata gens cuius est Dominus Deus eius. Itidem Psal. 143. Sed Deum Filium genuisse de sua substantia, primę personæ proprium est. Genuit mundum, sed nun solus, Gignit pios verbo vitæ, sed per Filium & Spiritum Sanctum. Unicum Verbum solus Pater genuit. KA. Quemadmodum homo gignit hominem? CA. Hoc convenit, quod de sua substantia genuit, quod Filium genuit, quod Deum de

Deo genuit. Sed, ut modo dictum est, in omni collatione, quæ à rebus conditis transfertur ad Deum, plurima discrepant. Nec enim Pater substantiæ suæ Patrem transfudit in Filium, sed eandem substantiam totam Filio communicavit: nec gignens & genitus constituunt duos Deos, quēadmodum Pater homo & filius homo faciunt duos homines: nec gignens tempore prior est genito, sed eadem est utriusque æternitas. Omitto recensere cætera, quæ numero carent. KA. Homo quum hominem adoptat in Flium, non vere gignit: quum ex uxore sustulit Filium vere genuisse dicitur, quia secundum naturam. Quod si Pater tot modis dissimiliter gignit Filium, quomodo dicitur vere gignere? CA. Imo hoc verius gignit quod dissimiliter, hoc est perfectius gignit. Humana enim generatio ad illam ineffabilem collata umbra modo quædam est generationis. Si apud nos vera dicitur generatio, quia secundum humanam naturā est, multo iustius vera dicitur illa
quæ

quæ eſt ſecundum naturã divinam. Niſi forte negabis verè Deũ cõdidiſſe mundum, quia multo aliter eum condidit, quam homo condit urbem aut domum. Nec ideo Deus non dicitur vere lux, vita, ſapientia, virtus, mens, quod hæ voces aliter de illo prædicentur quam de rebus conditis: ſed ideo imperfectius de creaturis prædicantur, quod ſecus prædicantur quam de Deo. KA. Eſtne fas Deum appellare ſubſtantiam? CA. Si per ſubſtantiam ſignifices perſonam ſubſiſtentem, non eſt impium unam profiteri eſſentiam in tribus ſubſtantiis: quanquam ab his vocibus, quibus olim pii quidam ſunt uſi, vel ob novitatem præſtat abſtinere. Si ſubſtantiam accipis, cui inhærent accidentia, impium eſt hoc nomen Deo tribuere, qui ſimpliciſſimus eſt, nec ex materia & forma cõpoſitus, nec accidentibus admixtus, ſed quicquid in illo eſt, una ſimplexque ſubſtantia eſt. Quod ſi quid huiuſmodi vocabulorum attribuitur in ſacris literis Deo, velut, iraſci, pla-

cari, pœnitere, oblivisci, recordari, scito scripturam ad nostros sensus attemperare linguam suam, quemadmodum mater balbutit cum infantulo. Porro si substantiam appellas rem solide per se subsistentem, nihil est in quod rectius quadret substantiæ vocabulum quam in Deum: per illum enim est, quicquid vere est: perfectissime autem sit oportet, quod omnibus dat ut sint. Ka. Hæc quidē abs te pie dilucideque mihi videntur disserta. Cæterum quum multa elogia competant in Deum, sapientiæ, bonitatis, æternitatis, incommutabilitatis, veritatis, iustitiæ, misericordiæ, aliaque innumera, quur hic tantum exprimitur omnipotens? Ca. Tu quidem sapienter interrogas. Quisquis enim vere profitetur Deū, eadem opera profitetur omnia quæ divinæ naturæ congruunt. Sed quoniam hic rudibus credenda proponūtur magis quam discutienda, & non solum in orbe condito, verumetiam in redempto & consummando plurima sunt quæ sensui humano videntur

tur impossibilia, ad excludendas omnes istiusmodi ratiocinationes additur hic omnipotentis cognomen. Aristoteli insolubilibus argumentis probanti mundum hunc fuisse ab æterno, quod ex nihilo nihil possit gigni, Respondetur, omnipotens est, qui mundum quum non esset condidit. Negant à privatione recursum ad habitum, eoque nec Christum natum ex virgine, nec à mortuis resurrexisse: respondetur, omnipotens est Deus, qui hæc operatur. Iudæi negant hominem ex homine nasci citra virilem operam, respondetur, Deũ esse qui hoc fieri voluit, Deum esse qui natus est, Deum esse qui preparavit virginis uterum. Ad confirmandam igitur fidem imbecillium, præcipue facit omnipotentis cognomen. Cum enim infinita sit & incõprehensibilis Dei potentia, stultum est disquirere, quomodo hoc aut illud fecerit, sed cum fideli Psalmographo dicendum est: Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

KA. Creatorem cœli & terræ. Quur uni patri tribuitur mundi creatio? CA. Est quidem omnibus personis mundi creatio communis. Siquidem pater universam creaturam condidit per Filium, cooperante Spiritu Sancto, sic tamen ut hic nec instrumentum imagineris nec ministrum. Sed conveniebat, ut exordium Euangelicæ professionis cõsonaret cum initio veteris testamenti, quo vel hinc intelligamus utriusque legis unum esse principem & auctorem. Sic orditur Genesis: In principio creavit Deus cœlum & terrã. Iudæis autem, de vulgo loquor, ignotus erat Filius & Spiritus Sanctus, solum Patrem agnoscebant, non quod genuisset Filium Deum, sed quod conditor esset & gubernator humani generis, & universæ creaturæ fons. Pater enim originis verbum est; & constat perfectissimam originis rationem esse in patre, quod hic solus, ut ait Cyprianus, sine auctore sit, qui solus auctor omnium est citra exceptionem. KA. Quur quod hic dicit conditorem, a-
lius

lius vocat creatorem, alius factorē? CA. Græcis unica vox est ποιητὴν, communis ad auctorem, creatorem, & quomodocunque factorē, tametsi factoris vocabulum repudiat lingua Latina. Quidam distinguendi gratia docuerunt eum creare qui de nihilo producit aliquid, quod est solius Dei: eum facere, qui ex materia fabricatur aliquid, quemadmodum natura ex grano gignit arborem, & artifex ex argento facit pateram. venit igitur in disquisitionē an Deus creasset cœlum & terram, quum prius videatur fuisse chaos, hoc est materia informis. Non igitur ex nihilo creavit: quanquam recte dicitur ex nihilo creasse, qui hoc ipsum creavit, unde facta sunt omnia. Hanc argutationem ut excluderent, quidam maluerunt conditoris uti vocabulo. KA. Quur maluit appellare conditorem cœli & terræ, quam conditorem universæ creaturæ? CA. Quia, ut modo dixi, maluit Geneseos verba referre. Cœlum universa complectitur, circum terram volvuntur elementa cæ-

tera, hæ duæ mundi partes nostris sensibus maxime sunt expositæ. Et ad sensus humanos, ut iam admonui, frequenter scriptura sermonem suum attemperat. Qui condidit cœlum & terram, utiq; condidit omnia quæ his continentur. Ka. At Nicenum sive Constantinopolitanum Symbolum addit, visibilium omnium & invisibilium. Ca. Idem dixit, sed explanatius, ne quis putaret angelos, aut animas hominum à Deo non esse conditas. Quod hic recte dictum est, exerte pronunciat Apostolus Colos. 3. Quoniam per ipsum condita sunt universa in cœlis, & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Quicquid nunquam esse cœpit Deus est, sed angeli sunt ministri Dei, quem ut conditorem ac dominum indesinenter cum tremore glorificant & adorant. Quicquid autem esse cœpit ab uno Deo duxit originem, qui solus nec principium novit, nec finem, nec loco tenetur,

nec

nec tempore movetur. KA. Quid iam superest, nisi ut ad secundum articulum transeamus? CA. Satius arbitror nonnihil etiam circa hunc articulum immorari. KA. Sequor. CA. Primus igitur ad salutem gradus est, credere Deum esse. Secundus credere Deo, hoc est fidem habere verbis illius. Tertius, omnem solicitudinem plena fiducia in illum coniicere. Qui non credit esse Deum, profitetur nihil usquam esse, quum ab illo sint quae sunt. Qui credit Deo, profitetur illum esse veracem in omnibus. Qui totam fiduciam in eo collocat, profitetur ab illo gubernari universa, nec quicquam illo esse vel melius vel sapientius. Quisquis de posterioribus ambigit, nec primum illud vere credit. Non enim vere credit esse Deum, qui alium fingit quam est. Imo turpius errant: qui quum profiteantur esse Deum, tamen negant illum omnipotentem aut omniscium, aut negant ab eo conditum mundum. Et si conditus est, negant ab eo gubernari. Quemadmodum

tu, ni fallor, levius indignareris illi, qui putaret te non esse natum, quam qui crederet, tibi non esse sensus, aut mentem humanam, aliaque sine quibus homo cognomen hominis amittit. KA. Profecto sic est. CA. Qui regem nominat, multas egregias res unica voce complectitur. Qui Deum nominat, infinitam omnium bonorum summam complectitur. Plurimi sonant ore, Credo in Deum, sed qui Christiano pectore dicit, Credo in Deum, primum execratur paganos quosdam Cyclopicos, qui non credunt ullum esse Deum, Nec minus istos qui numerant nobis multos ac multiplices Deos, quum eadem opera fateantur nullum esse Deum. Si enim plures sunt, est quo alius ab alio differat: id si bonum est, non est Deus qui caret aliquo bono: Si malum, in Deum nihil cadit mali. Similiter & eos qui nihil omnino esse credunt praeter ea quae corporis sensibus percipiunt. A quibus non procul absunt Anthropomorphitę, qui quum in scripturis legerant oculos, faciem,

os,

os, manus, cor, brachium, uterum & pectus Dei, putarunt Deum esse corporeum, humana forma, humanisque membris compositum, quum nihil longius absit ab omni materia sensibili quam Deus, & Ioannes scribat, Deus spiritus est. Dein Epicureos, qui sic concedunt esse Deum aut Deos esse, ut negent illis curæ esse res mortalium. Hi Deum vel impotentem faciunt, vel stultum, qui non valeat regere quod condidit, vel malevolum qui nolit, vel socordem & ebrium, qui negligat. Hæc in hominem monarcham dicta blasphemiæ plena sunt, quanto magis si dicantur in Deum. Atqui dominus in Euangelio clamat, ne passerculum quidem cadere in terram absque voluntate Patris, ac discipulorum etiam capillos omnes esse numeratos Deo, ut nec pilus pereat, nisi illo volente. Et magistro accinit discipulus Petrus, Omnem solicitudinem coniicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Detestatur & Iudæorum blasphemiam, Deum unum profitentium,

tium, ſed Filium ac Spiritum Sanctum abnegantium, quum Dei ſubſtantia ſive eſſentia ſic una ſit, ut eadem, atque ut Dialecticorum more loquar, eodem numero ſit in Filio à Patre genito, & in Spiritu Sancto ab utroque procedente. Pater clamat è nubibus; Hic eſt Filius meus dilectus, & Iudæus dicit, non habet Filium. Idem clamat per os Iohelis: Effundã de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, Et Iudæus reclamat, Deus non habet Spiritum Sanctum, ſed ſolitarius eſt? Huic dementiæ affinis fuit ἀνόητος Noetus & impius Sabellius, à quibus nata eſt hæreſis Patrispaſſianorum, quæ Dei ſubſtantiam non in tres perſonas, ſed in tres voces diſtinxit. Pater, inquiunt, mundum condidit, idem filii nomine carnem aſſumpſit, & paſſus eſt. Idem commutato nomine iam Spiritus Sanctus venit in diſcipulos. Sciens ac lubens hic prætereo Baſilidis ac Marcionis pluſquam blaſphema ſomnia. Ad Iudæorum impietatem accedunt Origeniſtæ, qui Filium Dei faciunt creaturam,

turam & Spiritum Sanctum creaturæ ministrum. Accedit Arius, qui fatetur Filium, sed voluntatis & similitudinis non naturæ, quanquam hanc similitudinem vult imperfectam esse, qualis est umbræ ad corpus, quod existimet inter creatorem & creaturam non cadere nisi tenuem & obscuram similitudinem. Huius impietatem vincit Eunomius, qui docuit Filium per omnia Patri dissimilem, quod nulla sit affinitas inter conditorem & rem conditam, velut inter infinitum & finitum. Ab hoc sic dissentit Macedonius, ut tamen ecclesiasticæ doctrinæ non assentiatur. Fatetur Filium per omnia Patri similem, sed ait Spiritum Sanctum nihil habere commune cum Patre & Filio. De Manicheis iam attigimus, qui dum fabricantur duo principia sibi contraria, à quorum altero condita sunt visibilia, ut mala à malo, ab altero invisibilia, ut à bono bona, nimirum ex uno Deo faciunt duos, bonum & malum, sicut & gnostici. Synerus dum tria principia facit,

cit, totidem facit Deos. Rursus qui Filium aut Spiritum Sanctum à Deo separant, quum illi natura cohæreãt, mutilum Deum nobis obtrudere conantur. Item sunt qui pro Deo supponunt naturam, quæ si æterna est & omnipotens, profecto Deus est, si non est talis, Dei ministra est, & à Deo condita. Idem de secũdis causis sentiendum arbitror. Quanquam mea sententia religiosius est, totum hoc vel quod agit natura, vel quod secundariæ causæ, unius Dei energiæ tribuere, quæ si cesset, nec sol sit futurus lucidus, nec cœlum volubile, nec ignis calidus, sed repente corruent omnia. Execratur & Seleucum, qui mundum fatetur à Deo conditũ, sed materiam ait fuisse ab ęterno, rem informem & imperfectam Deo æquans. Execratur & Menandrum, qui Platonem imitatus docuit mundum non à Deo, sed ab angelis conditum, angelos appellans quos Plato vocat dæmones Deorum selectorum filios: Atq, his quoque turpius delirantem Saturnium, qui somniavit mundum

à septem

à septem angelis conditũ, & omnium turpissime delirantem Basilidem, qui docuit mundum conditum à trecentesimo sexagesimo quinto cœlo. Sed iam piget errorum, quorum nullus est finis. In summa quicunque de Deo secus sentit, quam revera est, aut non talem credit, qualem nobis depinxit divinarum scripturarum au-ctoritas, non credit in Deum, sed in idolo ponit spem suam. Vides quantam philosophiam nos docuit tam brevis articulus, quantisque tenebris ac monstris errorum nos liberavit. CA. Profecto video magnam rem esse, ex animo dicere, Credo in Deũ. CA. Istuc etiam magis dicas si reputaris, quanta sit hominum turba, in quos hæret illud beati Pauli, Profitẽtur se nosse Deum, sed factis abnegant. Quicquid homo præfert Deo, id sibi facit Deum. KA. Quo pacto? CA. Deus dicit, non mœchaberis, concupiscentia dicit mœchare. Hic qui neglecto Deo auscultat concupiscentiæ, nonne quadantenus Deum repudiat, & in eius locum substituit concu-

cit, totidem facit Deos. Rursus qui Filium aut Spiritum Sanctum à Deo separant, quum illi natura cohæreāt, mutilum Deum nobis obtrudere conantur. Item sunt qui pro Deo supponunt naturam, quæ si æterna est & omnipotens, profecto Deus est, si non est talis, Dei ministra est, & à Deo condita. Idem de secūdis causis sentiendum arbitror. Quanquam mea sententia religiosius est, totum hoc vel quod agit natura, vel quod secundariæ causæ, unius Dei energiæ tribuere, quæ si cesset, nec sol sit futurus lucidus, nec cœlum volubile, nec ignis calidus, sed repente corruent omnia. Execratur & Seleucum, qui mundum fatetur à Deo censitū, sed materiam ait fuisse ab ęterno, rem informem & imperfectam Deo æquans. Execratur & Menandrum, qui Platonem imitatus docuit mundum non à Deo, sed ab angelis conditum, angelos appellans quos Plato vocat dæmones Deorum selectorum filios: Atq, his quoque turpius delirantem Saturnium, qui somniavit mundum à septem

à septem angelis conditũ, & omnium turpissime delirantem Basilidem, qui docuit mundum conditum à trecentesimo sexagesimo quinto cœlo. Sed iam piget errorum, quorum nullus est finis. In summa quicunque de Deo secus sentit, quam revera est, aut non talem credit, qualem nobis depinxit divinarum scripturarum auctoritas, non credit in Deum, sed in idolo ponit spem suam. Vides quantam philosophiam nos docuit tam brevis articulus, quantisque tenebris ac monstris errorum nos liberavit. CA. Profecto video magnam rem esse, ex animo dicere, Credo in Deũ. CA. Istuc etiam magis dicas si reputaris, quanta sit hominum turba, in quos hæret illud beati Pauli, Profitẽtur se nosse Deum, sed factis abnegant. Quicquid homo præfert Deo, id sibi facit Deum. KA. Quo pacto? CA. Deus dicit, non mœchaberis, concupiscentia dicit mœchare. Hic qui neglecto Deo auscultat concupiscentiæ, nonne quadantenus Deum repudiat, & in eius locum substituit concu-

corpus obnoxium morbis, dicimus quur Deus ad hunc modum tractat homines, ac non potius dicimus, Deus est, novit quid cuique expediat. Qui credit summe iustum, nunquam sibi promittet malefactorũ impunitatem. Qui credit omniscium, non facile committet illo spectante, quod apud bonum virum erubesceret facere. Qui credit summe veracem, horrebit impiis intentata supplicia & ad æternam beatitudinem promissam piis aspirabit. Qui credit hunc mũdum hominis causa conditum, quocunque se verterit, excitabitur ad adorandam tantam numinis indulgẽtiam, & à Deo concessis uti verebitur secus quam ad illius gloriam. Sed sit hic huius colloquii finis: posteaquam oraveris, & hæc tecum velut animal mundum ruminaveris, ad me redito.

CATE-

Catechesis III.

KA. Sentio granum sinapis in animo meo per te satum magis ac magis exerere vim suam. CA. Utinam me plantante ac rigante dominus det incrementum usque ad legitimam maturitatem. KA. Sed inter cogitandum hic scrupulus pupugit animum meum, quam ob causam, quum in disciplinis initia sumi soleant à facillimis, nostrisque sensibus familiariter notis, hæc philosophia protinus à Deo cœperit exordium, quo nihil magis arduum, aut ab humanis sensibus remotius? CA. Quoniam hæc philosophia fidei est, non disquisitionis. Disquisitio per longas ambages, ac sinuosos Mæandros ducit hominis mentem, ac sæpenumero seducit. Fides compendio subvehit ad summum, ac velut in sublimi specula collocat animum nostrũ, unde certius ac plenius diiudicet hæc inferiora, ad Deum omnia referens, in quo est initium, incrementum, ac perfe-

concupiſcentiam? Ka. Videtur. Ca. Deus dicit noli peierare, avaritia dicit peiera, nonne hic avarus pro Deo vero colit Mammonam? Scriptura docet nos ubique Deum præſentem eſſe, nec quicquam eſſe abſconditum ab oculis eius. An hi credunt hoc, qui quotidie committunt ſub oculis Dei, quod homine teſte non auderent committere? Ka. Non videtur. Ca. Qui ob mortem liberorum, aut ob ereptas merces confugiunt ad laqueum, num hi credunt omnes res humanas geri ſapienter, ac miſericorditer à Deo gubernari? Ka. Mirum ſi vere credunt. Ca. Qui toto pectore per omnem vitã mundo ſerviunt, lætantes quum male fecerint, & exultantes rebus peſſimis, an iſti credunt Deum nihil malorum inultum relinquere, ſed qui hic noluerunt ſua ſcelera per pœnitentiam expiare, mitti in ignem æternum? Ka. Meo quidem animo, aut non credunt aut frigide credunt. Ca. Rurſus qui conſiderata criminum ſuorum magnitudine, deſperant veniam, an hi credũt

Deum

Deum esse infinitæ misericordiæ? Ka. Non est verisimile. Ca. Plurimum igitur habet momenti ad pie beateq; vivendum, vivida fide verum nosse Deum. Qui ex animo credit illum esse summe bonum summeque pulchrum, qui poterit aliquid amare supra illum? Qui credit omnipotentem, non conabitur illi resistere, qui vinci non potest. Qui credit summe sapientem, nunquam illi obmurmurabit in rebus adversis. Etenim ut improbus omniũ iudicio videatur qui, quum sit idiota, medicum reprehendat, quod variis corporibus diversa præscribat: ita prorsus excors sit, qui Deum perinde iudicat, quasi nesciat, quid cuique sit optimum. Medicus alium ungit ac lavat, alium urit ac secat, alii venam incidit, alii proluit alvum, alii sistit, alii præscribit inediam, alii cibum, alium iubet dormire, alium vetat, & dicimus, medicus est, novit quid expediat ægroto: & quum Deus huic largitur opes, alii adimit, alii dat liberos, alii negat, huic dat prosperam valetudinem, illi corpus

corpus obnoxium morbis, dicimus quur Deus ad hunc modum tractat homines, ac non potius dicimus, Deus eſt, novit quid cuique expediat. Qui credit ſumme iuſtum, nunquam ſibi promittet malefactorũ impunitatem. Qui credit omniſcium, non facile committet illo ſpectante, quod apud bonum virum erubeſceret facere. Qui credit ſumme veracem, horrebit impiis intentata ſupplicia & ad æternam beatitudinem promiſſam piis aſpirabit. Qui credit hunc mũdum hominis cauſa conditum, quocunque ſe verterit, excitabitur ad adorandam tantam numinis indulgẽtiam, & à Deo conceſſis uti verebitur ſecus quam ad illius gloriam. Sed ſit hic huius colloquii finis: poſteaquam oraveris, & hæc tecum velut animal mundum ruminaveris, ad me redito.

CATECHESIS III.

KA. SEntio granum sinapis in animo meo per te satum magis ac magis exerere vim suam. CA. Utinam me plantante ac rigante dominus det incrementum usque ad legitimam maturitatem. KA. Sed inter cogitandum hic scrupulus pupugit animum meum, quam ob causam, quum in disciplinis initia sumi soleant à facillimis, nostrisque sensibus familiariter notis, hæc philosophia protinus à Deo cœperit exordium, quo nihil magis arduum, aut ab humanis sensibus remotius? CA. Quoniam hæc philosophia fidei est, non disquisitionis. Disquisitio per longas ambages, ac sinuosos Mæandros ducit hominis mentem, ac sæpenumero seducit. Fides compendio subvehit ad summum, ac velut in sublimi specula collocat animum nostrũ, unde certius ac plenius diiudicet hæc inferiora, ad Deum omnia referens, in quo est initium, incrementum, ac perfe-

perfectio omnium. Cognitio quæ nascitur è sensibus, interdum incerta est, quod non raro fallant sensus, velut quum sol nobis videtur bipedalis, quum sit maior tota terra, quum fulmen prius videmus quam audimus tonitruum, & tamen visus & auditus inter sensus externos præcipui sunt. Nec semper certa est cognitio, quæ colligitur ex causis, sive principiis demonstratoriis, quum videamus sapientiæ professores aliquoties & de principiis ambigere. Porro quoniam fides à Deo veniens superat & sensuum & principiorum omnium certitudinem, nulla est certior cognitio quam per fidem, ac nulla etiam cõpendiosior faciliorque. Accipe argumentum: quot hodie sunt textores ac textrices, qui melius philosophantur de rebus divinis, quam philosophorũ præcipui Plato & Aristoteles? Quorum prior ille quam multa delirat de Diis selectis ac dęmoniis Deorum filiis, de mundo à dæmonibus condito, de animabus è cœlo delapsis? Hic posterior quoniam ab imis ad sum-

ad ſumma conatur emergere, per quot diſciplinarum ambages ducit ingenium, quamdiu remoratur nos in dialecticis, in poëticis, Rhetoricis, Phyſicis, meteorologicis, priuſquam veniat ad ultramundana? Nec tamẽ ad Dei cognitionem, cuius gratia tot gradus iacti fuerant, pervenit: ad quam nunc per fidem, & cito & facile provehuntur adoleſcentes, nullis humanis inſtructi diſciplinis. Pręcipua philoſophia, quæ veram beatitudinem conciliat homini, eſt noſſe Deum, & à Deo miſſum Ieſum Chriſtum. Ad hanc quoniam maxime ſecundum naturam eſt, omnis quidem ſexus, omniſque ætas docilis eſt, ſed ea præcipue quæ nondum eſt pravis infecta cupiditatibus. In tantum vero ſecundum naturam eſt religio, ut huius ſenſus aliquis elephãtis aliiſque brutis animantibus ineſſe credatur. Ka. At qui ſimpliciter credit, quæ de Deo prodita ſunt non poterit cum philoſophis & hęreticis congredi. Ca. Neque enim hæc philoſophia diſcitur ad paleſtram, ſed ad

piam

piam vitam. Quid autem arrogantius istis, qui rationibus humanis de divina natura disputant, quum nullus sit illorum, qui culicis aut araneoli naturam valeat ad plenum assequi, quum hæc quotidie videant? Qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria, non aliter quam qui solem intentis immotisque oculis diutius intuentur, cæcutientes discedunt, ut iam interdum impingant & in palum obvium. Fidei vero simplex columbinus est oculus, hac reverenter contemplans Deum, qua nobis voluit innotescere, non curiose scrutans ea, quæ nobis voluit interim esse tecta, donec pervenerimus ad illud cœleste theatrum, in quo propius clariusque sese contemplandum præbebit purgatioribus oculis. In hac vita satis est, quod tenes Deum esse, & unum esse natura, triplicem personarum distinctione. Tenes Filium à Patre nasci, Spiritum sanctum ab utroque procedere. Tenes Deum esse non corpus, sed mentem infinitæ virtutis, simplicissimam, æternam, ut

quæ

quæ fuerit ante omnia tempora, nec tempore mutatur. Ab hac omnipotente mente tenes mundum universum esse conditum & conditum hominis causa. Deus enim nec mundo eget, nec homine, nec prorsus ulla creatura, in sese & ex sese perfectissimus est. Verum quoniam summe bonus est, noluit solus esse beatus, sed felicitatem suam in angelos atque homines & in universam creaturam diffundit, quatenus quæque res divinæ munificentiæ capax est. Homini variis modis loquens voluit innotescere. Primitus quodammodo loquutus est humano generi, dum per Filium, qui est verbum Patris, de nihilo creat hanc admirandam mundi fabricam, ut ex opere coniiceremus opificem. Tale enim opus nec homo, nec angelus posset absolvere. Hic erat primus gradus ad cognitionem Dei. Successit lex, quæ mentis humanæ caliginem nonnihil adiuvit, sed ea præter quam quod uni genti data est, per typos & ænigmata nobis Deum deliniavit, præparans animos hominum

 ad lu-

ad lucem Euangelicam, quæ per Filium nobis illuxit. Naturali lumine ad fastum abusi sunt philosophi, lex plerisque Iudæis fuit maioris impietatis occasio. Mundus erat refertus Idololatria, Iudæi tumebant inani persuasione iustitiæ, peccatum impune regnabat in orbe, dum hominum maxima pars imitatur primos humani generis parentes: hic prompsit sese Dei misericordia, quæ superat omnia opera illius. Dignatus est nobis propius per eundem Filium ac familiarius innotescere, ut vel sic in mutuum amorem illius raperemur, tot tamque mirandis provocati beneficiis. Condiderat quum non essemus. Restituere voluit, quum perissemus, præstiterat enim non esse quã perire. Post orbem mirabiliter conditum, post legem divinitus datam, post prophetas Dei spiritu afflatos, misit unicum Filium, factum hominem, ut saltem hominem homines amaremus. Misit autem non ultorem, sed servatorem, cuius morte nos revocaret in vitam. Quid amplius potuit

tuit immensa Dei charitas? Præbuit sese nobis quodammodo palpabilem seipsum quatenus licuit in exitium tradidit, ut nos veræ saluti restitueret. Omnipotentiam suam præcipue declaravit orbe condito, nunc declaravit immensam misericordiam, & inscrutabilem sapientiam: misericordiam qnod gratis redemit, sapientiam quod sic redemit. Proinde quæ iam superest homini tergiversatio, si tam stupendam Dei bonitatem negligat? Hanc partem nunc docet Symbolum, Et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum. KA. Qur istis cognomentis designavit personam redemptoris? CA. Ut omnibus modis declararet secundam personam, quæ proprie carnem assumpsit, esse verum hominem ex homine, ac verum Deum, de Deo. KA. Quo pacto? CA. Sunt qui putant Iesum esse Deitatis vocabulum, Christum humanæ naturæ. In hanc opinionem adducti videntur, quod Iesus Hebræis sonet servatoré, Christus unctum: Nemo autẽ potest dare

salutem æternam, nisi Deus, & unctio sonat spiritualem gratiam, quæ non cadit nisi in hominem, sed re vera utrumque vocabulum est humanæ naturæ. Iesus est nomen personæ singularis, hoc est illius hominis qui solus omnium natus est ex virgine, quem Ioannes indicavit digito, ne quem alium pro vero redemptore amplecterentur. Ecce, inquit, agnus Dei. Christus vocabulum est vel regni vel sacerdotii. Nam apud Iudæos & sacerdotes & reges ungebãtur unctione sacra, & utrique honoris gratia Christi dicebantur. Uterque porro titulus Christo congruit, qui dictus est sacerdos secundum ordinem Melchisedec, qui ut sacerdos seipsum agnum vere immaculatũ in ara crucis obtulit pro salute mundi, & ut rex post resurrectionem apparens discipulis regaliter dixit, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: nec aspernatus est latronis vocem regem agnoscẽtis, Memento mei cum veneris in regnum tuum. Quanquam Dominus, nunquam externo Chris-

mate

mate fuit unctus, quemadmodum Aaron Exod. 29. aut Saul. 1. Reg. 10. Sed hic erat quem singulariter unxit Deus plenitudine spiritus sui. Quanquam Iesu vocabulo præterquam quod singularem designat personam, revocatur in memoriam veteris testamenti figura. Nam Iesus ille Nave, gessit Iesu redemptoris imaginē. Moses qui typus est ceremoniarum, non potuit populum Israëliticum in terram repromissam perducere. Sed illi succedens dux Iesus eo perduxit. Neque enim est aditus ad veram felicitatem, nisi per fidem & gratiam, quam omnibus detulit Iesus virginis filius. In cognomine Christi, quod in Euangelicis & Apostolicis literis frequenter inculcatur, Iudæis exprobratur stulta & pertinax incredulitas, qui in hunc usque diem exspectant suum Messiam. Nam quem Latini vocant unctū, Græci Christum, Hebræi Messiam appellant. Exspectant autem regem opibus, copiis reliquisque mundanis præsidiis affatim instructum, qui Iudaicam gentem

nunc ubique reiectam & exulem in libertatem ac regnum restituat. Et hac inani spe infelix illa natio consolatur suam calamitatem. At nos Christiana fides docet hunc esse vere Messiam illum unicum à prophetis olim promissum, qui non unam gentem sed per omnes mundi plagas veros Iudæos, hoc est, Christi nomen profitentes, & corde circumcisos, non armis corporalibus, sed sanguine suo liberaret à tyrannide Satanæ, & condonatis peccatis omnibus restitueret veræ libertati, ac tandem cœlestis regni sibi cohæredes & consortes asciсceret. Iesus igitur expressus est, ne sit error in persona: Christi cognomẽ additum est, ne quis Iudaissans exspectet alium Messiam, aut alium redemptorem. semel venit, semel perfecit sacrificium illud unicum & admirabile, cuius mystica commemoratione voluit nos ali fulcirique, donec denuo veniat, non iam redemptor, sed iudex ac remunerator. Primum igitur indicavit nobis verum hominem illum admirabilem, in hoc

ab æ-

ab æterno destinatum, ut per eum mundus redimeretur. Mox in eodem indicat nobis verum Deum. Filium eius unicum, Dominum nostrum. Ex Deo nihil proprie nascitur nisi Deus, quemadmodum ex homine iuxta naturæ cursum nihil nascitur nisi homo. KA. Atqui Scriptura frequenter homines pios appellat Filios Dei. CA. Et ideo addidit unicum sive unigenitum, ut hunc natura Filium Dei, secernat à Filiis per adoptionis gratiam in hunc honorem ascitis. KA. An est nefas Christum iuxta naturam assumptam appellare Filium adoptionis? CA. Religiosius est à talibus abstinere titulis, ne quã ansam demus Arianis. Adoptatur qui prius non erat Filius, quemadmodum nos, qui nati Filii iræ, per fidem in Christum facti sumus Filii Dei. At Christus nunquã non fuit Filius Dei, sed ut conceptus est de Spiritu Sancto, fœlix illius anima simul creata est omnis gratiæ cœlestis plena. Quanquam autem Dominus bis natus est ex Patre sine tempore, ex vir-

gine tempore præfinito à Deo, non sunt tamen duo Filii, sed unicus est Filius, non alius, sed idem aliter natus. De substantia virginis natus est, ut agnoscamus humanæ naturæ veritatem: quod autem citra virilem operam de Spiritu Sancto conceptus, & illæsa matris virginitate natus est, prærogativa erat dignitatis. KA. Quur addidit Dominum nostrum? CA. Hoc cognomento frequenter illum honorant sacræ literæ, presertim novi testamẽti. Quatenus erat Deus de Deo, Dominus erat omnium, non alius Dominus à Patre, quemadmodum nec alius Deus. Sed peculiari ratione dicitur Dominus electorum, quos asseruit à dominatu Satanæ, & sibi fecit populũ acquisitionis. Quicunque enim committit peccatum, servum se constituit illius: per peccatum autem tyrannidem obtinet Satanas. Ab hoc igitur tyranno crudelissimo translatum esse dominium in Iesum Christum multo clementissimum admonet nos Symbolum: quo titulo novi testamenti literæ frequẽter

ter designant Filium Dei, ostendentes cui sese totos dedicēt, qui baptismum accipiunt, & cuius imperatis postea per omnem vitam absque ulla responsatione parendum sit, & sub cuius tutela securi possint vivere. Nullus enim illi quod possidet potest eripere. KA. Domini cognomen quomodo competit in Christum, iuxta divinam naturam, an iuxta humanam, an iuxta utramque? CA. Iuxta utramque sed non eodem modo. Iuxta superiorem naturam Dominus fuit omnium ab exordio mundi, iuxta assumptam per mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriā, datumque est illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu sese flectat omne genu, cœlestium, terrestrium, & inferorum. KA. Ergo ut homo dominus est angelorum? CA. Maxime. Dæmonum quoque. KA. Utro refertur, vox unicum, ad Filium qui præcessit, an ad Dominū, qui sequitur? CA. Ambigue quidem in confinio posita est ea vox, quod utrique congruat. Nam ut est unicus

Filius natura, ita est unicus Dominus omnium rerum conditarum. Rectius tamen refertur ad Filium, quod hæc distinctio evidenter exprimit divinam naturam, quam habet à Patre nascens, cum Patre communem. KA. Quur igitur non dictum est, in unico Filio eius? Ita nulla fuisset ambiguitas. CA. Voci additæ ad discretionem, magis conveniebat locus posterior. Etenim si dixisset, unicum Filium eius, accipi poterat Fili Dei cognomen, non competere nisi in unum hominem Iesum, nunc quum addit unicum, non dividit Filium, sed distinguit generationis modum, ut intelligamus verbum quod Patre Deo sine tēpore nascitur Deus idem tempore suo natum ex virgine, hominem ex homine. Augustin. in libello de Symbolo pro una voce duas ponit. Et in Iesum Christum Filium eius unigenitum, unicum Dominum nostrum. Sed quoniam ex interpretatione non liquet an ita legerit, probabile est unigenitum additum ab aliquo, qui conatus sit explanare,

quare

quare dixisset unicum. Nam Dei Filius in scripturis interdum dicitur primo genitus iuxta naturam assumptam, unigenitus iuxta divinam nativitatem. Rom. octavo: ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Ioan. I. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre. Itẽ cap. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Secundum priorem generationem, nec frater est noster, nec hæres Dei, nec fratres habet, nec cohæredes: iuxta posteriorem & fratres habet & cohæredes. KA. Nihil interest inter unicum & unigenitum? CA. Unicus dici potest, qui solus è liberis superest, quem non recte dixeris unigenitum. Tametsi sacrorum voluminum interpretes, eandem vocem μονογενὴς interdum vertunt unicum, interdum unigenitum. Velut Lucæ septimo, viduæ filius unicus dicitur, quem Euangelista dixit, μονογενῆ. Et πρωτότοκος, hoc est, primogenitus, interdum dicitur unigenitus. Sic enim Matthæus loquitur de matre Iesu, Peperit Filium

ſuum primogenitum. Nam primum interdum dicitur, non quod alia præcedit, ſed quod antea nunquam fuit. Veluti quum dicitur, primum hodie vidi Cæſarem, recte dicitur, etiam ſi poſtea nunquam videat. Ita primogenitus dici poteſt, qui primo partu editus eſt, etiam ſi nullus ſequatur partus. Alioqui quæ lex iubet fieri in primogenitis, non fuiſſent præſtanda, niſi duo partus ſucceſſiſſent. Primus enim non dicitur, niſi qui è tribus principem obtinet locum. KA. Sed ſi Chriſtus iuxta naturam etiam humanam eſt omnium Dominus quomodo dicitur habere fratres? CA. Etſi Chriſtus non eſſet omnium Dominus iuxta naturam aſſumptam, tamen ob unitatem hypoſtaſeos tres ſubſtantias complectentis recte diceretur omnium dominus, quemadmodum pie dicimus Deum paſſum ac mortuum. Sic hic frater, non eſt vocabulum æqualitatis, ſed ſimilitudinis, cognationis & charitatis. Eadem dignatione diſcipulos ſuos appellat, pro ſervis amicos, non abdicans

cans ius suum, quod alibi agnoscit quum ait, vos vocatis me magistrum ac dominum & bene dicitis, Sum etenim: sed eximiam charitatem suam declarans, quæ nihil recusat, modo prosit. Quid autem novi si dignatus est eos fratres appellare, erga quos non dedignatus est agere ministrum? Iudæi omnes suæ gentis fratres appellabant, sed peculiarius cognatos. Dominus autem Iudæus erat natus ex Iudæis, quod evidenter expresserunt in eius genealogia Matthæus & Lucas. Sed revera quivis homo cuivis homini frater est, ob eandem naturam ab iisdem progenitoribus profectam, ac similibus obnoxiam afflictionibus, in Christo duntaxat excipio peccatum & quicquid eo vergit. KA. Peccatum originis non est proprie peccatum. CA. Sed obstat plenitudini gratiæ quæ fuit in Christo, testante Ioanne, sed inclinat ad peccatum, ut non perpellat, Hoc repugnat dignitati Christi. Non enim conveniebat, ut qui venerat purgaturus mundum ab omnibus peccatis, ali-

quo

quo modo esset affinis peccato. KA. Sed esurire, sitire, lassari, angi, edere, mori, sunt originalis peccati germina, quæ tamen in scripturis Christo tribuuntur. CA. Plurimum interest inter naturam conditam & prolapsam. Adam antequam peccaret, verus erat homo, & tamen liber erat ab his incommodis quibus omnes urgemur, alii plus, alii minus. Peccatum in scripturis interdum dicitur, peccatis debita pœna, interdum victima quæ expiatur peccatum. Eoque dictum est priscis sacerdotibus, peccata populi comedetis. Et Paulus 2. Corint. 5. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Dominus in se recepit non solum veritatem humanæ naturæ, verumetiam incommoda, quæ naturã prolapsam comitantur, exceptis iis, quæ vel non congruunt dignitati personę, quæ simul erat & Deus & homo, vel excludunt, ut modo dicebam gratiæ plenitudinem. Neque enim recepit proclivitatem ad peccandum, ac ne facultatem quidem, nec recepit erro-

rem

rem aut ignorantiam. Ea porro mala quæ recepit, non necessitate naturæ, sed volens nostra causa suscepit, ut dependeret quod nos commerueramus. KA. Quur mutavit præpositionem, de Spiritu Sancto, ex Maria virgine? CA. Græcis una eademque est præpositio ἐκ, sed huius varia est significatio. Ex ipso & per ipsum sunt omnia, tanquam ab auctore profecta. Ex auro fit patera velut è materia: ex arbore nascitur arbor, propagatione speciei, sic ex homine gignitur homo. KA. Quur solum exprimit Spiritum, quum tota Trinitas simul operata sit hoc adorabile mysteriũ? CA. Quoniam in Euangelio Lucæ loquitur angelus virgini: Spiritus Sanctus superveniet in te. Neque enim raro scripturæ, singulis personis quædam attribuit tanquam propria, quum sint omnium communia, veluti quum patri tribuit æternitatem & omnipotentiam, Filio sapientiam, Spiritui sancto charitatem & bonitatem, quum Pater per Filium dicitur condidisse mundum, per Spiritum dilargiri

dilargiri charismata. Symbolum igitur, & in hoc mysterio Gabriel expressit trium personarum functioně. Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Quum audis altissimum, intelligis adesse Patrem veluti fontem & auctorem, ut à quo Filius mittitur cum Spiritu Sancto: quum audis virtutem altissimi intelligis Filium, qui proprie carnem assumpsit. Neque enim Pater aut Spiritus Sanctus assumpsit hominem. Convenienter enim Spiritus Sanctus dicitur supervenire, ut excluderetur omnis humana cogitatio: quę quum audit conceptionis aut nativitatis vocabulum, imaginatur virile semen exceptum utero fœmineo: aut quum admonetur hominem ė virgine natum, aliquid his etiam fœdius somniat, reputans quæ fabulis hominum sparguntur de nonnullis mulieribus, quę narrantur gessisse uterum ex semine maris in balneo natante, de equabus vento gravidis, ac de incubonibus. Ut omittam poëtarum fabulas, quibus

bus persuasæ gentes crediderunt ex diis & hominibus nasci heroas. Hæc omnia portenta ut excluderet Euangelista, profitetur illic adfuisse pro marito Patrem cœlestem, qui quodammodo iterũ gignit Filium suum: profitetur fœtus originem non fuisse ab incubone, nec ab ullo ludibrio spiritus impii, sed à Spiritu Sancto. Id ita habere palam declarat Euangelici sermonis tenor, dum virgini ad conceptionis ac partus mentionem hæsitanti, percontantique, quomodo fiet istud, angelus eximens illi scrupulum, respondit, Spiritus Sanctus superveniet in te. KA. Quur Symbolum exprimit virginis nomen? CA. Ad maiorem historiæ fidem. Sic expressit nomen Iesu Christi, sic expressit nomen & cognomen præsidis, sub Pontio Pilato. Eoque consilio Lucas hic diligenter expressit omnia nomina, mensis, legantis Dei, Angeli legati, regionis, civitatis, sponsi, tribus, & virginis, quum ait. In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Ga-

lileæ,

lileæ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph de domo David, nomen virginis Maria. Non sic narrant qui fingunt ac deprehendi metuunt. Olim afflatus Spiritu Sancto vaticinatus est Esaias, Ecce virgo concipiet & pariet Filium ; & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatum sonat nobiscum Deus. Eam virginem eodem afflatus spiritu nobis ceu digito demonstrat Euangelista, & Angelus velut explanans Esaiæ vaticinium, ait, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Hæc est illa Maria, ad cuius nomen recreantur omnes animæ piorum. Cum Euam audimus ingemiscimus, quum Mariam audimus, in bonam spem erigimur. Per illam nascimur Filii iræ, per hanc renascimur Filii gratiæ. KA. Haberetur ne pro hæretico qui crederet Mariam virginem post editum Iesum alios è sponso suo sustulisse liberos? CA. Non tantum pro hæretico, verumetiam pro blasphemo. KA. Atqui negant

hoc

hoc expressum in sacris literis. Ca. Sic est, sed evidenter colligitur è sacris literis, & manifeste pugnat cum dignitate tum geniti, tum genitricis. Postremo hoc tanto consensu ab Euangelii primordiis ad hunc usque diem, credidit, docuit, & asseveravit Ecclesia Catholica, ut nihilo minus persuasum esse oporteat, quam si esset sacris expressum literis. Ka. Expecto scripturas. Ca. Perpetuam virginis integritatem Ezechiel prophetico ænigmate significavit, quum conversus ad viam portæ sanctuarii exterioris quæ respiciebat ad Orientem, audit ab eodem spiritu, qui Mariæ pudicitiam consecravit. Porta hæc clausa erit & non aperietur & vir non transibit per eam, quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Nonne satis apte propheta depinxit sacratum virginis uterum, ex quo nobis exortus est ille sol iustitiæ, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, de quo & Zacharias apud Lucam: Visitavit nos Oriens

riens ex alto, ut illucescat his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent. Clausa erat hæc porta ante partum, clausa fuit & in partu, clausa mansit & post partum. Soli Christo principi patuit, qui suo ingressu sanctificavit eam, egressu consecravit, quoniam illa non spectabat nisi ad Orientem unde purissimus emergit sol, sol ille nunquam occidens, innovans & exhilarans omnia. Spectabat ad viam sanctuarii exterioris, quoniam ea nativitas erat extra vulgarem hominum nativitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiscentiæ. Postremo quum ipsa sic loquitur Angelo, quia virum non cognosco, satis aperit perpetuum virginitatis propositum. KA. Atqui quum per se sit honorabile coniugium, culpaque vacet ille connubialis congressus, quæ fuisset indignitas, si dominus eo modo fuisset natus, quo nati sunt prophetæ cæteri, & omnibus prophetis excellentior Ioannes? CA. Est quidem honorabile coniugium caste servatum, sed longe honorabilior

virgini-

virginitas perpetua, modo ſpontanea & pietatis amore ſuſcepta. Per concupiſcentiam, ſine qua non concipitur homo, tranſit originalis mali contagium. At cœleſtem illum partum decuit plus quam angelica puritas. Age dic mihi ſi quis templum lapideum ſemel Deo conſecratum per hominem epiſcopum verteret in officinam ſutoriam, nonne clamarent omnes indigniſſime factum? KA. Maxime, lapidibus obruerent hominē. CA. Non eſt tamen turpis ars ſutoria. Et ſi quis vas baptiſmo aut oleo ſacro, aliiſve piis uſibus conſecratum, adhiberet prophanis uſibus culinæ, nonne videretur intolerabilis contumelia? KA. Certe. CA. Et tamen nihil habet vitii ars coquorum. KA. Sic eſt. CA. Quid igitur dicendum, de ſacratiſſimo virginei corporis tēplo? quod non epiſcopus quilibet oleo ſenſibili, ſed ipſe Spiritus Sanctus unctione cœleſti dedicavit, in quo tot menſibus velut in thalamo ſedit divinus ille fœtus, in cuius officina tota Trinitas illud Angelicis menti-

mentibus adorandum mysterium, cõfecit? An non indignissimum videatur, si non dicam homini, sed vel angelo patuisset? KA. Plane video. CA. Nunc illud reputa, utrum ecclesiæ tam consentienti potius sit auscultandum an Iudæis non hic tantum insanientibus, aut obscuro indoctoque Helvidio, cuius error è scripturis perperam intellectis haustus tam manifestus est, ut vix ullos invenerit discipulos, & priscis ecclesiæ doctoribus vix dignus visus sit qui confutaretur. KA. Video quam decuerit eum partum perpetua virginitas. Sed quur dominus è despõsata nasci voluit? CA. Provisum est adolescentulæ virgini, ut haberet custodem, curatorem, nutricium & ministrum, sine ulla sinistra suspicione maligni vulgi, haberet & testem gravissimum integritatis suæ sponsum. Summa tranquillitas decebat talem virginem, & Dei matrem oportuit non solum ab omni labe purissimam esse, sed ne falsis quidem hominum fabulis attingi conveniebat. Nam ea demum insigniter casta

cœlitus ſpiritus lucem ſuam per omnem terram Euangelium diffunderet. Per hunc igitur articulum paucis comprehenſum verbis vide quam multa didicerimus: Ieſum Chriſtum eſſe verum Deum ex Deo, & eundem verum hominem natum ex homine virgine, citra virilem operam, ſed actu divini Spiritus. Veniſſe in hunc mundum non tantum ut redimeret mundum, verum etiam ut pleniſſima nos auctoritate erudiret, & variis argumentis ad amorem cœleſtis vitæ accenderet. Nunc mihi conſidera, quot errorum ſpectra lux huius veritatis diſcuſſerit. Invitus refero deteſtandas blaſphemias, cum inauſpicatis auctorum nominibus: ſed tamen hæc res eo proficiet, ut & firmius teneamus quod tenemus, & uberius agamus Deo gratias, qui nobis tantam lucē dignatus eſt aperire.

Multos

Multos circa divinam ex patre nativitatem deliraſſe minus mirandum eſt; Maioris inſaniæ eſt, humanam nativitatem tot, tam evidentibus argumentis exhibitam, tot opinionum portentis fuiſſe impetitam. Carpocrates, Cerinthus, Ebion, Paulus Samoſatenſis, ac Photinus nomine, Scotinus re, fatentur Chriſtum fuiſſe verum hominem, ſed merum hominem ex viro & fœmina more aliorum natum, licet animam habuerit propheticam. Hi Chriſti perſonam pluſquam dimidio mutilant. Iidem dicunt Chriſtum non dici Filium, niſi per adoptionem gratuitam, quemadmodum pios cæteros homines. Nec omnino fuiſſe priuſquam ex virgine naſceretur. Hos aperte refellit Ioannis Euangeliſta, pronuncians hoc ipſum verbum, quod in principio fuerat apud Deum, & erat Deus, factum eſſe carnem. Et apud eundem ipſe dominus, aperte loquitur: Antequam Abraham fieret ego ſum. Rurſum Paulus Rom. ix. Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper

ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Nec hic levius inſaniunt Manichei, tribuentes Chriſto partem aliquam divinæ naturæ, ſed aſſeverantes eum aſſumpſiſſe corpus humanũ, non verum ſed phantaſma corporis, quemadmodum legimus angelos ac dęmones interdum apparuiſſe hominibus. Hi faciunt Chriſtum præſtigiatorem ac Thaumatopœum. Sed ſpectrum non naſcitur ex homine, neque facit ea, quæ dominus per omnẽ vitam tot annis egit, edens, bibens, dormiens, laſſeſcens, eſuriens, ſitiens, loquens, in media luce verſans, præbens ſe palpandum & contrectandum, crucifigendum & occidendum. Ipſe quoque Lucæ ultimo diſcipulis expaveſcentibus, quod putarent ſe videre ſpiritum & umbram, dixit, Quid turbati eſtis & quę cogitationes aſcendũt in corda veſtra? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum; palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut videtis me habere. Succedit his Valentinus æonum fabricator, qui

commentus est; Christum non fuisse natum de substantia virginis, sed cœleste corpus secum attulisse de cœlis, aut quod mavult insanus Apelles ab elementis in aëre sumptum, atque ita per corpus transisse virgineũ, quemadmodũ liquor & lumen transit per fistulam aut rimam. Atqui istuc non est nasci proprie, sed transire, neque enim radium gignit rima, sed sol, nec liquorem gignit canalis, sed fons. Paulus autem Apostolus ad Romanos, quum ait, qui factus est ex semine David secundum carnem, Et Gal. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, aperte profitetur Christum sumpsisse corporis sui substantiam de substantia corporis virginis. Neque statim quod utcunque nascitur ex homine homo est, alioqui pediculi dicerentur homines: Sed quod concipitur in matrice, de vera hominis substantia, legitimoque tempore nascitur per membra naturalia, notis omnibus hominem referens: & quod dicitur Filius, utiq; homo est. Arius hoc miserius delirãs,

quo

quo ſubtilius, tribuit Chriſto corpus humanum, animam humanam detrahit, ſed huius loco ait fuiſſe verbum, ut in Chriſto non fuerint niſi duæ naturæ, corpus humanum & verbum, quod ipſum tamen verbum Arius vult eſſe creaturam, cæteris omnibus excellentiorem, ſed tamen creaturam. Verum qua fronte confitentur hominem, cui detrahunt potiorem hominis partem? Quis enim neſcit hominem ex duabus ſubſtantiis ſeparabilibus eſſe compoſitum, corpore velut ex materia, anima veluti forma. Quod ſi quis ſpiritus moveat corpus hominis defuncti, nemo vocabit hominem quod videt, ſed prodigium ac monſtrum. Cæterum quum tot locis ipſe dominus meminerit animæ ſuę ſeque appellet hominis filium: veluti triſtis eſt anima mea uſque ad mortem, Et, Pater in manus tuas cõmendo ſpiritũ meum, Et, Nemo animam tollit à me, ſed ego pono eam. Quæritis me interficere hominẽ qui vera loquutus ſum vobis: atteſtante Paulo, mediator
 Dei

Dei & hominum, homo Christus Iesus: si credunt scripturis, qua fronte audent negare, quod illæ tam manifesto pronunciant? si non credunt, quo ore volunt haberi Christiani? Si volunt videri philosophi, quis unquam somniavit hoc posse dici hominẽ, quod careat hominis forma: quę quum adest, dat ut homo sit, quum discedit, amittit hominis vocabulum quod erat homo. Qui tam prodigiosa delirant, ipsi merito veniunt in periculum ne non videantur homines. Nec multo saniora somniavit Apollinarius, qui sic patitur animam tribui Christo, ut illi mentem detrahat. Nam in plantis vivis nonnulla est anima, alioqui non crescerent, neque dicerentur emori quum marcescunt. Et in brutis anima est, alioqui non sentirent, sed mens quam Græci νοῦν vocant inter animantia soli adest homini. Ea est præcipua vis animæ, qua diiudicat singula, qua connectit aut dividit, & qua aliud ex alio ratiocinando colligit. Sed qua fronte profitentur Christum hominem,

nem, qui hoc illi detrahunt, per quod potissimum homo differt à cæteris animantibus? KA. Ergo ne Christi mens ratiocinando ex notis colligit ignota? CA. Christo nihil fuit ignotum, & tamen quod ad naturæ conditionem attinet habebat animam rationalem. Neque enim Angeli ratiocinando intelligunt, quemadmodum nos, neque nos intellecturi sumus in resurrectione, quomodo nũc intelligimus. Sed perfectio accedens naturæ non tollit naturæ veritatem. Alioqui corpora glorificata non essent vera corpora. Nec tamen impium est animam Christi dicere quædam, quæ præsentia divinitatis perspiciebat, aliter cœpisse scire hominum more, non quo ea prius ignoraret, sed quod cognoscendi modus sit diversus. Viderat Nathanahelem cum esset sub ficu: quoniam id certius sciebat, quam quæ nos oculis intuemur. Sed post illum corporeis intuens oculis, nihil quidem didicit novi, sed aliter vidit quod viderat. Addit Apollinarius aliud deliramen-

tum, verbum non assumpsisse carnē, sed aliquid verbi fuisse conversum in carnem, perperam intelligens, quod ait Ioan. Et verbum caro factum est, hoc est, ut ille falso interpretatur, verbum transmutatum est in carnem, quemadmodum aër condensatus vertitur in aquam, aqua extenuata in aërem. At ex verbo factitio in corpus humanum converso non constituitur homo, sed ex anima rationali & corpore mortali. Si verbum intelligunt Dei Filium: Deus ut ex nullo constat, ita in nihil potest verti, neque quicquam in illud, si proprie loquamur. Quod si philosophi negant inter se cognationes, velut ignis non vertitur in aquam, quanto absurdius est rem increatam verti in creatam? Verum illi verbum faciunt creaturam, sed Angelis omnibus excellentiorem; Atqui inter Angelum & corpus humanum plus est discriminis, quam inter ignem & aquam. Sed hunc errorem & Euangelistæ verbis stulte conceptum aperte refellit, quod inibi mox sequitur. Et habitavit in no-

bis. Neque enim in corpore dicitur versari, quod in corpus est transformatum: Sed animæ domicilium recte dicitur corpus, & Dei templum recte dicitur homo. Nihilo felicius deliravit ψευδώνυμος Eutyches, qui cōstituit in Christo unicam naturam, ex divina humanaque compositam. Si dixisset è duabus naturis unam unitam esse personam singularem, & ut dialectici loquuntur individualem, audiendus erat. Nā constat in Christo duas aut etiam tres fuisse naturas inter se distinctas. Homo compositus est ex anima & corpore. Sed divina natura quoniam simplicissima est respuit omnia compositionis vocabula. In eandem hypostasim, hoc est, personam univit sese, per animam mediam adhærēs corpori, sed in eandem naturam non est confusa. Nestorius dum intente vitat hanc calcariam in carbonariam incidit, confitens duas perfectas naturas in Christo, divinam & humanam: sed totidem facit personas, negans verbum unitum homini in eandē personam,

ſed duntaxat per gratiam inhabitaſſe: unde colligit in eodem Chriſto eſſe unam perſonā hominis, alteram eſſe perſonam Dei, nec Mariam recte dici matrem Dei, ſed tantum hominis: quum Angelus apud Lucam dicat virgini: quod enim naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei. Unitas enim perſonæ facit, ut communione quadam idiomatum, etiam illa, quæ non competunt niſi in naturam humanam, recte de Deo prædicentur duntaxat in vocibus concretis. Deus natus eſt ex virgine, non divinitas: Deus paſſus eſt non Deitas, & homo Deus eſt, non humana natura divinitas. Sed quoniam errorum nullus eſt finis, huius catalogi finem faciam, vereorque ne iam tibi fuerim tędio tam multa commemorando. KA. Me quidem iſtorum miſeret. Mihi tamen profuit illorum inſania, per quos factum eſt, ut & dilucidius perſpiciam veritatem, & credam firmius. CA. Hæreticis nihil debetur gratiæ, ſed plurima gratia debetur Deo, cuius bonitas aliorum mali-

malitiam ſuis vertit in lucrum pietatis. KA. Quur Conſtantinopolitanæ ſynodi Symbolum non ſat habet dicere, natus ex Maria virgine, ſed addit, & homo factus eſt? CA. Quoniam qui ſubtilius voluerũt de Chriſto diſſerere, licet errore vario teneantur, tamen in hoc conſentiunt, quo negant illum eſſe hominẽ, dum illi detrahunt aliquid, quod ni adſit, nemo noſtrum vere diceretur homo. Expreſſum eſt igitur, Et homo factus eſt, ne quis illorum veneno infectus accedat ad baptiſmum. Quis alioqui tam expers eſt ſenſus communis, ut quum audit Gracchos natos ex Cornelia, roget, num homines fuerint Gracchi? KA. Unde tam miranda hominum cæcitas? CA. Quia de divinis diſquirere maluerũt, quam ſimpliciter credere. Scriptura negat intellecturos nos niſi crediderimus. At illi per tumidam mundi philoſophiam intelligere voluerunt priuſquam credere. Sit igitur hic huius colloquii finis, ut hæc apud te meditatus, poſt actas divino ſpiri-

tui gratias alacrior ad cætera percipienda redeas.

Catechesis IV.

Ka. Sequitur, Passus sub Pontio Pilato crucifixus, mortuus & sepultus est. Ca. Qui Christo tribuunt corpus imaginarium, iidē dicunt omnia quæ legitur in carne passus, non revera passum, sed in phantasmate. Nos vero, qui divinitus edocti credimus illum verum fuisse hominem, pariter credimus, illum vere passum tum in animo, tū in corpore, vere crucifixum, mortuum ac sepultum. Mors hominis naturalis, est animæ à corpore separatio. Quod ubi factum est, quale sit cadaver hominis novimus omnes: anima vero quoniam immortalis est, collapso corpore subsistit, vivens apud Christum si cum fide decessit, & expectans proprii corporis resurrectionem. Ka. Quid interest inter angelum & animam à corpore separatam? Ca. Hoc quod anima mens quidem est, quemadmo-

admodum Angeli, ſed ita de nihilo creata dum infunditur corpori, ut naturaliter apta ſit ad animandũ, gubernandum, movendumque corpus non quodlibet, ſed illud cui eſt peculiariter deſtinata à Deo. Hoc intereſt inter mortem Chriſti & noſtram, quod noſtra anima vi morbi, aut defectu humorum depellitur à corpore. Dominus autem volens animam ſuam depoſuit, ſicuti volens acceſſit ad crucem. Argumentum eſt quod in cruce mox à valido clamore expiravit. Quin ipſe loquitur apud Ioannem. Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam à meipſo. KA. Sed ubi interim Dei verbum, quod dicebas ſic unitum homini, ut eandem conſtitueret perſonam, in anima ne ſemota, an in corpore exanimi? CA. Divus Auguſtin. pie credidit, nec à corpore nec ab animo fuiſſe ſeparatum verbum. Sed præſtat non ingredi quæſtionum iſtiuſmodi labyrinthum. Nunc elementa tradimus, non faſtigia: & fundamenta iacimus, non colophonem imponi-

 mus,

mus, quia Catechumenum instituimus non theologum, denique tyronem instruimus ad fidem, non veteranum ad prælium. KA. Quur addimus, passus est, quum ea vox apud priscos non addatur. An non patitur quisquis crucifigitur? CA. Hanc quoque particulam apparet adiectam adversus quosdam, qui commenti sunt verbum corpus assumptum velut absorbuisse, ac in se quodammodo trãsformatum tale reddidisse, ut nullo mali sensu tangi posset. Huius dogmatis Galanum auctorem ferunt. Sed undique reclamat scriptura. Primum Esaias: vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Et ne quis cavillari posset, vaticinium obscurum esse fierique posse, ut alium designet quam Christum, Beatus Lucas Actor. 8. refert, quomodo Philippus, qui admonitus à Spiritu Sancto adiunxerat se ad currum Eunuchi, eodem Spiritu sit illi totum hunc locum de Christo passo interpretatus. Et à piis viris ad Christum passum accommodatur. quod est

est in Lamentationibus Hieremiæ. O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte si est dolor similis dolori meo. Et in Euangelio Lucæ Dominus loquitur, Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Item 1. Pet. 2. Qui cum pateretur, non minabatur. Rursus, ibidem: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Quomodo autem imitabimur illum perferendis malis, si nihil ille malorum sensit? Et Paulus ad Rom. 8. Si tamen compatimur, ut & cum illo glorificemur. Compati Paulus appellat, non indolescere malis alienis, sed ad illius exemplum patienter tolerare persecutionem improborum. Quod autem in anima quoque passus sit testatur ipse dicens, tristis est anima mea usque ad mortem. Adde quod per omnem vitam multa pro nobis passus est Dominus, sitiens, esuriens, lassescens contumeliis affectus, eiectus, captus, vinctus, consputus, colaphis cæsus: ad hæc & his similia pertinere

potest,

poteſt, patiendi verbum. KA. Quur ſymbolum tam diligenter exprimit genus mortis? CA. Eadem ratione qua expreſſit prænomen ac nomen Pilati, videlicet ad maiorem hiſtoriæ fidem. KA. Sed quur Deus voluit filii morte mundum redimere, & tali morte? CA. Sed tu prius reſponde mihi. Si quis medicus artis ſuæ longe peritiſſimus ſuſciperet morbo capitali laborantem, & hunc totius artis rudis interpellaret, quur iſta ratione curas hominem? nonne merito videretur improbus? Quanto impudentius eſt à Deo rationem exigere, quare hoc modo voluerit redimere mundum. Illud inconcuſſa fide tenendum, Deo non placere niſi quod optimum eſt; ſive nobis videatur, ſive non videatur. KA. Stat inconcuſſum fidei fundamentum, fas tamen eſt opinor, religioſe ſuper hiſce rebus percontari. CA. Et nobis reſpondere, ſed eadem religione. Verum hæc peculiarem requirunt tractationem, pauca tamen attingam velut in tranſitu. Per hominem terrenum

venit calamitas, per virginem Spiritus Sancti afflatu gravidā rediit beatitudo. Porro Deum offensum, sanguine ac cæde pecudum reconciliari non solum persuasit lex Mosi, verum & Abel in ipso statim mūndi exordio sacrificium obtulit de primogenitis ovium suarum, adeo ut gentibus quoque verum Deum ignorantibus persuasum fuerit hominum scelera morte & sanguine dilui. Apud quasdam gentes mos erat publicus, per totum annum diligenter alere hominem, qui se sponte ad mortem obtulisset, atque hunc interim ut sacram ac Deo dicatam victimam venerabantur. Eum exacto anno coniiciebant in mare, existimātes unius morte quicquid malorum imminebat civitati posse averti. Magnoque studio celebrantur, Crodus, Quintus Curtius,

tius, ac Decii, qui se pro salute Reipublicæ diis manibus devoverunt. Congruebat igitur veram & efficacem hostiam immolari, non pro unius civitatis aut gentis incolumitate, sed pro totius mundi salute: quæ reliquas omniũ victimas, vel superstitiosas vel parum efficaces sustolleret. Tãta fuit enim Christi charitas, tanta puritas, ut semel immolatus sufficeret ad omnia humani generis abolenda crimina, etiamsi plures uno mundi fuissent. Hoc nimirum erat illud verum holocaustoma, quod humani generis amore totum cõflagravit, hic erat ille purissimus agni immaculati sanguis, qui postibus illitus submovit Angelum extinctorem. Mortis autem genus, præterquam quod erat maxime cruciabile, summam habebat ignominiam, præsertim apud Iudæos, quibus execrabilis erat omnis pendens in ligno. Ingens cruciatus sit oportet, qui pro omnibus luat æternos cruciatus, & felix ignominia quæ viam cunctis aperuerat ad sempiternam gloriam. Nihil autem

11
ec
:di
lit
:io
)er
dē
ni
au
un
mc
ra-
na-
&
or-
iit:
nia
ius
as,
:a-
ua
o-
li-
ad
d-
m
gi-
cū
na

plena fide in Christum crucifixum intendit oculos, ut veretur illum toties quodammodo crucifigere, quoties illa committit ob quæ diluenda ille mortuus est, ita vix quisquam est tam imbecilli pectore, qui non æquiore animo toleret afflictiones huius seculi, dum reputat quam multa passus sit ille pro nobis, qui erat immunis ab omni criminum contagio. Quis autem inveniatur tam inhumanus & ingratus, ut non redamet eum qui sic prior dilexit, tantisque beneficiis ad amorem mutuum provocavit? Breviter tota philosophia, totum robur Christianæ mentis est in cruce Christi. Sed harum rerum cõtemplatio non est huius negotii quod instituimus. Ka. Quur voluit inter duos latrones pendere medius? Ca. Ut ostenderet etiam scelerosis in ipso supplicio esse spem salutis, si Christi misericordiam implorent. Ka. Quur noluit sibi frangi crura? Ca. Quoniam ita prædictum erat in ænigmate, Os non comminuetis ex eo. Ka. At non ideo hæc ita gesta sunt, quia prædi-

prædictum erat fore ut ad eum gererentur modum; ſed ideo prædicta ſunt, quia ab æterno ſtatuerat Deus ut ita fierent. CA. Rectiſſime ſentis, nihil temere aut fortuito geſtum in Chriſto, ſed omnia ex æterni numinis decreto. Scriptura tamen interdum ita loquitur, ut implerentur ſcripturæ: ſed in hoc genere ſermonis vocula, ut, non ſignificat finem, ſed eventum. Scriptura præceſſit, eventus ſucceſſit. Decuit autem illud ſacratiſſimum corpus nihil habere vitii, puto membrum mancum, claudum aut diſtortum, quemadmodum nec noſtra creduntur habitura in reſurrectione. Ad fidem reſurrectionis ſufficiebant quinque vulnerum veſtigia, ceu gemmæ quædam corpus illud non dehoneſtantia, ſed decorantia. Eadem de cauſa noluit in ſepulchro corrũpi corpus ſuum. Expiravit priuſquam veniretur ad frangenda crura, reſurrexit priuſquam exanime corpus vitiaretur. Hæc ita commendant illius dignitatem, ut nihil obſtent naturæ veritati. KA. Qur

voluit

voluit reponi in sepulchrum novum in quo nondum quisquam fuerat repositus, tum è vivo solidoque exci-sum lapide? Ca. Id partim faciebat ad dignitatem Christi, partim ad fidem historiæ. Sed in singulis horum latent magna mysteria, quæ audies ubi infantiam deposueris, nunc lac porrigimus infanti. Ka. Qum hęc historia sit tot argumentis confirmata, fueruntne, qui de veritate ambigerent? Ca. Iudæi fatentur Iesum fuisse vere crucifixum, sed pro salute mundi crucifixum negant. Fuerunt & Christiani qui vere passum in carne profitentur, & pro salute mundi, sed suspicabantur verius quam asseverabant, quod quemadmodum in terra passus erat in corpore pro vivis hominibus, ita & anima illius apud inferos passa sit pro animabus illic detentis, ac rursus ipse post resurrectionem in aëre crucifixus, aut crucifigendus sit pro spiritibus aëris. Basilides homo misericors negat ipsum Christum fuisse crucifixum, sed pro eo suppositum Symonem Cyrenensem,

ſem, qui compulſus eſt dominicæ crucis vicarius eſſe baiulus. Quod ſi alius pro eo crucifixus eſt, ipſe nec mortuus eſt, nec reſurrexit: nec redemit nos morte ſua. Verum hęc ſunt humanæ mentis ſomnia. Scriptura manifeſtiſſime docet nos, Chriſtum non eſſe niſi ſemel paſſum ac mortuum in cruce ſub Pontio Pilato, nec pro aliis mortuum, quam pro redimendis hominibus. Clamat Paulus, Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominatur. Et, Quod mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, quod autem vivit, vivit Deo. Clamat Petrus; Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Audis expreſſe ſemel mortuum, audis reſurrexiſſe, non amplius moriturum, & tu negas ipſum mortuum, ſed pro eo ſuppoſitum mortis vicarium, quemadmodum in fabulis eſt, pro Iphigenia in Aulide ſuppoſitam fuiſſe cervam candidam. Tu vero rurſus apud inferos crucifigis illius animam. Tu porro totum Chriſtum rurſus in aëre crucifigis.
Audis

Audis Apostolorum principem aperte clamantem, Christus passus est pro nobis, & tu Iudæe non vis illius mortem cuiquam hominum prodesse? Pergamus ad cætera. KA. Sequitur: Descendit ad inferna. CA. Hic est articulus, quem, ut dixi, Cyprianus ait, in Symbolo Romano non haberi, ac ne apud Orientis quidem Ecclesias addi. Atque adeo quum Symbolum Nicenæ sive Constantinopolitanæ Synodi, nihil aliud sit quam huius symboli explanatio, ne illic quidem quicquã est, quod huic particulæ respondeat. Ipsa denique inconcinnitas sermonis arguit ab alio quopiam intertextum emblema. Sepultus est ad corpus pertinet, quod morte sopitum resurgit, hoc est velut expergiscitur. At descendere ad inferos, ad animam referunt, quæ nec sepulta fuit, nec resurrexit; sed ad tempus seiuncta mox in corpus exanime rediit. An Thomas Aquinas addiderit subdubito. Nonnulla suspitio est hanc particulam ab alio adiectam, vel hoc argumento quod

non

non eſt ſuo loco. Quum enim tertium articulum faciat de reſurrectione, quartum facit de deſcenſu ad inferos: niſi forte illud ſenſit, Chriſtũ à morte redivivum, in corpore & anima deſcendiſſe ad inferos. Alterum opuſculum quod Thomæ titulo circumfertur de Symbolo, diverſum interpretatur, & diverſo utitur ordine. Deſcenſus enim ad inferos ibi præcedit reſurrectionem. Quanquam hoc opuſculum licet eruditum ac pium, non videtur eſſe Thomæ Aquinatis, Ka. Quur hæc particula non fuit addita? Ca. Quia vetuſtiſſimi patres magna religione cavebant, ne quid aſſeverarent duntaxat in Symbolo, quod non eſſet evidenter expreſſum in ſacris literis utriuſque teſtamenti. Tales ſunt articuli omnes, hoc uno excepto. Ka. Qua igitur fiducia poſteriores addiderunt? Ca. Quoniam ſibi viſi ſunt hoc ſatis evidenter è ſacris literis diligentius excuſſis collegiſſe, quibus addunt nonnullas rationes, non illas quidem adamantinas, ſed tamen non prorſus improba-

biles.

biles. Adducunt è Psalmis: Et in pulverem mortis eduxisti me. Item illud: Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem. Et iterum; Descendi in limum profundi, & non est substantia. Rursus illud: Domine eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me à descendentibus in lacum. Item illud: Non derelinques animã meam in inferno. Quod testimonium Petrus in Actis docet esse prædictum de Christo, non de Davide, quemadmodum interpretabantur Iudæi. Adducunt & illud: Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Rursus illud: Æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Item illud Oseæ: Ero mors tua ô mors, morsus tuus inferne. Producunt ex Euangelio Matthæi, Baptistæ sermonem: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Nam hunc quidam interpretantur de descensu Christi ad inferos. Producunt ex epistola Petri: Christus mortificatus quidem

dem carne, vivificatus autem spiritu, in quo & his qui in carcere erant, spiritu veniens prædicavit. Citant ex Ecclesiastici cap. 24. sub persona sapientiæ dictum. Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes: & illuminabo omnes sperantes in Domino. Et huius generis alia nonnulla. Verum horum nihil est, quod tergiversatorem cogat credere, Christi animam per se descendisse ad tartarum, sive, ut illi loquuntur ad limbum. Scriptura enim sæpenumero mortem ac sepulturam vocat inferos. Ut Geneseos 44. Morietur, & deducent famuli tui canos eius cum dolore ad inferos. Canos dixit corpus senile, inferos sepulturam. Id quod Cyprianus tribus verbis subindicat, quum præfatus hanc particulam nec in occidentis, nec in orientis Ecclesiis haberi, subiicit. Vis tamen verbi eadem videtur esse, in eo quod sepultus dicitur, quasi descendere ad inferna nihil aliud sit, quam condi sepulchro: quod Dominus de sua sepultura lo-

F quens,

quens, dixit esse in corde terræ. In his testimoniis quædam sunt, quæ pene nihil habent ponderis, sed nullum est, quod non vel allegoriæ nubilo sit obscurum, vel vanam recipiat interpretationem. Neque multo plus ponderis habent rationes quas adferunt. Quarum una plane reiicitur. Ka. Quænam illa? Ca. Quoniam peccatum originis non solum adduxit mortem corporis, sed animarum quoque cruciatum, quod per hoc privarentur aspectu divini vultus, convenire putant, ut quemadmodum Christus morte corporis abolevit pœnam corporalem, ita etiam in anima patiens tolleret animarum cruciatum. Ka. Liberum est igitur istam particulam credere aut non credere? Ca. Si iam recepit universalis Ecclesia, non est fas diffidere. Tibi satis est profiteri Christum sic descendisse ad inferos, quemadmodum sentit scriptura & ecclesia. Sed tamen ut est prudentiæ Christianæ non facile pro certo credere, quod non expressum est in sacris literis:

ita modeſtiæ Chriſtianæ eſt, non reiicere petulanter, quod piorum hominum religioſa contemplatio prodidit vel ad ſolatium vel ad eruditionem credentium. Quod genus ſunt & illa: Spiritum Sanctum puriſſimam ſanguinis guttam è corde virgineo deſumptam depoſuiſſe in virgineam matricem: hinc ſubito confectum abſolutum corpus hominis, tam puſillum quam eſt araneolus, qui modo prorupit ab ovo, membris tamen omnibus iam abſolutis: eodem momento infuſam animam iam tum omnibus dotibus æque perfectam, atque nunc eſt in cœlo. Similiter quod docent Chriſtum ob conſtitutionem humani corporis, quam volunt in eo fuiſſe multo ſubtiliſſimam, eoque ſenſus acerrimi, acerbiores pertuliſſe cruciatus, quam ullus homo ferre poſſit, excepto cruciatu eorum, qui in æternũ damnati ſunt apud inferos. Hæc & horum ſimilia, ſic audiantur, ut hominum piæ de Chriſto contemplationes, non ut articuli fidei. Talia multa & circa hanc adiecticiam

 particu-

particulam quidam commenti sunt, narrantes quos Christus abduxerit, quos ibi reliquerit, quæ quibus ad singulos circulos sit loquutus. Nobis illud satis est, quod semel in carne, vere natus est homo, vere passus est, vere mortuus ac sepultus est, vere revixerit eadem anima in suum naturale corpus reversa. Sequitur: Resurrexit tertio die. Nisi Christus resurrexisset, nobis omnis spes immortalitatis fuisset adempta. Resurrexit autem secundum scripturas. Nam hoc addidit Symbolū missæ. Quemadmodum ait beatus Apostolus. Tradidi vobis in primis quod accepi, quod Christus pro peccatis nostris mortuus est, secundum scripturas, & quod sepultus est, & quod resurrexit tertia die secundum scripturas. Porro quum dominica resurrectio tot typis fuerit adumbrata, quorum unum ipse dominus exposuit, de Iona qui fuit in ventre Ceti tribus diebus ac tribus noctibus, tot prophetarum oraculis promissa, toties ab ipso Christo evidentibus verbis, nulloque

tro-

tropi aut allegoriæ nubilo obſcuritatis prædicta, denique tot evidentibus Apoſtolorum teſtimoniis confirmata, tamen non defuerunt, qui vere quod dici ſolet, in ſole caligarent. Cerinthus enim dixit Chriſtum nondum reſurrexiſſe, ſed olim reſurrecturum. Alii finxerunt ipſum quidem Chriſtum reſurrexiſſe, noſtra tamen corpora nunquam revictura: quos Paulus aperte refellit colligens neceſſario conſequi, ſi Chriſtus non reſurrexit, nec nos reſurrecturos, & ſi nos ſumus reſurrecturi, oportet Chriſtum reſurrexiſſe. Quemadmodum enim ille pro nobis paſſus eſt, ut ab æterna morte per illum liberaremur: ita & pro nobis reſurrexit, ut per illum vitam æternam conſequeremur. Surrexit ille primitiæ dormientium. At qui primus eſt, ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Quidam, auctore Valentino, ſpiritus & animæ reſurrectionem fatentur, corporum negant, quum in Chriſto proditum ſit noſtræ reſurrectionis exemplar. Totus ille reſur-

 rexit.

rexit. Sed adversus illos non est pugnandum, qui scripturam evidentem sibique consentientem negant. Nihil enim accuratius traditum est ab Euangelistis, quam resurrectionis argumenta. Et beatus Paulus non modo confirmat ubiq; resurrectionem, sed & resurrectionis modum Corinthiis ac Thessalonicensibus describit. Nā quod Chiliastæ somniarunt, nos post corporum resurrectionem mille annis in hoc mundo, omni voluptatum genere, quibus corporis sensus titillantur, affatim fruituros, non est dogma, sed prodigiosum deliramentū Porro cavillationes omnes quas humanus sensus gignit, quomodo cor pus idem tot modis ex alio in aliu commutatum possit idem numer restitui discutit fides, qua credim Deum esse, & omnipotentem esse qui hæc operatur, nec esse subiectu naturæ legibus, qui naturam cond dit. Quid autem mirum si corp restituit ex eo quod est, qui prim cœlum ac terram & angelos ex ni lo condidit? Cumque tot mi

cuſa quotidie cernamus in rebus naturæ, ex minutiſſimo ſemine ſurgere vaſtam arboris molem, ex cicada iam vetula abiecto exuvio provolare recentem, ex moribunda eruca, proſilire ſuculentam ac volucrem papilionem, quur videatur quicquam incredibile, quod præter naturæ leges facit omnipotens? Sequitur, Aſcendit in cœlum, ſedit ad dexteram Dei Patris. Nemo, inquit Ioannes, aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo Filius hominis qui eſt in cœlo. Verbum deſcendit de cœlo, non diſcedens à Patre, nec mutato loco, quum divina natura ſic ubique ſit, ut nullo tamen loco contineatur: ſed idem verbum quod diſpenſatione venit in uterum virginis, peracto redemptionis myſterio iã incarnatum revera aſcendit in cœlum, corporis aſpectum ſubducens diſcipulis, & animos illorum ad cœleſtia ſubvehẽs, ut. ſeſe capaces præberent venturo ſpiritui. Neque corpûs aſſumptum exuit, atque in ſole depoſuit, quemadmodum infelix Saleucius delira-

 vit.

vit. Sic qui iuxta divinam naturam ſemper fuit in eadem gloria, in qua Pater, nunc etiam cum humana natura, conſedit in gloria Patris factus omnium quæ in cœlo & in terra ſunt Dominus. KA. Non videtur abſurdum Chriſto iuxta corpus tribuere dextrum aut ſiniſtrum, ſed in Patre imaginari tale quippiam, videtur ad Anthropomorphitarum errorem accedere. CA. Sedere ad dexteram hic non ſine tropo dictum eſt, ut intelligas honoris æqualitatem regnique conſortium. KA. Verum quin potius iſtam ſententiam verbis ſimplicibus ac propriis expreſſerunt, aſcendit in cœlum, ubi regnat æqualis Patri. CA. Iam admonui ſcripturam frequenter linguam ſuam ad noſtros affectus demittere. Symbolum autem retulit verba ſcripturæ myſticæ. Sic enim in Pſalmis de Deo Patre & Chriſto glorificato loquitur Spiritus Sanctus: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Et ipſe Dominus in Euangelio: Verum tamen dico vobis, à modo videbitis Filium hominis ſeden-

ſedentem à dextris Dei. Itidem Petrus Apoſtolus de Chriſto loquens ait. Qui eſt ad dexteram Dei ſedens in cœlis. Similiter Paulus ſcribit Epheſiis: Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto Ieſu, conſtituens eum ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Quin & Stephanus in Actis vidit cœlos apertos, & Ieſum ſtantem à dextris Dei. KA. Quomodo illi viſus eſt ſtare, qui aliis locis dictus eſt ſedere? CA. Agnoſce & hic tropum. Sedere quieſcentis eſt, regnantis ac iudicis, Stare auxiliantis. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat univerſa. Stat paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus. Ut iudex ſedet, & advocatus ſtat. Habemus, inquit Paulus, advocatum in cœlis. KA. Sed Chriſtus iuxta naturam humanam non eſt æqualis patri. CA. Qui poſſet creatura par eſſe creatori?

Sed ob personæ unitatem recte Chri-
sto tribuuntur omnia, quæ comp-
tunt in eum iuxta naturā humanan
dummodo utamur vocabulis pers-
næ, aut, ut alii loquuntur, suppo-
ti. KA. Quum Christus profiteatur
nobiscum mansurum usque ad co-
summationem seculi, quur videntib
discipulis omnibus, corpore sublat
est in cœlum? CA. Ad istam qu-
stionem respondet Apostolus Col.
3. Quæ sursum sunt quærite, u
Christus est in dextra Dei sedet
quæ sursum sunt sapite. Exhibitu
est hoc spectaculū oculis corpore
ut animos nostros à terrenis curis
cœlestis vitæ desiderium accender
Quod igitur Deus nostræ salutis g
tia filium suum misit in terras, eu
que tradidit in mortem crucis, cer
nos reddit, quod per eum liberati
mus à regno Satanæ, & ab obli-
tione peccatorum. Quod resurre-
addita est nobis certa fiducia fore
in illo die quem Deus nobis ig-
tum esse voluit iisdem corpori
quæ nunc gestamus, reviviscam
Q

que curas ad illam cœlestem æternãque vitam transferendas. Quod autem sedet ad dexteram Patris, magnam nobis parit securitatem adversus omnia terriculamenta mundi, quod tam amicum tamque potentem advocatum habemus in cœlis. Cæterum ne tanta domini bonitas nos invitet ad licentius peccandum, additur: Inde venturus iudicare vivos & mortuos: ut intelligamus illic expectandam iudicis inexorabilem severitatem iis, qui hic redemptoris benignitatem neglexerunt. Quo plus donatum est nobis, hoc plus à nobis exigetur. Veniet enim non iam in habitu servi, sed in maiestate patris, quemadmodum evidenter ipse loquitur apud Matthæum. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & con-

gregabuntur ante eum omnes gen
tes, &c. Illic fiet evidens æternaqu
ſeparatio piorum & impiorũ, quu
ſagena pertracta fuerit ad littus. E
dem concionatur Petrus Actorũ 1
Hic eſt qui conſtitutus eſt à Deo iu
dex vivorum & mortuorum. Qu
hic iniuſte pro nobis iudicari co
demnarique ſuſtinuit, illic iudicab
orbem univerſum, redditurus cu
que iuxta opera ſua. KA. Quare De
voluit eum diem omnibus eſſe ince
tum? CA. Eadem de cauſa, qua v
luit cuiq; ſuum extremum vitæ die
eſſe certiſſimum, & tamen incertu
Nemo enim dubitat quin aliquan
ſit moriturus, nullus tamen certo n
vit, quando ſit moriturus, ut om
hora ſimus parati ad emigrandum
Deus hinc evocaverit. KA. Qu
addit vivos & mortuos? Nam c
pora mortua quomodo poſſunt i
dicari? CA. Symbolum quoniam
tum è ſcripturis deſumptum eſt, co
gruenter refert verba ſcripturæ. Q
dam interpretantur vivos pios, mo
tuos impios, verum id coactius e
Syr

Symbolo quod simplicibus est paratum, conveniunt simplicia. Probabilius est mortuos accipere eos, qui ante iudicii diem excesserunt è corpore: nam simul ut revixerint iudicabuntur: vivos vero quos ille dies in carne viventes deprehendet. quos quidam credunt in ipso raptu transituque expiraturos, ac mox revicturos, alii putant eos non morituros, sed tamen ad immortalitatem immutandos. Neutram sententiam reiicit auctoritas ecclesiæ, quanquam ea quæ sentit tum in carne repertos, non morituros, sed ad immortalitatem transferendos, magis congruit Pauli verbis 1. Cor. 15. Et 1. Thes. 4. Sed non gaudet contentione religiosa pietas. KA. Quid opus erat iudicio, quum animæ mox ut emigrarint è corpore iam iudicatæ sint: ut aut si puræ hinc abierint transeant ad vitam cœlestem, sin obnoxiæ crimini, pertrahantur in gehennam: aut si levioribus inquinatæ maculis, deferantur in ignem purgatorium quisquis aut qualis is est? CA. Fuerunt

runt qui docuerunt nec impios ſpiritus nec impias animas eſſe tradendas æternis ſuppliciis ante ſupremum illum mundi diem, nec piorum animas cœleſti vita fruituras ante dictum diem. Sed horum opinionem, reiecit auctoritas eccleſiaſtica. Illud probabiliter creditur, impiis ſpiritibus poſt illud iudicium augendos eſſe cruciatus : impios autem homines plene iam pœnas in anima ſimul & corpore luituros : quemadmodum & piorum felicitas tum erit conſummata, quum receperint corpus iam glorificatum, ut quod habuerunt miniſtrum bonorum operum & afflictionum ſocium, habeant & præmiorum gaudiique conſors. KA. Si omnes homines, qui fuerunt tot annorum millibus ab orbe cõdito, ſtatuentur ante tribunal Chriſti, quod tandem erit illud forum, infinitæ multitudinis capax? Aut quod tempus ſufficiet tot hominum factis diſcutiendis? CA. Scriptura quidem ut admonui, ſermonem ſuum attemperat ad humanos affectus, obſequuns

dans

ſo reddendam rationem in die iudicii. Rurſum quum narrat, quid dicturus ſit iudex his, qui ſtabunt à dextris, & quid illi reſponſuri ſint: ſimiliter quid reſponſuri aut viciſſim audituri ſint, qui ſtant à ſiniſtris. Lõge aliter peragitur Dei iudicium, atque hominum. Neque tamen non vere peragetur quia non peragetur humano more. Illud veriſſimum eſt, Chriſtum in corpore glorificato appariturum omnibus, piis ad ſolarium, impiis ad terrorem. Hoc enim expreſſe dicunt in actis Angeli, qui mox ut ſublatus eſt in cœlum dominus apparuerunt. Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet quẽadmodum vidiſtis eum euntẽ. Idem veniet, humana ſpecie conſpicietur, ſed iam immortalitatis gloria refulgens. Cæterum totum hoc negotium geretur in momẽto punctoque tempo-

temporis. Nec opus erit morosa discussione, quando patebunt arcana cordium omnia, quum sua quemque damnabit conscientia. Corpora vero tum ad immortalitatem immutata non occupabunt quemadmodum nunc spacium loci iuxta triplicem dimensionem, longi, lati, & profundi, sed poterunt innumera corpora minimo spacio contineri. Alioqui demirari posset humanus sensus quomodo tartarus, quem probabiliter constituunt in imis terræ, tot corporum futurus sit capax. KA. Qur ecclesiasticus chorus hic accinit, cuiu regni non erit finis? CA. Ista particu la attexta est ex verbis Angeli apu beatum Lucam ita loquentis virgin Et dabit illi dominus Deus sedem Pa tris sui, & regnabit in domo Iac in æternum, & regni eius non erit nis. Attexta est autem ob quosda qui prodigiosas quasdã blasphemi somniarunt de periodis Platonic unde suum errorem hausit Origen si tamen hoc vere sensit, quod in s ptis retulit verius quam assevera

fore ut poſt multa annorum millia,è dæmonibus fiant Angeli, ex Angelis dæmones, utque qui gehennæ addicti ſunt aliquando liberentur à ſuppliciis, & purgati ad felicitatem redeant, denique ut Chriſtus iterum crucifigatur. Itaque regnum quod Chriſtus ſibi morte ſua paravit haberet aliquando finem. Stolidior eſt blaſphemia quam ut ſit refellenda, ſed quoniam apud Græcos erant,qui huic ſomnio nonnihil tribuerent, Orientis Eccleſiæ adiecerunt, & regni eius non erit finis. Diaboli regnum ad tempus diſſimulatum eſt,qui nunc quoque rebellat regno Chriſti. Similiter Antichriſti regnum erit temporarium. At Chriſti regnum ubi purgatum erit ab omni rebellione malorum, perſeverabit in æternum, quemadmodum evidenter prædixit Daniel 7. Poſteaquam enim adventum illius cum maieſtate, ac multis angelorum millibus, mox formidabile iudicium deſcripſit, ſubiicit: & dedit ei poteſtatem & honorem& regnum, & omnes populi & tribus lin-

guæ,

guæ, ſervient ei. Poteſtas eius poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Hactenus ſufficiebat hoc ſymbolum, ſi mundus ſimplici fide tenuiſſet quod erat traditum. Sed quoniam de tertia perſona quæ eſt Spiritus Sanctus quaſdam impias opiniones invexit hæreticorum perverſitas, & de diſpenſatione eccleſiæ in hoc ſeculo videbatur obſcurius ſignificatū, adiecta eſt hæc pars, quæ & Spiritui Sancto clarius aſſerit divinam naturam, quam habet cum filio patreque communem, & quæ ſit per Spiritum Sanctum in Chriſti corpore gubernatio dilucide exprimit. Repetit igitur tertiam perſonam; Credo in Spiritum Sanctum, ut iiſdem verbis illum tertio loco profitens, declaret trium perſonarum iuxta proprietates diſtinctionem, iuxta naturam æqualitatem. Quemadmodum nemo credit fide Chriſtiana, hoc eſt, nemo ſummam fiduciam collocat in creatura, ſed in unico ſoloque Deo, qui profitetur ſe credere in Spiritum Sanctum,

ctum, utique profitetur illum esse Deum, non alium, sed eundem. Quidam dixerunt Spiritum Sanctum non esse substantiam, sed concitationem piæ mentis. At ea concitatio nostræ mentis proficiscitur quidem à Spiritu, sed non est ipse Spiritus: quemadmodum imaginatio proficiscitur ab anima, non est tamen ipsa anima. Nam ea concitatio in nobis est accidens, quod autem Deus est, nec est accidens, nec accidenti permixtum est. Alii dixerunt Spiritum Sanctum esse creaturam, filio, quem & ipsum faciunt creaturam, in ministerium additam. Et hi palam negant Spiritum Sanctum esse Deum. Dominus autem quum in baptismi formula iungit Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, non commiscet creaturam cum creatore, nec accidens cum substantia, sed unius essentiæ tres personas expressit. Quoniam autem errores de Spiritu Sancto non perinde labefactarunt Romanam Ecclesiam, sed inter Græcos potissimum debacchati sunt, Constantinopolitanum

guæ, servient ei. Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Hactenus sufficiebat hoc symbolum, si mundus simplici fide tenuisset quod erat traditum. Sed quoniam de tertia persona quæ est Spiritus Sanctus quasdam impias opiniones invexit hæreticorum perversitas, & de dispensatione ecclesiæ in hoc seculo videbatur obscurius significatū, adiecta est hæc pars, quæ & Spiritui Sancto clarius asserit divinam naturam, quam habet cum filio patreque communem, & quæ sit per Spiritum Sanctum in Christi corpore gubernatio dilucide exprimit. Repetit igitur tertiam personam; Credo in Spiritum Sanctum, ut iisdem verbis illum tertio loco profitens, declaret trium personarum iuxta proprietates distinctionem, iuxta naturam æqualitatem. Quemadmodum nemo credit fide Christiana, hoc est, nemo summam fiduciam collocat in creatura, sed in unico soloque Deo, qui profitetur se credere in Spiritum Sanctum,

ım, utique profitetur illum eſſe
:um, non alium, ſed eundem.
uidam dixerunt Spiritum Sanctum
n eſſe ſubſtantiam, ſed concitatio-
m piæ mentis. At ea concitatio
ſtræ mentis proficiſcitur quidem
Spiritu, ſed non eſt ipſe Spiritus:
emadmodum imaginatio proficiſ-
:ur ab anima, non eſt tamen ipſa a-
ma. Nam ea concitatio in nobis
: accidens, quod autem Deus eſt,
c eſt accidens, nec accidenti per
xtum eſt. Alii dixerunt Spiritum
nctum eſſe creaturam, filio, quem
ipſum faciunt creaturam, in mini-
rium additam. Et hi palam negant
iritum Sanctum eſſe Deum. Do-
nus autem quum in baptiſmi for-
ıla iungit Patrem, Filium & Spiri-
n Sanctum, non commiſcet crea-
:am cum creatore, nec accidens
m ſubſtantia, ſed unius eſſentiæ
s perſonas expreſſit. Quoniam aũ-
n errores de Spiritu Sancto non
rin de labefactarunt Romanam Ec-
ſiam, ſed inter Græcos potiſſimum
bacchati ſunt, Conſtantinopolita-
num

num Symbolum voces aliquot addidit de Spiritu ſancto, Dominum eum appellans & vivificatorē, in eo quod Dominum appellat illum, Filio æquat, excludens miniſtri nomen, neque enim plures ſunt Domini. Filius enim non dicitur Dominus ſancti ſpiritus, ſed Dominus omnium rerum conditarum, quod dominium eſt trium perſonarum commune. Quanquam κύριος Græcis non ſemper dominii vocabulum eſt, ſed interdum auctoritatis. Spiritus autem auctor eſt omnium ſcripturarum, quas pro divinis habet Eccleſia, & quarum inviolabilis eſt auctoritas. Quoniam autem in Euangelio Pater de Filio teſtificatus eſt, hic eſt Filius meus dilectus, ipſum audite, tribuens illi ſummam auctoritatem, ne quis putaret minorem eſſe ſpiritus auctoritatem, quam Filii, adiecerunt τὸ πνεῦμα κύριον. Quod autem appellat vivificatorem, rurſus æquat illum filio & patri. Dominus enim apud Ioannem loquitur, ſicut Pater vivificat mortuos, ſic & Filius quos vult vivi-

vivificat. Ne quis igitur crederet hic exclusum spiritum, addiderunt & vivificantem. Quemadmodum vero hoc interest, quod filius palam in carne loquutus est, spiritus per prophetas, & idem hodie per ecclesiam occulte loquitur: ita filius excitavit corporaliter mortuos auctor ac primitiæ resurrectionis, spiritus vero sanctus condonans peccata, spiritualiter vivificat. Peccatorũ enim mors animæ est, unde revocare maius est, quam Lazarum quatriduo mortuum è monumento suscitare, nisi quod Deo omnia sunt æque facilia. Quoniam autem spiritus hic externus res est inconstans, volubilis & instabilis, ne quid simile imaginaretur de Spiritu Sancto, appellarunt eum κύριον, hoc est solidæ & inviolabilis veritatis: & apud Ioannem ipse Dominus appellat eum spiritum veritatis. Hoc ad differentiam. Contra quoniam reciproco flatu ac respiratione spiritus aërei vivimus iuxta carnem, congruenter appellatur spiritus vivificator, qui largitur ut viva-

ut vivamus iuxta meliorem nostri portionem. Rursus quoniam hic spiritus res quædam videtur immitis, dum excitat maria, dum concutit terram, dum diffringit arbores, sancto spiritui tribuunt bonitatem. KA. Quur appellatur sanctus? CA. Ad discretionem aliorum spirituum. Legimus enim in scripturis, Sauli fuisse spiritum à domino malum, & spiritum mendacem in ore prophetarum, spiritum vertiginis, spiritum Pythonicum, spiritũ zelotypiæ, spiritum pessimum, spiritum fornicationis, spiritum nequam, spiritum immundum, spiritum huius mundi, spiritum Satanæ, & spiritus hominis tumidos & elatos Proverb, 16, Ante ruinam exaltabitur spiritus. Ab his omnibus secernitur spiritus sanctus, qui reddit mites, pro ferocibus, qui eximit ab omni consortio Satanæ, qui inspirat huius mundi verum contemptum, qui per fidem purificat corda, qui dispellit omnem malitiã, qui largitur veram charitatem quæ n est suspicax, nec cogitat malum,

qui

qui revelat scripturarum arcana, qui deducit in omnem veritatem. KA. Nonne & Angeli dicuntur spiritus, utique sancti? CA. Et sunt. Sic & hominis spiritus recte dicitur sanctus, sed unicus est spiritus natura sanctus, & ex se sanctificans omnia, quæ vere sancta sunt. Quicquid incorporeum est, generali vocabulo spiritus dicitur. Sic Deus in Euangelio spiritus dicitur, quod omnibus personis iuxta naturam divinam cōmune est: sed quum tertiam personam proprie designamus, appellamus spiritum sanctum, spiritum Dei, spiritum Christi, & spiritum paracletū, hoc est, consolatorem, sive advocatum, & spiritum veritatis. Adversus eos vero qui negabant prophetas afflatu divini spiritus edidisse vaticinia, sed phanatico spiritu, Nicena, sive Constantinopolitana Synodus addidit, qui loquutus est per prophetas, ut intelligamus utrumque testamentum eodem spiritu fuisse proditum, nec alium fuisse spiritum qui locutus est per ora sanctorum propheta-

phetarum, ab eo qui in ſpecie columbæ deſcendit ſuper dominum; & in ſpecie ignis venit in diſcipulos, & hodie requieſcit inter ubera ſponſæ eccleſiæ. KA. Aſſumpſit ne ſpiritus corpus in quo apparuit, quemadmodum Chriſtus? CA. Nequaquam. Chriſtus enim aſſumpſit corpus humanum in unitâtem perſonæ. Spiritus ſic aſſumpſit corpus, quemadmodum Angeli frequenter apparent in ſpecie hominis. Ea corpora ſunt aſſumptitia, non naturalia. Addidit & hæc: Qui cum Patre & Filio ſimul adoratur, conglorificatur, quo magis excluderet eorũm blaſphemiam, qui ſpiritum faciunt inferiorem filio. Glorificantur enim & adorãtur creaturæ, ſed cũm Patre & Filio nihil adoratur niſi Deus: ſub Deo, & propter Deum hõnorantur ſancti homines, cum Deo glorificatur quod idem cum illo eſt. Eodem pertinet, quod adiiciunt, qui ex Patre Filioque procedit. Sicut enim Filius arguitur eiuſdem eſſe ſubſtantiæ cum Patre, quod ab eo naſcatur: ita colligitur &

Spiri-

Spiritus Sanctus, quoniam ab utroque manat, eandem cum utroque naturam habere. Quanquam videtur à Latinis adiectum filioque, quemadmodum & in Symbolo Athanasii: quod hæc particula nec habeatur in Græco symbolo, quod editione secunda novo testamento præfixeramus, nec in ullo symbolo quod refertur in volumine canonum. nondum enim tum opinor receptum erat, præsertim apud Orientis Ecclesias, spiritum sanctum ab utroque procedere: nec hoc exigebatur à Christianis: satis erat à Patre procedentem, & in Filio manentem profiteri, sicut exprimitur in vita Andreæ Apostoli. Non quod negarent illum & à Filio procedere, sed quod non auderent asseverare, donec & hoc dominus revelaret. Neque enim statim ab eius substantia procedit, quod ab aliquo mittitur. Alia est missio temporaria, alia æterna processio.

KA. Quum tot verbis patres studuerint inæqualitatem excludere, quin compendio & exerte pronunciarunt

illũ Deum ex Deo procedere, quum id diligenter expresserint de Filio, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Sic enim exclusa fuisset omnis tergiversatio. CA. Hic nihil habeo quod respondeam, nisi priscorum admirabilem de divinis loquendi religionem, & quorundam impiam garrulitatem fuisse in causa, ut Dei cognomen maluerint demonstrare quam exprimere, quo simul mentes intelligerent mysterium, & impii non irritarentur ad blasphemiam. Sed quod circumlocuta est illa Synodus, hoc exerte pronunciat Athanasius. Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus, & tamen non tres Dii, sed unus est Deus. KA. Quur Spiritui Sancto attribuunt bonitatem & charitatem? CA. Quoniam ad bonitatem sive benignitatem duæ res pertinent, condonatio peccatorum, & largitio donorum, ad charitatem pertinet conglutinatio. Quemadmodum membra corporis nostri cohærent integra beneficio spiritus, ita corpus Christi mysticum

myſticum conglutinatur per ſpiritum ſanctum, Chriſtus in ſpiritu Dei eiiciebat dæmonia. Digitum autem Dei vocat ſpiritum ſanctum. Per peccatum vero mali ſpiritus regnant in homine, quemadmodum dominus manifeſte docuit in parabola, de ſpiritu eiecto, & in domum vacuam reverſo cum ſeptem ſpiritibus ipſo nequioribus. Congruenter itaque ſpiritus bonus abolitis peccatis eiicere malos ſpiritus dicitur. Quo facto non ſinit domum eſſe vacuam, ſed variis dotibus ornat eam, ne ſit eiectis vitiis reditus. Eoque blaſphemia, quæ committitur in Spiritum Sanctum, in Euangelio dicitur incondonabilis. Quam enim remiſſionis ſpem ſibi facit reliquam, qui provocat remiſſionis auctorem? Charitas enim, ut ait beatus Petrus, oderit multitudinem peccatorũm. Et Euangelicæ peccatrici remiſſa ſunt peccata, multa quoniam dilexit multũ. Adhæc dominus tradens Apoſtolis auctoritatem remittendi peccata, ſufflavit in eos dicens, Accipite ſpi-

ritum sanctum, &c. Benignitas in hoc declaratur, quot dona quæ multa variaque recenset Paulus, appellantur unius spiritus esse beneficia, qui iuxta fidei modum cuique partitur suo arbitratu. Triumphantium est è sublimi missilia in populum spargere. Ita Christus posteaquam triumphans ascendisset in cœlum, iuxta psalmographi vaticinium, captivam duxit captivitatem, secum abducens quos ab inferis eripuerat: nec hoc contentus, dedit dona hominibus in terra relictis, dona prophetiæ, dona linguarum, dona scientiæ, dona sanationum, dona depulsionum adversus venena & impios spiritus, breviter chorum omnium virtutum, quæ omnia Christus suis delargitus est, & hodie dilargitur per spiritum suum. Bonus autem interdũ Latinis sonat, mitem & clementem, interdum benignum & liberalem. Proinde Paulus Galatas à vindicta ad humanitatem provocans, spiritus nomen inculcat dicens. Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus fratres: si quis

, præoc-

præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos qui spirituales estis corripite huiusmodi in speritu lenitatis. David dicit, spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et Paulus, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Et Romanis scribens, appellat illum spiritũ υἱοθεσίας, per quem clamamus abba pater. Similia scribit Galat. Quoniam estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in cordibus nostris, clamantem abba pater. Filius & Pater charitatis vocabula sunt, quæ nemo potest vere pronunciare, nisi beneficio spiritus sancti. Quemadmodũ iuxta Ioannis testimonium, nemo Iesum appellat Dominum, nisi in Spiritu Sancto. Qui spiritum habent huius mundi, falso clamant abba pater, falso dicunt Christo, Domine Domine, cuius spiritus carent. Qui enim Christi spiritum non habet, hic non est eius. Quemadmodum autem spiritus sanctus nexus est ineffabilis, quo æterna concordia inseparabiliter sibi iunctæ sunt tres

personæ, ita idem indissolubili vinculo sponsam Christi iungit sponso suo, omniaque mystici corporis mẽbra sempiterno fœdere inter sese copulat. Ka. Si Spiritus Sanctus è substantia Dei Patris ac Filii procedit quid obstat, quo minus dicatur Filius? Ca. Cypriano, Hilario & Augustino satis erat ad hanc respondere quæstionem, quia scriptura secundam personam appellat Filium, & nasci à Patre prædicat. Spiritum sanctum nec nasci, nec Filium usquam memorat. Quod tantis viris satis erat, tibi quoque satis esse par est. Si è duobus fontibus emanaret unus fluvius, recte diceretur ab utroque proficisci sive mitti, neutrius tamen Filius diceretur. Ka. Satis est igitur hoc quod tradidisti credere de spiritu sancto? Ca. Non. Sed oportet credere quod hic spiritus à prophetis prædictus, à Christo promissus die pentecostes descenderit in discipulos, sicuti refert beatus Lucas: ob quorundam impiam arrogantiam, qui non veriti sunt dicere: Ego sum ille

ille paracletus à Christo promissus, ut deducat vos in omnem veritatem. Sive is fuit Manichęus, sive Basilides, sive Montanus, execranda nomina. KA. Quod descendit in discipulos, quodque per impositionem manus Apostolicæ tradebatur baptismo tinctis, utrum erat ipsa spiritus substantia, an donum aliquod & energia spiritus? CA. Probabilius est spiritum, qui iuxta divinam naturam implens omnia manet incomprehēsus, illic peculari quadam ratione sub visibili signo fuisse iuxta personæ proprietatem. Verum ista nunc tractare est, quod dici solet septa transilire. Didicisti spiritum omnia sanctificantem, nunc accipe ecclesiam ab illo sanctificatam. KA. Si ab exordio mundi fuit sanctorum omnium societas, & piis omnibus adfuit spiritus sanctus, qur ante legem nullum fuit huic arcanæ soliditati nomen? Post legem editam dicta est Synagoga, post Euangelium proditum, mutato nomine dicta est Ecclesia. CA. Quod nomen fuerit ante legem veterem,

nobis non constat, fuisse tamen aliquod vocabulū probabile est, quum res esset eadem. Semper Christus agnovit sponsam suam, nec unquam illi defuit spiritus Christi. Verum initio quemadmodum paucis innotuit personarum distinctio, sed profitebantur unum Deum, qui sermo tres personas tacite complectitur, filii personam pauci noverant, pauciores spiritum sanctum: ita societas hæc inter paucos erat, & usque ad Euangelicam lucem angustis finibus coarctabatur. At posteaquam Christus assumpto homine inter homines versatus est, sponsamque suam morte sua redemptam, sanguine suo mundatam evidenter adiunxit sibi, ac spiritum suum evidenter & abunde effudit, nec in unam gentem, sed in universum terrarum orbem inundavit Euangelii gratia, Apostoli Synagogæ nomen mutaverunt in nomen Ecclesiæ: nec dubitandum est quin id factum sit suggestu spiritus. Ka. Exspecto causam. ca. Ut nullum sit discrimen in vocibus, tamen ad Euangelii

angelii gloriam faciebat nominis immutatio. Synagogæ vocabulum apud omnes receptum erat pro congregatione Iudæorum, Mosi legem profitentium. Porro quemadmodum Mosi lex erat invisa cæteris nationibus, ita & Synagogæ vocabulum erat ingratum gentium auribus. Apostoli vero quum essent à domino iussi prædicare Euangelium omni creaturæ, non tantum intra Iudęæ Samariæque terminos, sed usque ad extrema terræ: atque à spiritu edocti scirent exorituros Iudæos, qui conarentur obscurare gratiam Euangelicam, & fidem in dominum Iesum, docentes nulli esse spem salutis nisi circumcideretur, & hoc Symbolo totam Mosi legem profiteretur: abolendas deinceps legis ceremonias, & gratiæ novitatem, novatis vocabulis declarare voluerunt, pro Lege vocantes Euangelium, hoc est lętum nuncium, pro Synagoga Ecclesiam. Lex enim minabatur pœnam, exigens observationem præceptorum: Euangelium per gratiam spiritus &

fidem in Christum sine operibus legis promittit vitam æternam. Quod si tanta fuit Iudæorum pertinacia, ut Apostoli ægre valuerint illorum superstitionem excludere, multo id fuisset difficilius, si pro Ecclesia prædicata fuisset Synagoga. Audito vetere nomine, putassent in re nihil esse novatum. KA. Est igitur & in vocibus nonnihil discriminis? CA. Utraque vox Græca est. Synagoga dicitur à συνάγειν quod est cogere, hoc est, in unum agere. Sic enim loquitur Maro, Tityre coge pecus. Ecclesia dicitur ab ἐκκαλεῖν, quod est evocare. Prior itaque vox magis congruit, crassæ, duræ, & rebelli Iudęorum nationi, qui pœnæ metu, aut spe terrenorum commodorum per legem velut intra septa coercebantur, ne dilaberentur in omnem impietatem. Posterior autem accommodatior est gentibus, quæ facile paruerunt Euangelio, ab auribus allectæ, quod est hominum, non bubulorum in morem tractæ naribus. Grex congregatur, homines evocantur

tur in concionem, non ad operandum iuxta legis ceremonias, ſed ad audiendũ. Fides enim ut ait Paulus, ex auditu eſt. Evocatæ ſunt à ſimulachris mortuis ad Deum vivum, ab ignorantiæ tenebris, ad lucem Euangelicæ veritatis, & obtemperarũt. Iudæi ſimiliter evocati ſunt, à ceremoniis ad veram pietatem, ab umbris ad lumen, à litera ad ſpiritum: & venire recuſarunt. Eoque factum eſt, ut apud Gottos & Vandalos invocetur nomen Domini, contra Iudæi in huncuſque diem conviciis afficiant adorandũ Ieſu nomen in Synagogis ſuis, & adhuc literæ ſerviant, ſpiritui ſancto reſiſtant. Ubi vero ſpiritus, ibi libertas. Servorũ eſt compelli, filiorum evocari. Unde & Paulus Euangelii gratiam profitentes appellare ſolet, κλητοὺς ἁγίους, vocatos ſanctos. KA. Quid proprie Latinis declarat hęc vox ſanctus? CA. Proprie ſanctum dicitur quod violare eſt nefas, veluti leges ac mœnia portæque civitatis ob hoc ipſum ſancta ſunt quia publica. Quædam vero ob hoc ſancta ſunt,

hoc est inviolata, quia numini sunt consecrata, unde sanctum Domino dicitur, quod est illi sacrum. Transfertur autem usus vocis, & ad mundiciam puritatemque significandam. Sancta autem ecclesia à Deo est inviolabilis, ut iuxta domini sermonem, nec inferorum portæ prævaleant adversus illam. Non aliam ob causã est inviolabilis, nisi quod Christo dicata est, cui nemo potest eripere quod dedit Pater. Pura vero est, quod eam Christus sanguine suo purificavit, ut exhiberet sibi sponsam non habentem maculam neque rugam. Maculæ vox peculiariter ad hæreticos pertinet, qui puram veritatem errorum aspersionibus deturpare conantur: rugæ vocabulum pertinet ad eos, qui recte quidem credũt, sed vitam agunt peccatorum sordibus inquinatam. Rugæ senectutem arguunt. Talis est ille vetus homo, quem accepimus ex Adamo, quemque Paulus iubet nos exuere cum actibus suis, ut induamus novum, & [r]ovati sensibus mẽtis nostræ, Christi

sti vestigia sequentes in novitate vitę ambulemus. Delicatus amator est Christus, non potest amare Synagogam priscis ceremoniis ac vetustę legis studio rugosam, nec fert hętericorum ecclesias, lepra variisque falsorũ dogmatum notis deturpatas. KA. Si vere dictum est neminem absque crimine vivere, ubi est illa sponsa quę in canticis tota pulchra, & omnis expers maculæ prædicatur? CA. Absque peccatis levioribus, quæ per incuriam obrepunt humanæ naturæ, vivere perpaucis datum est. Sed hi nevi verius sunt quam maculæ, & quemadmodũm quotidie exoriuntur, ita quotidie diluuntur, vel precatiuncula vel eleemosyna vel alicuius boni operis pensatione, potissimum autem corporis dominici sumptione. A criminibus autem abstinere qui Christum professi sunt, & debent & possunt, opitulante spiritu Christi. KA. Ergo qui criminibus inquinantur, non pertinerent ad sanctam ecclesiam? CA. Pertinent, & non pertinent. Quatenus fides remanet

manet in illis integra, ad ecclesiam pertinent, nec à communione sacramentorum arcentur, nisi ob evidentem criminum enormitatem publico iudicio ab ecclesię consortio resecentur. Cæterum quoniam ecclesia proprie dicta est arcana societas ad æternam vitam prædestinatorum, cuius magna pars iam agit apud Christum, quæ vero superest in hoc vocata est, ut ad summam puritatem enitatur, recte negatur habere maculam aut rugam vel per synecdochen, vel à scopo seu fine, unde sumi denominationem fatentur & dialectici. Interdum tamen ecclesiæ vox ita dilatatur, ut omnes baptismo tinctos complectatur, sive pie vivant sive secus. Nonnunquam ministri sive iudices ecclesiæ dicuntur ecclesia. Quibus obediendum etiam si palam male vivant. modo ne præcipiant aut doceant impia, præsertim si maiore publicæ tranquillitatis dispendio tollerentur, quam tolerantur. Sunt & ecclesiæ malignantium quas odit sponsus. Quisquis autem profitetur.

fitetur sanctam ecclesiam, execratur & abiurat omnem schismaticam cõspirationem adversus ecclesiasticæ hierarchiæ tranquillitatem, similiter omnia cõventicula hæreticorum quocunque titulo sese venditãt. Sunt enim innumera quum unica sit columba. KA. Olim & hæretici habebant ecclesias, in tali rerum statu, singulis acclamantibus, non isthic, sed hic est Christus, quo signo dignoscimus unicam illam Christi columbam? CA. Quod aberrat à sacris voluminibus, non est Christi. KA. Sed his ipsis armis hæretici oppugnant ecclesiam. CA. Nec mirum, sequuntur enim spiritum illum impostorem, qui dominum quoque scripturarum testimoniis alio detortis solicitavit ad impietatem. Sed falsa scripturarum interpretatio vera interpretatione refutanda est. KA. Id quidem facile fuit Christo, at nobis homunculis non perinde proclive est. CA. Non est omnium cum hæreticis conflictari, sed eorum qui ea panoplia sunt instructi, quam Pau-

lus aliquoties commemorat. Tibi tuique similibus satis est ea constanti tenere fide, quæ pro necessariis exerte & expresse tradidit ecclesia. KA. Quid faciet is qui baptismum & catechismum accepit in hæreticorum ecclesia? CA. Baptismum non mutet quem in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti accepit, doctrinam repurget, ab immundis conventiculis se subducat, Ecclesiæ sanctæ sese reconciliet. KA. Atqui isthuc est quod quærebam qua nota dignosci possit sancta ecclesia. CA. Plurimæ sunt coniecturæ, ex quibus in unum conflatis facile deprehenditur ubi sit columba. Prima est veterum Synodorum auctoritas, præsertim tot seculorum ac nationum perpetuo cōsensu comprobata. Huic succedit interpretum auctoritas, quorum & sanctimoniam consecravit ecclesia, & libros approbavit: non quod ab his nusquam liceat dissentire, quum ipsi nonnunquam & inter sese pugnent, & à seipsis dissentiant, sed quod cum reverentia legendi sint, nec temere

reiicien-

reiiciendum quod docent. Idem sentiendum arbitror de probatis theologorum collegiis, quorum illud infatigabile studium est, ut è divinis voluminibus eruant nobis reconditam veritatem. Tertio loco consideranda est latitudo. Nulla enim unquam hæresis tam late patuit, quam catholica doctrina. Postremo vita propius intuenda. KA. Sed illi quoque Christum habent in ore, & Manichæorum prodigiosa narratur abstinentia atque etiam continentia, opes aspernantur Ebionitæ, iugiter orant Psalliani, in desertis vivebant Anthropomorphitæ, canabeis tegebantur, ieiuniis, laboribus & chameuniis macerabant carnem. Cum tales viri agminatim conglomerati clamant hic est Christus, an non merito quis velut in trivio positus hæsitaret quo se conferat? CA. Imo ipsum Euangelii theatrum exhibet tibi Pharisæos dilatatis Phylacteriis venerabiles, ieiuniis extenuatos, prolixe orātes, facultates in pauperes erogantes. Sed externa ista tametsi habent

speciem

speciem pietatis, sæpenumero tamen simulantur, alicuius commodi temporarii gratia, præsertim quæstus aut gloriæ; eoque adieci ut propius inspiciantur. Id si quis faciat, deprehendet eadem quidem geri à bonis ac malis, sed aliter. Pii in ieiuniis & abstinentiis suis alacres sunt, alii tristes ac tetrici, nec ista iactant, sed celant potius, nec ea ceu magna prædicant, sed contemnunt elevantque, nec alios fastidiunt, qui non faciunt eadem, sed benigne interpretantur, illos maiora facturos si per imbecillitatem corporis liceret, aut habere carnem minus rebellem, ut non habeant opus eam talibus modis edomare, aut aliis benefactis hostiam Deo gratiorem immolare. Simplex & absque fuco est piorum religio. Ieiunabant discipuli Ioannis, sed Christi discipulis obtrectabant, quod rarius ieiunarent. Abstinebant ab omni animante Manichæi, sed damnabant Dei creaturam, clanculum explebant sese delitiis, tum lautioribus, tum sumptuosioribus. Orabant Phari-

Pharisæi, sed in triviis, in cubiculo nugabantur, aut supputabant pecuniam. Orabant Euchitæ, sed superstitiose, & hoc prætextu vivebant de alieno, nec iuxta Pauli doctrinam laborabant manibus unde & sibi suppeditarent victum, & aliquid impertirent egenis. Nihil proprii possidebant Ebionitæ, & falso dicti Apostolici, sed alios aliquid habentes damnabant, sibi pietatem arrogantes, quæ non est sita in agris aut nummis, sed in affectibus. Apostoli se totos effundebant, ut quam plurimos ad Christum allicerent, nec ullis iniuriis perpelli poterant, ut hunc affectum in quempiam deponerent. Nulli moliebantur vindictam, sed coniecti in carcerem psallebant & agebāt gratias domino, cæsi virgis, obruti lapidibus gaudebant, orantes pro iis à quibus hæc perpetiebantur. Quum excitarent mortuos, pellerent dæmones, umbra sanarent ægrotos, nullum unquam gloriæ verbum excidit illis, sed se nihil aliud profitentes quā homines, totam laudem retulerunt

in Deum. Hanc charitatem, hanc tolerantiam qui cum alacritate perpetuo præstat, fructus edit, unde possit agnosci arbor bona. Ka. Audio vix ullum esse scriptorem veterẽ, in quo non deprehendantur aliqua à Catholicæ fidei regula dissonantia. Qur eorum libros recepit ecclesia? Ca. Recepit non ut canonicam scripturam, hoc est, auctoritatis irrefutabilis, sed ut eruditorum ac bonorum virorum commentarios. Nec quivis error reddit hominem hæreticum. Olim porro dabatur venia scripturam enarrãtibus, si de quibusdam ambigebant, de quibus nunc post evulgatam ecclesiæ sententiam ambigere fas non esset, aut si quid secus interpretabantur in arcanis literis, quam nunc tradit ecclesiastica auctoritas. Nec enim omnes Græci fuerunt hæretici, qui profitebantur spiritum sanctum à Patre tantum procedere. Fortasse nec Origenes ideo fuit hæreticus, quod veritatis inquirendæ studio disputabat, an Filius & Spiritus Sanctus habuerint eandem
cum

cum Patre essentiam divinam, an fuerint creaturæ cæteris omnibus excellentiores. Licebat & post trecentos à Christo nato annos dubitare, an esset aliquis purgatorius ignis, quem quidam interpretati sunt charitatem. Sed hæreticum est adversus evidentem & cum auctoritate publica proditam veritatem rebellare procaciter. Ka. Nomen scripturæ Canonicæ quot volumina complectitur? Ca. Istuc expedite docuit beatus Cyprianus. Primum universa scriptura dividitur in Vetus Testamentũ & Novum. In vetere censetur pentateuchus, hoc est quinque libri Mosi. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. His accedunt duo Iesu Nave, Iudicum & Ruth. Post hos, quatuor libri regnorum, quos Hebræi duos tantum faciunt. Præterea liber Paralipomenon, hoc est prætermissorum, qui Hebræis dicitur liber dierum. Dein duo priores libri Esdrę quos Hebræi pro uno numerant. Nam tertius & quartus Esdræ inter Apocrypha censentur. Succedunt

tim est Canonica scriptura, quod in templis canitur: atque utinam apud omnes servaretur, quod in Carthaginensi concilio fuit decretum, ne quid omnino recitaretur in templis, præter Canonicam scripturam. Cuius interpretatio per Episcopos ac Presbyteros olim viva voce peragebatur. KA. Hodie nos submovemur à lectione sacrorum voluminum. CA. At istuc olim summe erat religionis. Sed legentium temeritas effecit, ut fustis fuerit ostendendus. Qui legit reverenter, in illis adorans quod non assequitur, qui tanto libentius discit ab homine docto, quod lectione utcunque præparatus est; qui legit, non ut sit instructus ad contentionem, sed ad pie vivendum semper aliquid inde sumat, eum non petit illa constitutio, quæ temeritati opposita est, non pietatis studio. KA. Quum utriusque testamenti sit idem Deus Pater, idem Christus, idem spiritus sanctus, quur hoc dicitur novum; illud vetus? Divina nesciunt senium. CA. Divinitas ut ais, nescit vetustatem ac novitatem,

tem, ſed nobis expediebat quædam novari in rebus externis. Chriſtus appellavit novum teſtamentum conſecrans panem & vinum. Quod ſi quæris quæ ſint novata, permulta referre poſſem. Principio pro umbris legalibus ſucceſſit evidens veritas, & quod illa lex per ænigmata promittebat, palam exhibitum eſt ſenſibus hominum, reſerata eſt litera occidens, & apparuit ſpiritus vivificans. Dein ceremoniæ externæ, quædam in totum ſublatæ ſunt, quædam in aliud aptius commutatæ. Iudaicus ciborum delectus in totum ſublatus eſt, licet nobis uti veſte è lana linoque contexta, licet arare cũ bove & aſino, ne reliqua commemorem innumera. Pro tot generibus ſacrificiorum, unicam habemus hoſtiam myſticã, pro unico templo Hieroſolymitano, neque enim alibi licebat ſacrificare, habemus eccleſiam per univerſum orbem diffuſam, in qua nunc offertur hoſtia munda, levanturque puræ manus in omni loco: pro iniuria circumciſionis, ſuppoſitum eſt molle lava-

H crum

crum. Sabbathum mutatū est in diem Dominicum, Mosi famulo successit Christus filius: spiritus gratia, quæ prius paucis ac parce dispensabatur, palam & copiose profusa est in omnes nationes quæ sub cœlo sunt. Denique cœlum quod prius occlusum erat etiam piis per Euangelium est patefactum. Ob hæc aliaque multa novata recte dicitur novum testamentum, non quod sit prorsus aliud testamentum, sed aliter traditum. Iudæi qui spe vitæ cœlestis in alacritate spiritus vivebant, in novo erant restamento. Rursus qui hodie externis ceremoniis metiuntur pietatem, ac terrenis inhiant, charitate frigidi, ad vindictam calidi, adhuc hærent in vetere testamento, quia nondum exuerunt veterem hominem. Ka. Ista tu quidem dilucide omnia. Ca. Venimus ad sanctam ecclesiam, in qua adoramus Patrem omnium conditorem, Filium mundi redemptorem, spiritum sanctum omnium sanctificatorem, in hac maneamus, in hac iuxta spiritum non iuxta carnem ambulemus,

mus,

mus, in hac concordes bonam militiam militemus, ut perveniamus ad æternæ vitæ ſtipendium. Sed ſi videtur ſit hic huius collationis finis.

CATECHESIS V.

Quid ſibi vult quod eccleſiæ anectitur ſanctorum communio? CA. Hæc particula non additur apud Cyprianum nec apud Auguſtinum, ac ne per occaſionem quidē, horum verborum faciunt mentionem: unde probabile eſt eam fuiſſe adiectam abs quopiam qui ſtuduit explanare, quid intelligendum eſſet per ſanctam eccleſiam. Eccleſia ſocietas & contubernium eſt, non quorumlibet, ſed ſanctorum: quemadmodum concio Latinis declarat cōventum non quorumlibet, ſed eiuſdem Reipub. civium in unum congregatorum ad conſultandum de communibus commodis. Recentiores autem Theologi, quorum alii interpretantur, ſanctam eccleſiam, ſocietatem militantium in terris ſub imperatore Chriſto, & ſan-

ctorum communionem, societatem sanctorum in cœlis triumphantium: alii rursus sanctorum communionem exponunt, ecclesiæ suffragia cunctis utilia, qui sunt in corpore sanctæ ecclesiæ: alii sacramenta ecclesiæ, quæ non prosunt nisi ad ecclesiam sese aggregantibus: alii communionis nomine putant designatã Eucharistiam quæ Græcis interdum dicitur σύναξις, id est, conciliatio, quod hoc mysterio figuratur & confirmatur arctissima coniunctio mystici corporis cum capite, & omnium Christi nomen vere profitentium talem societatem mysticã, qualis est naturalis omnium inter se membrorum in corpore eiusdem animantis: Hæc inquam qui commenti sunt, vera quidem prædicant, sed quod his verbis proprie declaratur meo quidem animo non exprimunt, nisi quod in vocabulo sanctæ ecclesiæ hæc omnia tecte comprehenduntur. Illud extra cõtroversiam est, nihil donorum esse in ecclesia catholica, quod illi non defluat à capite Christo, licet aliis membris

aliæ

aliæ sunt functiones. KA. Ne in toto quidem orbe quicquã est boni, quod non manet à Christo. CA. Sic est, sed non de his bonis loquimur, quæ per fidem in Christum, & Ecclesiæ sacramenta conferunt veram pietatatem. Alioqui multa commoda largitur Deus, & impiis & asinis & bubus. KA. Si non sunt in ecclesiæ consortio qui vivunt impie, nec nobis cõstat de plerisque boni sint an mali, qualis est illa societas hominum, qui se mutuo non noverunt? CA. Nec angelorum quenquã novimus quum illi nobis inserviant, nec tuam ipsius animam nosti, & tamen illi debes, quod vivis, quod moveris, quod sapis. Nemo cogitur scire, an hic aut ille sit vivum ecclesiæ membrum. Satis est credere in terris esse talẽ quandam societatem ad vitam prędestinatorum; quam Christus suo spiritu conglutinavit, sive apud Indos, sive apud Gaditanos, sive apud Hyperboreos, sive apud Afros. Fieri autem potest, ut in orbe sint aliquæ terræ, vel insulæ vel continentes, quæ non-

dum à nautis aut Geographis repertę sint, in quibus tamen vigeat fides Christiana. Intueri recessus cordium solius est Dei, unde fit ut plerumque incerta sint hominum iudicia. Ka. Quur igitur quidam eiiciuntur ab ecclesia? Ca. Sunt quædam crimina manifesta, quæ ut Paulus loquitur, præcedunt ad iudicium. De his ut possunt homines pronunciant ob conservandum ordinem publicū. Et tamen interdum fit, ut fur qui in crucem agitur sit expers criminis, iudex qui illum condemnavit sit dignus laqueo. Et fieri potest, ut excōmunicatus sit in communione ecclesiæ, excommunicator resectus sit ab ecclesia. Item fieri potest, ut qui pro hæretico pertrahitur ad ignem, sit victima Deo gratissima, qui pertraxerunt sint incendio digni. Ka. Etiam quum ob confessum & evidens homicidium aut sacrilegium quis eiicitur ex ecclesia? Ca. Scilicet. Nam fieri potest, ut priusquam episcopus fulmen in nocentem torqueat, ille iam vera cordis contritione redierit

dierit in gratiam cum Deo. Nec ea res quoniam homines latet, illi prodest, quo minus arceatur ab ecclesiæ limine. KA. Quamobrem Deus hoc interim ignotum esse voluit, qui sint vere boni, & ad vitā æternam prædestinati? CA. Ne mali desperātes atrocius peccēt, ut boni cautius ac modestius agāt. Quum nunc sint tāta dissidia, quale bellū esset, si manifestū esset discrimen? Dominus nec proditorem suum reliquis discipulis prodere voluit. Nunc quoniam ignotum est, quos Deus elegerit ad beatam immortalitatem, & qui stant soliciti sunt ne cadant, & qui iacent, annituntur ut resurgant. Denique qui charitate fervent, de malis pariter ac bonis student bene mereri, de aperte malis, ut resipiscant, de dubie bonis, ut fiant meliores si boni sunt. Ut hic charitas perdat officium, non amittit tamen præmium. KA. Quæ sunt illa ecclesiæ sacramenta, quorum paulo ante obiter meministi? Et quid sibi vult sacramenti vocabulum? CA. Qui exactius loquuti sunt, sacramen-

tum appellant iusiurandum, aut obligationem, numinis ac religionis interventu confirmatam. At maiores nostri vocem eam accommodarunt, ad significandum id quod Græci dicunt mysterium, quod religiosum arcanum possis dicere. Ka. Quare dicitur arcanum.? Ca. Quia ab his tractandis secludebatur vulgus. Quãquam hodie multa fiunt palam, veluti quum consecratur aqua baptismi. Sed hi ritus atque etiam verba quibus id peragitur, celabantur populum, & inter episcopos per manus tradebantur, quo maior esset sacramentorum veneratio. Simul ut episcopus apparabat consecrare panem & calicem, nulli laico fas erat intra cancellos remanere. Et quidam Romanus Pontifex Episcopo cuidam Anglo ni fallor, sciscitanti quiddã de ritibus mysteriorum, quum nonnulla respondisset, verba quibus oleum consecrabatur non ausus est literis committere, ne forte, quod sæpe fit, literis interceptis arcanum evulgaretur. Hæc causa non quidem omni-

no nulla est. Verior autem & receptior est, quod in sacramentis per signa quędam sensibilia, infunditur insensibilis gratia congruens externis signis. KA. Quot sunt istius generis sacramenta? CA. A veteribus septem nobis sunt tradita, Matrimonium quo nascimur huic mundo, Baptismus quo renascimur Christo, cui adhæret pœnitentia, velut alter Baptismus, quo reconciliamur Deo, non iam omnino gratis, nec absque cicatricibus sanantur vulnera. Sacra unctio qua confirmatur tyro adversus Satanæ tentationes. Ea communiri solet ætas iam vergens ad peccandi periculum, videlicet post annum septimum. Mox veluti iuvenescentes ad iusta prælia roborat Eucharistia, per quam excitatur in nobis fidei vigor & copiosa gratia per sacræ mortis commemorationem locupletamur, mystico more quatenus licet, renovantes nobis unicum illud sacrificium, cui debemus salutem nostram. Rursus quoniam in morte, extrema lucta est, adhibe-

tur extrema unctio, qua vel convalescat ægrotus si Deo ita visum, vel cum fide bonaque spe obdormiat in domino. Hic ceu donativis interim consolatur, animatque milites suos Iesu ducis effusa benignitas, donec consummato certamine provehantur ad cœlestis vitæ stipendium. Superest ordo qui confert auctoritatem gerendi sacras functiones. Hoc sacramentum facit ad dignitatem simul & tranquillitatem Ecclesiasticæ hierarchiæ. Decet enim ut in Rep. Christiana, non quibuslibet delegentur Ecclesiastica munia, sed ad hæc seligantur idonei: nec ibi potest esse cōcordia, ubi nullus alteri paret, sed quisque sibi vindicat auctoritatem, agendi quæ velit. Nam Paulus inter dona spiritus commemorat & gubernationis donum. Ka. Quæ gratia confertur per singula sacramenta? Ca. Si quis ea sicut decet acceperit, per matrimonii sacramentum accedente sacerdotali precatione, confertur donum spiritus, quo vir diligat uxorem amore casto, sicut Chri-

stus

ſtus dilexit eccleſiam, mulier viciſſim propter Chriſtum amet revereaturque virum ſuum ut dominum, uterque liberos ſi dentur, ſumma cura inſtituant ad Chriſtianam pietatem. De baptiſmo non eſt neceſſe loqui. Nemo neſcit illic perire veterem hominem, extincto omni peccato, ſive dicas Originale, ſive perſonale, & exoriri novum, ab omni labe purgatum per fidem in Chriſtum, quem Paulus appellat novam creaturam. Non oportebat quidem eum qui ſemel renatus erat & Chriſti ſanguine purgatus, redire in cœni volutabrũ: cæterum quoniam in multis refrixit charitas, & languet fides, divina benignitas indulſit pœnitentiæ remedium: de quo mox incidet dicendi locus. Quoniam vero tenera ætas proclivior eſt ad nequitiam, quam ad pietatem, per confirmationem ſacram minuitur ea proclivitas, & augetur docilitas, ad pietatem, ne prius inficiatur viciis, quam plane norit quid ſit vitium. Porro quoniam poſt decimum ſextum annum diabolus

omnes admovet machinas adversus Christi militem, primum libidinis, luxus aliarumque voluptatum, mox ambitionis & iracundiæ, iam solido cibo cœlestique potu subinde reficitur, ut forti pectore excipiat omnes Satanæ assultus, Christum ipsum & spiritum eius gerens in pectore. Olim infantulis a baptismo protinus dabatur corpus & sanguis domini. Ea consuetudo mutata est: & fortassis expediret mutari consuetudinem quarundam regionum, in quibus infantibus datur confirmatio: quod hæc duo sacramenta non sint necessitatis absolutæ, quemadmodum baptismus: eoque ad hunc recte properant matres, illa suo tempore dantur convenientius, & utilius dantur, si sacramento addatur admonitiuncula. Qui vero deliguntur ad mysticas functiones, iis per sacramētum ordinis augetur donum spiritus ad digne administrandum munus delegatum. Quemadmodum legimus Paulo & Barnabæ manus fuisse impositas, ut ad Euan-

gelii

gelii propagationem proficiscerentur. Et Timotheo à presbyteris fuisse manus impositas testatur Paulus illi scribens. Tantum obiter de sacramentis attigisse sat est. Sequitur in Symbolo, Remissionem peccatorum. Nullus audet in aulam regiam ingredi pannosus ac luto conspersus, multo minus convenit in ecclesiam sanctã ingredi peccatis inquinatum. Eoque statim ad ipsum limen datur lavacrum, ut purus ingrediatur. Quod & olim servabatur externo ritu. Aedituus enim pro foribus templi sacram aquam aspergebat introeuntibus. Veteres autem hunc articulum referũt ad baptismi gratiam, qua gratis condonantur universa peccata. Et in symbolo quod in missa canitur baptismi fit mentio, pœnitentiæ nulla. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. In symbolo Athanasii, nec baptismi, nec pœnitentiæ fit ulla mentio. Quoniam ut antea admonui, non exponit hãc Symboli partem. Recentiores recte sub baptismi nomine comprehendunt & pœniten-

pœnitentiam, quæ vix invenisset locum in ecclesia, nisi Paulus eum qui duxerat uxorem patris, iussisset tradi Satanæ, & eundem mox iussisset in gratiam & contubernium sanctorum recipi. Apud Afros non nisi semel dabatur reditus in ecclesiam, ne ecclesiasticæ disciplinæ severitas elanguesceret. Ac seculis aliquot qui in grave crimen fuissent prolapsi, arcebantur à templi limine, nec nisi per publicam confessionem, severamque ac diutinam satisfactionem recipiebantur. Postea propter divitum protervitatem, qui malebant excitare schisma, quam sese ecclesiæ submittere, per episcopos temperatum est pœnitentiæ remedium, ut quod populus audire solet, nunc solus audiat sacerdos, qui longe mitioribus remediis adhiberet vulneribus medelam. Hæc lenitas non solum data est hominum imbecillitati, verum etiam simplicium & innocentium custodię, quibus expedit multorum vitiorum nescire nomina. KA. Circa hunc articulum nulli extiterunt errores?

CA. Pelagius & Iovinianus docuerunt infantibus supervacuum esse baptismum, quod nihil haberent maculæ, quæ posset ablui. Negabant enim peccatum originis fuisse in quoquam præterquam in Adam & Eva. Cæteros nasci puros ab omni peccato. In illis igitur baptismum nihil aliud esse quam signum honorificum, quo reciperentur in adoptionem filiorum & Christianorum affectibus commendarentur. Sed horum dogma reiicit ecclesia sequuta vocem Christi Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et Paulus Roman. 3. Omnes peccaverunt & egent gloria Dei. Apud Afros exorti sunt, qui non recipiebant in Ecclesię communionem ab hæreticis baptizatos, nisi denuo baptismum reciperent ab orthodoxis. Et hanc doctrinam reiecit ecclesia, docuitque iuxta Paulum non esse nisi unum baptisma cuius qui vis homo possit esse minister, quamvis impius ac malus, modo iuxta ecclesiæ mentem tingat per invo-

cationem

cationẽ Sanctæ Trinitatis. Quanquã ubi nulla est necessitas, convenit per sacerdotem aut per diaconos dari baptismum, & tutius est ab Ethnicis aut Iudæos tinctos denuo tingere cũ hac exceptione, si non es rite baptizatus, &c. In eadem Africa, quæ iuxta Græcorum proverbium semper gignit aliquid novi monstri, exorti sunt Donatiani, qui iactabant in omnibus ecclesiis defecisse baptismi gratiam, prȩter quam ipsorum, eoque prædicabant nihil cuique prodesse baptismum, nisi rursus apud ipsos acciperetur. Verum ecclesia iuxta testimoniũ Ioannis baptistæ, super quem videris spiritum sanctum descendentem hic est qui baptizat, docuit hominẽ nihil aliud esse quam baptismi ministrum, Christum esse, qui verus est auctor baptismi. Cuius vis est ex sanguine Christi, capacitas per fidẽ: nec posse ministri culpa vitiari, quod per fidem largitur Deus, nec eam gratiam posse consumi, quum sit infinita, & abunde sufficiens ad universa crimina mundi abolenda, etiam si decem

cem

cem essent mundi, hoc longe inquinatiores. Ante hoc fuere Seleuciani, qui non recipiebant aquam baptismi, sed tantum spiritus. Nec defuerunt qui adhiberent baptismũ ignis, quod Matth. 3. dicat Baptista, ipse vos baptizabit in spiritu & igni: quum ille per spiritum intelligat gratiam fidei occultam. quam solus spiritus sanctus infundit: per ignem, charitatem, sine qua mortua est fides. Omnium primi fuere Iudæi, qui falso docuerunt baptismum & fidem non sufficere ad salutem consequendam, nisi accederet circumcisio. Quorum error ab ipsis Apostolis præcipue Paulo reiectus est, ut iam non sit opus ulla confutatione. Novatus & Montanus non recipiebant in ecclesiæ consortium, qui post baptismum enormi ac manifesto crimine dehonestasset & contristasset ecclesiam, non ut opinor, quod talibus adimerent omnem spem salutis, sed quod ad terrorem aliorum honore consortii privarent. Quod evidenter testatur Divus Augustinus, de iis qui semel per pœniten-

pœnitentiam ecclesiæ reconciliati, in idem aut simile crimen fuissent prolapsi. Templi fores homo potest homini occludere, cœlum nemo potest claudere nisi Deus. Sic apud Priscos qui diaconi aut presbyteri crimen evidens admisissent, sine spe reditus è clericorum albo radebantur. Idem fiebat Episcopis. Sed hæc quoque severitas à posterioribus mitigata est. De confessione ac satisfactione, & quondam magna fuit concertatio, & hisce temporibus renovata est. Ego ut tutissimum ita ad tuendum publicam concordiam accommodatius arbitror simplici obedientia id sequi quod nobis tradidit ecclesiæ auctoritas, hoc est, vere iuxta Græcorum proverbium ad felicius inclinare latus, & ab his abstinere de quibus dubites. Restat ultima Symboli pars, Carnis resurrectionem. Hic audis consummationem seculi, quum separabuntur boni a malis, sic ut malis nulla sit spes finiendi cruciatus, bonis nec dolor ullus, nec ullus mali metus, quum & ipsa creatura quæ

nunc

nunc congemiſcit nobis, liberabitur ab omnibus incommodis. Erunt omnia nova, non mutata ſubſtantia, ſed qualitate. Carnem appellat corpus humanum, reſurrectionem reviviſcentiam. Omnes quidem articuli ſunt inconcuſſa fide tenendi, ſed hic præcipue qui præcipuum adfert ſolatium piis in hoc mundo afflictis: cõtra, impiis terrorem, qui ſine modo prolaberentur in omnia ſcelera, ſi poſt hanc vitam non perſolverentur pietatis & impietatis præmia. Hæc eſt baſis totius fidei noſtræ, quam oportet eſſe ſolidiſſimam, quæ ſi vacillet, reliqua pene fruſtra creduntur. Valeant igitur infelices Sadducæi, qui adeo non credunt corporum reſurrectionem, ut nec angelos nec ſpiritus eſſe credunt, quaſi nihil ſit in rerum natura, niſi quod patet corporeis ſenſibus, quum ea maxime ſint, quæ longiſſime abſunt à ſenſibus, à quibus nulla res magis ſemota eſt, quam ipſa Deitas. Valeant qui profitẽtur animas reſurrecturas, corpora nequaquam, quum anima quoniam

niam est immortalis, tam non possit reviviscere quam non potest mori. Sed illi resurrectionem animarũ appellant, quum è latebris in quibus ad certum tempus reconditæ fuerant, iuxta illorum somnia, evocabuntur ad beatitudinem: Valeant qui negant hoc corpus quod gerimus revicturũ, sed aliud multo præstantius singulis reddendum. At non erimus iidem homines, si non recepimus eadem corpora. Quid porro opus est nova creare corpora, quum Deus nutu omnipotenti, possit hæc corpora ad summam claritatem & beatam immortalitatem restituere, non mutata corporis substantia sed in melius commutatis qualitatibus. Valeant Chiliastæ, qui ex Apocalypsi Ioannis perperam intellecta, somniarunt futurum ut aliquando reviviscamus, & per mille annos omnibus huius mundi voluptatibus fruamur affatim. Nos credentes verbis beati Iob dicentis: Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei

mei conspecturi sunt, & non alius: auscultantes Paulo qui scripsit: Qui suscitavit Iesum à mortuis, & nos cum Iesu suscitabit: persuasissimum habemus omnes homines iisdē corporibus quæ gerunt in terris, revicturos in fine mundi, nec aliter resurrecturos quam resurrexit Christus, qui conformabit corpora nostra, corpori suo glorificato. Corporum immortalitas erit piis atque impiis cōmunis. Sed impiis immortalitas adferet æternos cruciatus, piis æternam beatitudinem. Quanquā impiorum verius appellatur æterna mors quam immortalitas. Eoque quod quidam è Symbolo missæ adiecerunt vitam æternam ad pios tantū pertinet, quum resurrectionis vox pertineat ad bonos pariter ac malos. Tametsi hæc quoque vox nonnunquam sic usurpatur, ut ad pios tantum pertineat, veluti quum Dominus ait apud Ioannem. Ego sum resurrectio & vita. Quemadmodum Paulus vix usquam usurpat hoc nominis nisi in bonam partem. Dominus autē distinguit apud Ioan.

Ioan. 5. Et præcedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionē iudicii. Iudicium enim appellat condemnationem. Id explanatius dicitur in Symbolo Athanasii. Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis propriis rationem, & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala in ignem æternum. Sic & Paulus Rom. 8. Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Æternam addidit, quod ut damnatis nulla erit spes relaxationis, ita piis nullus erit metus, ne quando vel finiatur vel minuatur ea felicitas, cuius iucunditatem vehementer augebit & illa sanctorum omnium communio. Charitas enim quæ non excidit, illic erit ferventissima. Charitas autem non minus gaudet de bonis alienis quam de suis. Nec est quod hic imaginemur voluptates corporum, quæ cibo, potu, aut Veneris usu constant. Tum enim harum

harum rerum nullus erit usus, sed erunt corpora spiritualia, in quibus vivemus ut angeli Dei. Angelorum autem felicitas est, videre faciem patris, qui in cœlis est. Et Dominus idem apud Ioannem: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Ea cognitio hic incipit per fidem: Ibi consummabitur, quum gloriam illius conspiciemur revelata facie. KA. Sunt ista ad consequendam salutem satis? CA. Ad consequendum baptismum ista credere satis est homini laico: eruditis ac provectioribus omnia credenda sunt quæ sacris voluminibus expressa sunt, aut quę illinc evidenter colliguntur: pręterea quicquid universali perpetuoque consensu comprobavit ecclesia catholica: quæ si quid hoc pacto statuit probabile est, aut ab Apostolis per manus fuisse traditum, aut è scripturarũ nobis occulto penu depromptum, aut à spiritu sancto pro ratione temporum suggestum: in contentiosis autem & obscuris dogmatibus, tui simili-

ſimilibus ſuffecerit hac cautione profiteri, de his credo ſicuti credit eccleſia. Hoc tutius quam aſſeverare, de quo dubites, aut quod non intelligas. KA. Sed in extremo diſcrimine, num ſatis eſt corde tenere fidem, an & voce profitendum eſt? CA. Paulus hic tibi pro me reſpondebit, Corde, inquit, creditur ad iuſticiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Et dominus minatur ſe non agniturum eum pro ſuo milite apud Patrem, qui ipſum apud homines profiteri vel timuerit vel erubuerit. Sed aliud eſt non profiteri, aliud negare. Ubi nulla ſpes fructus eſt, quum ſit grave periculum, non eſt neceſſe ut teipſum prodas, quemadmodum legimus quoſdam ultro in forum procurriſſe, ut cum cæteris Chriſtianis occiderētur, aut in paganorum ſolennes panegyres feciſſe impetum non ut aliquem ad Chriſtum pertraherent, ſed ut ab illis occiſi referrentur in martyrum catalogum. Chriſtus Apoſtolis ſuis nullam adverſus impios violentam defenſionem, ſed tantum fugam permi-

permisit. fugit Petrus è carcere, fugit Paulus è Damasco per sportam demissus è mœnibus. Verum quoties in eum articulum deducta res erit, ut apud pios pariter atque impios illustrandum sit nomen domini Iesu, cõtemptis omnibus vel illectamentis vel terroribus alacriter ingenueque profitendum est, quod tradidit ecclesia. Reiectum est Elcesaitarum dogma, qui docebant tempore persequutionum fas esse verbis abnegare Christum, modo fidei synceritatem servarent in pectore. Quod si verum est, frustra tot lachrymis deploravit Petrus Apostolus, quod terrore mortis attonitus ter abnegavit Dominũ, quum nondum tantum de eo spiritualis cognitionis haberet, quãtum nobis aperit lux Euangelii. Tertullianus in diversam partẽ æquo propensior, ne fugam quidem concedit in persequutione, dicens tum fugere, genus abnegationis esse. Et quod dicit, in certis circumstantiis possit esse verum: certe levius peccant, qui humano terrore perculsi Christum ore

tantum abnegant, quam qui temporalium commodorum respectu, ab imperatore cui dedere nomen & corde & lingua desciscunt. KA. Quum intentantur cruciatus omni morte graviores, quid illic faciet humana fragilitas? CA. Dominus ipse nobis formam præscripsit: quum irruet ille pavor, tædium, & agonia, agnoscemus nostrarum virium imbecillitatẽ, & toti diffisi nostris copiis prosternemus nos in terram, magnaque fiducia divini numinis opem implorabimus, haud quaquam considerantes quam atrocia sint, quæ intentantur, aut quam fragilis sit nostra conditio, sed quam potens, quamque misericors sit dominus, cuius auspiciis militamus: qui non est surdus, quoties cum fide invocatur, sed aut à malis liberat, aut robur addit, ut fortiter perferamus: fides enim res est vere invicta in omni præliorum genere: neque enim vel inter Christianos desunt certamina iis qui student pie vivere in Christo Iesu. Qui vero sese in his levioribus quasi veli-

tatio-

tationibus quotidie exercent, ad supremum illum conflictum inveniuntur intrepidi. Quare præcipuũ Christiani militis studium esse convenit, ut quotidie excitet augeatque fidei vigorem. Ka. Quibus modis hoc assequi licebit? Ca. Primum est quod Dominus ostendit: Petite & accipietis. Sed precationem, ne sit ociosa, adiuvet eleemosyna, non solum externa, corpus reficiens, sed etiam spiritualis, amanter monendo errantem, placide docendo indoctum, clementer ei condonando qui læsit. His accedant sacræ conciones assiduæ, ac vicissim sacra lectio, crebra mortis dominicæ recordatio, præsertim sumpto corpore & sanguine illius, denique crebra commemoratio virorum ac mulierum qui in tormentis ac mortibus bonam militiam pro Christo militarunt: his fomentis alitur, vegetatur, & augescit scintilla fidei. Ka. Habeo gratiam spiritui Christi, vir optime, qui me per organum linguæ tuæ tam admirabilem docere philosophiam dignatus est,

nisi quid est quod adhuc restat. CA. Non multum restat quod doceam, sed fortasse restat quod admoneam, si tibi nondum oborta est satietas. Quanquam id obiter iam à nobis factum est antea. KA. Mihi vero sensim, audiendo crescit audiendi sitis. CA. Ergo quod superest proximo colloquio adiiciemus.

Catechesis VI.

KA. ADsum, exspectans extremum huius suavissimi convivii missum. CA. Supererat ut singula quæ Symbolo continentur variis utriusque testamenti testimoniis cōfirmarentur: nihil enim hic traditum est, quod non ante multa annorum millia, Mosaicæ legis typis varie fuerit adumbratum, ac prophetarum oraculis prædictum, quædam etiam evidenter expressa. Quod genus illud, non esse plures Deos, & ab uno conditum hunc mundum. quicunq, enim & ante legem proditam pie vixerunt, unicum coluerunt Deum, totius

totius mundi conditorem. Iam prophetæ munus in Ioanne Baptiſta velut in utriuſque legis confinio conſtitit: cui contigit, ut quem alii veluti per nebulam è longinquo venturum oſtendebant, præſens præſentem digito commonſtraret. omnium autem prophetarum certiſſimus propheta ſibi fuit ipſe Dominus, hoc factis exhibens & interpretans, quod ænigmatibus vetuſtæ legis fuerat deliniatum, apud populum per parabolarum involucra, apud diſcipulos modo tecte, modo aperte. Divinam naturam factis exhibuit potius quam verbis expreſſit. Quis autem intellecturus erat, ſerpentem æneum in ſtipite ſuſpenſum adumbraſſe Chriſtum crucifixum, niſi dominus ipſe dignatus fuiſſet exponere? Quod dixerat: Solvite templum hoc, & intra triduum excitabo illud, nec à diſcipulis intellectum eſt, niſi poſt reſurrectionem. Quis porro ſuſpicaturus erat, Ionam devoratum à ceto, ac tertio die vivum redditum, præfiguraſſe Chriſti ſepulturam ac reſurre-

 ctionem?

ctionem? Quum autem propius urgeret mortis tempus, aperte præmonuit suos, fore ut traderetur gentibus illudendus & crucifigendus: sed eosdem consolatus est, promittens se resurrecturũ tertio die. Sic ascensum in cœlum ante mortem prædixit obscurius, post resurrectionem evidenter. Similiter prædixit, fore ut granum sinapis, hoc est Euangelica fides, ex minimis initiis per universum orbem diffunderetur, & quid eventurum esset Euangelii præconibus. Nec illud tacuit, fore ut abolita Iudaica religione, pietas Euangelica transferretur ad gentes, Iudæis in sua caligine perseverantibus, donec suo tempore, iuxta beati Pauli vaticinium, ex Iudæis ac gentibus fiat unum ovile sub unico pastore Christo. Ne illud quidem siluit, fore ut variis hæresibus ecclesia impeteretur, non subverteretur. Quid multis? quum omnia sic evenerint, quemadmodum erant prædicta, de supremo iudicio deque piorum & impiorum præmiis quicquam addubitare videtur esse extre-

extremæ cæcitatis. Homini divino credimus, si ter quaterque verum prædixit: & ei qui in tam multis, tã-que iuxta sensum humanum incredibilibus fuit veridicus, non credemus in uno quod restat? Sed hanc partem quoniam ad Iudæos ac paganos pertinet magis quam ad Christianos, & à doctissimis viris Tertulliano ac Cypriano diligenter est tradita, in præsentia prætermittemus, contenti digito commonstrasse fontes, unde queas ista si videtur haurire. Superest admonitio, ut iuxta rectam fidē, recte vivamus. Ignea res fides est, ubicunque est, ociosa non est: sed quemadmodū in lucerna oleum alit flammam, ne extinguatur, ita charitatis opera fidem alunt ne deficiant. Fides gignit bona opera, sed illa vicissim nutriunt parentem, eoque in fatuarum virginum lampadibus defecit lumen, quia deerat oleum bonorum operum. Quanquam autem bene vivendi ratio, ex omnibus sacris voluminibus peti solet, tamen in hoc quamvis brevi symbolo conti-
 netur

netur tota pie vivendi philosophia, nec ulla est virtus, ad quam non instruat, nec ullum est vitium, adversus quod non armet animum hominis. Obambulat enim calumniator ille per ovile ecclesiæ, tanquam leo rugiens quærens quem devoret, cui beatus Petrus iubet nos resistere, fortes non fiducia operum aut virium nostrarum, sed fide. KA. Armasti me fide, nunc pie facis, quum tyronem doces uti suis armis. CA. Dominus ipse nos docuit universæ legis præcepta summatim uno contineri. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & proximum sicut teipsum. Nullus autem diligere potest Deum super omnia, nisi credat illo nihil esse pulchrius, melius, veracius, aut amabilius. Etenim qui credit illo quicquam ab eo diversum esse præstantius, aut æquale, non credit esse Deum. In hunc igitur qui se totum coniecit, nihil amare potest nisi quod amet propter Deum, nihil timere, nisi quod timeat propter Deum.

Deum. Atque hoc statim exordio, credo in Deum, resecantur aut certe mitigantur universæ carnis cupiditates: quarum si cui obtemperans negligis Dei præcepta, constat te tibi alium fingere Deum, quicquid hoc est quod illi anteponis. Dominus Deum ac mammonam, dum duos appellat dominos, inter. se contrarios, quasi duos Deos comparat: & Paulus avaritiam, hoc est pecuniæ studium appellat idololatriam. Idem quæstui corporisque deditos emolumentis infami notat elogio, quorum inquit Deus venter est. Rursus idem Corinthiis scribens appellat instigatorem Deum huius seculi, non quod revera sit Deus aut Dominus, sed quod illis quodammodo est utrumque, qui neglecto vero Domino Deo, semet illi dedunt in servitutē. Quod autem de studio pecuniæ dictum est, idem sentiendum est de vitiis omnibus, præsertim capitalibus. Infame apud Christianos vocabulum est, apostasia, hoc est defectio. Et merito sane, nam si apud eos qui nihil

 aliud

aliud sunt quam homines abominandum est transfugæ nomen, quanto ignominiosius est à tali imperatore, cui tot sacramentis, tot donariis, tot auctoramentis astricti sumus ultro deficere, non ad meliorem aut parem, sed ab omnium optimo ad omnium pessimum. Et apostatæ nomen horrent fere Christianorum aures, sed utinam animus similiter abhorreat à re. Porro Satanas tribus fere machinis nos impugnat, ignorantia, spe commodorum, ac metu contrariorum. Iam syncera fides, ut dictum est, omnem depellit mentis calliginem: cæterum nec spes blandiens fallit, nec metus territans de gradu deiicit eũ, qui totã fiduciam collocavit in Deo. Quam misere torquet multos amor cognoscendi futura. Alius optat longam vitam, & horret mortem, consulit genethliacos. At vere credens Deo, securus dicit cum Paulo, mihi vivere Christus est, & mori lucrũ. Alius habet in mari navim onustam preciosis mercibus, consulit astrologos: pius autem dicit, Dominus prospe-

prosperet negatiationem si iudicarit expedire: sin minus, quod ille pro hoc damno dabit., melius est omnibus mercibus. Alius urgetur morbo, & accersit incantatorem: pius dicit, Domnus est, Pater est, flagellet me pro suo arbitratu, modo agnoscat me inter filios suos, & æternæ felicitatis hæredes. In summa, leviter formidat quicquid habet hæc vita terrificum; qui vere timet illum, qui offensus animam & corpus mittere potest in gehennam: leviter sperat huius mūdi commoda, qui cogitat Deum post hanc vitam momentaneam promittere vitam æternam. Quis autem tam amens est, ut ullum hominem fastidiat, si cogitet se totum ad illam inenarrabilem maiestatem minus esse, quam culex sit ad elephantum? Aut quomodo vilem potest habere illum, quem Christus minime stultus negociator non gravatus est suo sanguine redimere? Si præclarus est habere principem benevolum, hic est omniū principū princeps: si periculosum est in regis iram incurrere, hic

est rex regum & dominus dominantium. Multos contristat generis ignobilitas, sed erigit fides, admonēs eos vere nobiles esse, quos Deus agnoscit pro filiis & hæredibus, & à quibus gaudet audire Pater. Alios tumefacit maiorum claritas, sed fides ostendit illis omnium communem patrem; apud quem non est discrimen principis ac plebei, pauperis ac divitis, servi ac liberi. Quo quisque illi pietate commendatior est, hoc est nobilior, potentior, ac ditior. Hunc unicum dominum ostendit nobis Christus, quem merito timeamus: hunc ostendit patrē, quem amemus, cui citra respōsationē obtēperemus; quem ut filii non degeneres imitemur. Estote, inquit, perfecti, quēadmodū pater vester cœlestis perfectus est, qui solē suū oriri facit super bonos ac malos, & pluit super iustos & iniustos. Quibus affluūt huius seculi commoda, opes, honores, claritas, potētia, forma, aut si qua sunt alia quibus animus solet intumescere, his continuo tumor vertitur in tremorē, si co-

si cogitarint cui domino debeant illa omnia, cui in manu est quādocunque velit ingratis eripere, quod gratis dedit, cuiq; de singulis sciant reddēdam esse rationē, & à quo protinus audiāt, quid superbis terra & cinis? Quid te plumis alienis venditas? quur audes proximum dispicere, velut ignobilem, qui cum habes communem patrem, & communem dominum? Quur aspernaris ut servum, quum ille sit eodem precio redemptus quo tu? Quur ut pauperem contemnis, cuius curam gerit pater omnium rerum dominus? An illi pauperes erant quibus scribit Apostolus: Omnia vestra sunt, vos autem Christi? Quur tibi sordet ut tenuis, qui pariter in æternæ vitæ hæreditatem asscriptus est, hac in parte fortassis te potior habiturus? Siquidem in Euangelio de tenuibus adversus divites dictum est, ut vos recipiant in æterna tabernacula sua. Ille quem tu ut servum premis, conservus tuus est: quem ut ignobilem despicis: frater est: quem ut inopem ac destitutum negligis, an-
gelos

de, non faciam, quia credo in Deum: qui vestit passeres, qui alit lilia agrorum, non finet militem suum perire fame. Si concupiscentia solicitabit ad luxum, dic, absit ut faciam, quia credo in Deum cuius munificentia hæc mihi indulsit, non ad intemperantiam, sed ad sobrium usum: quicquid hinc impenditur concupiscentiæ, furtum est, rapina est, imo sacrilegium est & idololatria: quicquid supererat necessariis, pauperum res erat, Christi membris debebatur: & quod temulentiæ, crapulæque insumitur, in Dei contemptum dæmonibus immolatur. Si libido provucat ad stuprũ & adulterium, despue, dicens, credo in Deum Patrem, cuius oculis ista displicent: non committam, ut ob tantillum voluptatis, excidam ab hæreditate cœlestium gaudiorum, ac securitate mentis sibi bene consciæ: Stultus negociator est qui talem admittit permutationem. Si quid tale puderet committere teste & arbitro patre terreno, quanto magis oportet vereri oculos patris illius, cœlestis?

cœlestis? Iam si veniamus ad Christũ, qui nobis familiarius exemplum pie vivendi proposuit, quæ pars est Christianæ philosophiæ, quam non hinc abunde liceat discere? quis non accendatur ad virginitatis ac pudicitiæ studium, quum audit Christum natum ex virgine, qui nobis in suo quoque corpore virginitatem commendavit? Quem non pudeat coniugium adulteriis inquinare, aut in coniugio servire libidini, quum reputat Mariæ & Ioseph omni virginitate castius matrimonium? Ad hæc quum cogitaverit, tantum honoris habitum humanæ naturæ, ut ad divinæ personæ consortium in Christo sit recepta, sedeatque ad dexteram Patris, non vereatur sese ad pecunias voluptates, ventris & inguinis abiiceere? Agnoscunt angeli ac venerantur hoc mysterium, quemadmodum testatur Petrus in epistolæ prioris capite primo. Eoque in Apocalypsi 19. Ioannem procidentem ut adoraret, angelus vetuit dicens, vide ne feceris, conservus tuus sum & fratrum

gelos habet sibi ministrantes. Tu superbus palatio, derides pauperis ἄνεγη tugurium, at illi pauperi communis pater totius mundi regiam construxit, illi lucent sydera, illi volvuntur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modum eadem fides effecit, ut nec huius mundi prosperitas adferat insolentiam, nec adversæ res pariant desperationē. Quisquis autem Deum esse credit, omnia gubernantem, is credit illum singulis nostrum magis esse præsentem quam quisquam adest sibi, exactiusque perspicere latebras cordis nostri, quā nos in media luce cernimus corpus oppositum oculis; qui igitur fieri potest ut homo, sive in tenebris agat sive in luce, sive solus sive cum multis, non cum multo tremore multaque reverentia componat actiones suas, ne quid sit quod offendat oculos patris ac domini, atque etiam iudicis: Totus hic mundus templum est Dei, in quo præsidet ipse; quod si nos pudeat in templo lapideo quicquam indecori committere, quan-

quanto maiore religione decet in hoc versari templo? Vana sunt iacula quibus nos impetit tyrannus ille, sed adversus omnia sufficit unicus clypeus, credo in Deum. Si te petit iaculo superbiæ, obiice clypeum. Credo in Deum, qui quam oderit elatas mentes in Lucifero declaravit: si stimulat ira ad vindictam, responde, Credo in Deum, qui sibi ius vindicandi servavit, clamans, Mea est ultio, & ego rependam. Si livor urit animum, dic, Credo in Deum, qui sua bona dispertitur cuique pro suo arbitratu. Quur invideam fratri & conservo, communis patris ac domini benignitatem? Quanto æquius est, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi tam multa largitus est supra meritum, & quod per fratrem ista quoque largitur? Quicquid enim uni membrorum datum est, totius corporis & lucrum est & ornamentum. Si avaritia solicitat ad fraudes & rapinas dicens, nisi properas per fas nefasque facere rem senem opprimet egestas, mendicabunt liberi: respon-
de,

gelos habet sibi ministrantes. Tu superbus palatio, derides pauperis ἀνεστὶ tugurium, at illi pauperi communis pater totius mundi regiam construxit, illi lucent sydera, illi volvuntur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modum eadem fides effecit, ut nec huius mundi prosperitas adferat insolentiam, nec adversæ res pariant desperationē. Quisquis autem Deum esse credit, omnia gubernantem, is credit illum singulis nostrum magis esse præsentem quam quisquam adest sibi, exactiusque perspicere latebras cordis nostri, quā nos in media luce cernimus corpus oppositum oculis; qui igitur fieri potest ut homo, sive in tenebris agat sive in luce, sive solus sive cum multis, non cum multo tremore multaque reverentia componat actiones suas, ne quid sit quod offendat oculos patris ac domini, atque etiam iudicis: Totus hic mundus templum est Dei, in quo præsidet ipse; quod si nos pudeat in templo lapideo quicquam indecori committere,
quan-

quanto maiore religione decet in hoc versari templo? Vana sunt iacula quibus nos impetit tyrannus ille, sed adversus omnia sufficit unicus clypeus, credo in Deum. Si te petit iaculo superbiæ, obiice clypeum. Credo in Deum, qui quam oderit elatas mentes in Lucifero declaravit: si stimulat ira ad vindictam, responde, Credo in Deum, qui sibi ius vindicandi servavit, clamans, Mea est ultio, & ego rependam. Si livor urit animum, dic, Credo in Deum, qui sua bona dispertitur cuique pro suo arbitratu. Qur invideam fratri & conservo, communis patris ac domini benignitatem? Quanto æquius est, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi tam multa largitus est supra meritum, & quod per fratrem ista quoque largitur? Quicquid enim uni membrorum datum est, totius corporis & lucrum est & ornamentum. Si avaritia solicitat ad fraudes & rapinas dicens; nisi properas per fas nefasque facere rem senem opprimet egestas, mendicabunt liberi: responde,

gelos habet sibi ministrantes. Tu superbus palatio, derides pauperis ἄνεγώ tugurium, at illi pauperi communis pater totius mundi regiam construxit, illi lucent sydera, illi volvuntur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modum eadem fides effecit, ut nec huius mundi prosperitas adferat insolentiam, nec adversæ res pariant desperationē. Quisquis autem Deum esse credit, omnia gubernantem, is credit illum singulis nostrum magis esse præsentem quam quisquam adest sibi, exactiusque perspicere latebras cordis nostri, quā nos in media luce cernimus corpus oppositum oculis; qui igitur fieri potest ut homo, sive in tenebris agat sive in luce, sive solus sive cum multis, non cum multo tremore multaque reverentia componat actiones suas, ne quid sit quod offendat oculos patris ac domini, atque etiam iudicis: Totus hic mundus templum est Dei, in quo præsidet ipse; quod si nos pudeat in templo lapideo quicquam indecori committere,
quan-

quanto maiore religione decet in hoc versari templo? Vana sunt iacula quibus nos impetit tyrannus ille, sed adversus omnia sufficit unicus clypeus, credo in Deum. Si te petit iaculo superbiæ, obiice clypeum. Credo in Deum, qui quam oderit elatas mentes in Lucifero declaravit: si stimulat ira ad vindictam, responde, Credo in Deum, qui sibi ius vindicandi servavit, clamans, Mea est ultio, & ego rependam. Si livor urit animum, dic, Credo in Deum, qui sua bona dispertitur cuique pro suo arbitratu. Quur invideam fratri & conservo, communis patris ac domini benignitatem? Quanto æquius est, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi tam multa largitus est supra meritum, & quod per fratrem ista quoque largitur? Quicquid enim uni membrorum datum est, totius corporis & lucrum est & ornamentum. Si avaritia solicitat ad fraudes & rapinas dicens; nisi properas per fas nefasque facere rem senem opprimet egestas, mendicabunt liberi: responde,

gelos habet ſibi miniſtrantes. Tu ſuperbus palatio, derides pauperis ἀνεστιὰ tugurium, at illi pauperi communis pater totius mundi regiam conſtruxit, illi lucent ſydera, illi volvuntur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modum eadem fides effecit, ut nec huius mundi proſperitas adferat inſolentiam, nec adverſæ res pariant deſperationẽ. Quiſquis autem Deum eſſe credit, omnia gubernantem, is credit illum ſingulis noſtrum magis eſſe præſentem quam quiſquam adeſt ſibi, exactiuſque perſpicere latebras cordis noſtri, quã nos in media luce cernimus corpus oppoſitum oculis; qui igitur fieri poteſt ut homo, ſive in tenebris agat ſive in luce, ſive ſolus ſive cum multis, non cum multo tremore multaque reverentia componat actiones ſuas, ne quid ſit quod offendat oculos patris ac domini, atque etiam iudicis: Totus hic mundus templum eſt Dei, in quo præſidet ipſe: quod ſi nos pudeat in templo lapideo quicquam indecori committere, quan-

quanto maiore religione decet in hoc versari templo? Vana sunt iacula quibus nos impetit tyrannus ille, sed adversus omnia sufficit unicus clypeus, credo in Deum. Si te petit iaculo superbiæ, obiice clypeum. Credo in Deum, qui quam oderit elatas mentes in Lucifero declaravit: si stimulat ira ad vindictam, responde, Credo in Deum, qui sibi ius vindicandi servavit, clamans, Mea est ultio, & ego rependam. Si livor urit animum, dic, Credo in Deum, qui sua bona dispertitur cuique pro suo arbitratu. Quur invideam fratri & conservo, communis patris ac domini benignitatem? Quanto æquius est, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi tam multa largitus est supra meritum, & quod per fratrem ista quoque largitur? Quicquid enim uni membrorum datum est, totius corporis & lucrum est & ornamentum. Si avaritia solicitat ad fraudes & rapinas dicens, nisi properas per fas nefasque facere rem senem opprimet egestas, mendicabunt liberi: responde,

de, non faciam, quia credo in Deum: qui vestit passeres, qui alit lilia agrorum, non finet militem suum perire fame. Si concupiscentia solicitabit ad luxum, dic, absit ut faciam, quia credo in Deum cuius munificentia hæc mihi indulsit, non ad intemperantiam, sed ad sobrium usum: quicquid hinc impenditur concupiscentiæ, furtum est, rapina est, imo sacrilegium est & idololatria: quicquid superetat necessariis, pauperum res erat, Christi membris debebatur: & quod temulentiæ, crapulæque insumitur, in Dei contemptum dæmonibus immolatur. Si libido provucat ad stuprū & adulterium, despue, dicens, credo in Deum Patrem, cuius oculis ista displicent: non committam, ut ob tantillum voluptatis, excidam ab hæreditate cœlestium gaudiorum, ac securitate mentis sibi bene consciæ: Stultus negociator est qui talem admittit permutationem. Si quid tale puderet committere teste & arbitro patre terreno, quanto magis oportet vereri oculos patris illius cœlestis?

cœlestis? Iam si veniamus ad Christũ, qui nobis familiarius exemplum pie vivendi proposuit, quæ pars est Christianæ philosophiæ, quam non hinc abunde liceat discere? quis non accendatur ad virginitatis ac pudicitiæ studium, quum audit Christum natum ex virgine, qui nobis in suo quoque corpore virginitatem commendavit? Quem non pudeat coniugium adulteriis inquinare, aut in coniugio servire libidini, quum reputat Mariæ & Ioseph omni virginitate castius matrimonium? Ad hæc quum cogitaverit, tantum honoris habitum humanæ naturæ, ut ad divinæ personæ consortium in Christo sit recepta, sedeatque ad dexteram Patris, non vereatur sese ad pecunias voluptates, ventris & inguinis abiicere? Agnoscunt angeli ac venerantur hoc mysterium, quemadmodum testatur Petrus in epistolæ prioris capite primo. Eoque in Apocalypsi 19. Ioannem procidentem ut adoraret, angelus vetuit dicens, vide ne feceris, conservus tuus sum & fratrum

tuorum habentium testimonium Iesu. Atqui ante Christum incarnatũ, non idem audivit Abraham aut Daniel adorans angelum. Quum igitur humanæ naturæ dignitatem agnoscant angeli, quam indignum est nos eam abiectissimis vitiorum sordibus conspurcare? Quin potius audimus Petrum hortantem, per quæ maxima & preciosa nobis donavit, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. Iam qui syncera fide profitetur illum dominum, qua fronte audebit aliquid sui suffuratus largiri Satanę, quũ totus sit illius cui se totum in baptismo dedicavit? Qui se Iesu profitetur esse, quur aliunde venatur salutem? Qui Christum profitetur regem ac sacerdotem summum, qua fronte negligit illius leges, quo ore patitur illam adorandam victimam pro se frustra oblatam, quam ille voluit omnibus esse salutiferam? Dei filius amore tui factus est homo, ut te ex homine faceret Deum, & tu in contem-

ptum

ptum illius temetipsum ex homine facis animal, omni pecude abiectius? Quid porro est tota vita, mors, & resurrectio Christi, nisi clarissimum speculum Euangelicæ philosophiæ? Non sine causa magnã habet laudem obedientia: ea sine exceptione primum debetur Deo: ille Patri obedivit usque ad mortem, mortem autem crucis, proxime parentibus: factus est illis subditus, quum ab eis non intelligeretur, Lucæ 2. Debetur autem & nonnulla publico munere fungentibus, etiam si mali sint: ille non subduxit se iudicio, sed adiuratus à Caipha, respondit, nonnulla respondit & Pilato. Herodem contempsit, quod is non fungeretur illic auctoritate publica, sed tantum animi causa venabatur ab illo miraculum. Satanam téntatorem reiecit in omnibus, à spiritibus immundis ne prædicari quidem sustinuit. Magna virtus est humanæ gloriæ contẽptus, ille quum esset Deus, servi persona gessit in terris, regnum delatum refugit, doctrinæ miraculorumque gloriam ad pa-
trem

trem retulit. Charitatis vis est, nocere nemini, prodesse omnibus. Tota illius doctrina, tota miraculorum gestio, tota denique vita, nihil aliud fuit quam in omnes beneficentia: nusquam quæsivit quæ ipsius erant, sed se totum effudit in aliorum utilitatem: hoc erat unicum illud Deoq; gratissimum holocautoma. Quam fervida charitatis vox est quum ait, ignem veni mittere in terrã, & quid volo nisi ut accendatur? Baptismo habeo baptizari, & quam angor ut perficiatur? Nemo inquit maiorem charitatem habet, quam ut animam suam exponat pro amicis suis: ille non solum vitam impendit, sed & crucis ignominiam sustinuit, idque pro inimicis quoque extremis verbis orans pro his per quos actus fuerat in crucem; & quorum blasphemis vocibus in ipso supplicio lapidabatur. Nec tamen mentitus est dominus: quum enim ait nemo, de charitate humana loquutus est. Inter homines exempla quædam insignis amicitiæ narrantur verius quam creduntur, in

quibus

quibus amicus pro amico semet in vitæ discrimen coniecerit: Christi charitas superat omnem humanam charitatem: ignis ille cœlestis erat non terrenus, quem Spiritus Sanctus accendit, non affectus naturæ: & non pudet nos appellari Christianos, qui non solum non impendimus animam amicis servandis, sed pro levi emolumento, fucis mendaciis & periuriis fallimus proximum, violentia spoliamus, calumniis pertrahimus in capitis periculum? Vulgaris morbus est divitiarum amor, ut earum contemptus rara præcipuaque virtus est. At quid illo in hoc mundo nudius, qui non habebat ubi vel reclinaret caput suum? qui Cæsaris nomisma non agnovit, iuxta hominē loquor, cuius etiam vestes, quod solum superer at exuvium, inter milites distributæ sunt. Non hæc dico quod gravis egestas sit accersenda, sed quod turpe sit Christum professo, tam impotenter ferre rei familiaris tenuitatem, ut se ter quaterq; miserum clamitet, Qur autem te pudeat inopiæ,

quam

quam habes communem cum Christo rerum omnium domino? Aut quur aliquis minoris æstimat proximum suum ob egestatem, ac non potius veneratur in illo domini similitudinem? Tyrannicus affectus est ultionis cupiditas; Durũ est bene velle ei qui rem diminuit, aut vitam famamve impetiit. At id fiet mollius si respicias ad illum agnũ omnis expertem maculæ, tot conviciis lapidatum, tot insidiis appetitum, denique vinctum, consputum, colaphis cæsum, & omni ludibriorum genere vexatum, & inter latrones in cruce suspensum, nullo verbo, nullo nutu ullam provocati animi significationem dantem, nec aliud sonantẽ quam verba flagrantissimę charitatis ac mãsuetudinis. post resurrectionem item discipulis & amicis tantum apparuit, ut illis & mœrorem adimeret, & fidem confirmaret: cæterorum nemini sese ostendit exprobrãs eis frustratos impiæ mentis conatus, dicensque, Hic est ille, quem iniuste condemnastis, cui exprobrastis, quem sic ex-
tinctum

tinctum voluistis, ut nec ullum honestæ memorię vestigium superesset, Vivo invitis vobis, Sed quid? Mandavit Apostolis, ut illis ipsis à quibus fuerat indignissime tractatus, prædicarent Euangelii gratiam, hoc est per fidem in Christum gratuitã omnium scelerum veniam, & in futuro seculo vitam æternam. Hæc vita multas secum defert molestias, eas si respectu domini patienter toleramus, simul cum illo patimur: sed multo magis, si ob iusticiam ac pietatem affligamur immerentes. Si hoc quotidie meditemur, ut carnis cupiditates sine rebellione obtemperent spiritui, Christo commori discimus. Si ab hoc mundo semoti, non tam corpore quam affectu, ad eam perveniemus perfectionem, ut in spe resurrectionis cõquiescamus, una cum Christo sepelimur. Si semel per baptismum ab operibus mortuis ut Paulinis utar verbis, omnibus emundati maculis, deinceps in novitate vitæ ambulamus, non solum non revoluti in cœnum unde repurgati sumus, verum etiam

per

per omnium virtutum gradus properantes ad perfectionem, iam cum Christo resurgimus, qui suscitatus à mortuis nō amplius moritur. Quum his modis in nobis quotidie crescit rerum terrenarum contemptus, & accrescit cœlestis vitæ desiderium, cum illo in cœlum ascendimus, corporeis pedibus prementes terram, cordis affectibus versantes in cœlo, sic omnes cogitationes nostras componentes, omnes actiones ita moderantes, quasi coram Deo & in cœtu sanctorum omnium agamus, sicuti revera agimus. Iam venimus ad Spiritum Sanctum; qui iuxta Pauli doctrinam hospes est piarum mentium, quas sibi pro templis cōsecravit. Hoc qui credit, qui fieri possit ut non vereatur Dei templũ prophanare? prophanatur enim impuris etiam cogitationibus, ut absint facta: ac expulso tam amabili hospite, è templo Dei facere Satanæ stabulum? Laudatur Christiana concordia, sine qua nulla est religio, nulla felicitas. Huius absolutum exemplum habes in Patre, Filio,

Filio, & Spiritu Sancto. Habes proximum in nomine Ecclesiæ, quæ tot vinculis connectitur, habens unum Deum, unam fidem, unas leges, unum baptisma, eadem sacramenta, eundem spiritum, eandem exspectãs hæreditatem. In hac ecclesia si quis perseverarit, etiam si quid prolapsus fuerit, habet multos à quibus sublevetur, nec facile perire poterit, tot intercessorum millibus pro ipso deprecantibus. Intra ovilis septa sese continentibus minus est à lupis periculi. Quoniam autem hic perpetua nobis colluctatio est cum adversario, caute ambulandum est, iuxta leges ab imperatore dominoq; nostro præscriptas: ad quas servandas quoniam imbecillitas nostra nequaquam sufficit, assiduis precibus implorandum est auxilium cœleste: quod omnibus præsto est, si quis ardenter, si quis assidue, si quis cum trementi fiducia postulet. Ad utrumque erimus magis idonei, primum si ad Deum veluti fontem & auctorem omnia nostra referamus. Deinde si consuescamus

non ad singulos, sed ad universam sodalitatem habere respectum. Si prius illud fecerimus, in omnibus, quicquid nobis ex animi sententia successerit, Deo gratias agemus: & si quid molesti acciderit, dum patienter ferimus velut à Deo immissum, vel ad emendandos, vel ad exercendos nos, externum malum vertetur nobis in verum bonum. Dabo exemplum evidens, Feliciter provenit seges in agris: hic paganus prædicabit industriam suam, laudabit eius æstatis commodum cœlum. At Christianus perinde quasi hæc omnia de manu Dei acceperit, agit benigno Patri gratias, qui tanta largitate prospicit filiis ac famulis suis. Et si quid boni nobis præstatur per homines, agnoscemus domini bonitatem, qui tali homini dedit ut hoc & vellet & posset. Rursus si quid molestiæ accidit nobis per homines, ac de vindicta cogitantibus subit animum, præstat hanc iniuriam concoquere, ne lacessitus lædat gravius, poterit amicus hoc damni multo pensare fœnore: humanæ

humanæ prudentiæ nonnullam laudem fortasse promeremur, pietatis nullam, sed si cogitaverimus, dominus me per huius hominis malitiam flagellat, illius amore feram quicquid hoc est mali: hoc pacto & minus indignabimur proximo, & proniores reddemur ad correctionē vitæ, quam ad ultionem iniuriæ: In summa, minus habebūt in nobis tyrannidis humanæ cupiditates, quarum violentia nos ab observatione legū divinarum ad maleficia solet abripere. Consuefaciendus igitur est animus ut in omnibus, seu lætis seu tristibus, protinus ad Deum intendat oculos. Proximum huic est, ut animo contueamur universam ecclesiam velut unum corpus, sub uno capite Christo. Hac ratione fiet, ut & nostra incommoda levius feramus, si ea pro multis & cū multis ferre nos reputaverimus: magisque de bonis aliorum gloriabimur, quam de propriis, nec cuiquam invidebimus, si cogitaverimus nostrum esse, quicquid bonorum habet ecclesiæ sodalitas. Denique libentius

 audiet

audiet Deus preces nostras, si non nostrum proprie negotium agemus sed commune commodum petemus, ad ipsius gloriam. Charitas enim Deo gratissima est: at ea non quærit quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi. Christi autem corpus est ecclesia. Isto pacto fiet, ut dominus charitate tua delectatus, etiam hoc ipsum quod tibi proprie postulaturus eras, largius donet, quam si tibi uni petisses. Hæc consideratio si transierit in habitum, dilatabit animum nostrum ut non quibuslibet offendatur, nec ad minutas offensiunculas resistat, nec officium præstaturus μικρολογῶν supputet, hic Gallus est, ego Germanus, ille obscurus est, ego clarus, ille pridem hoc de me dixit, sed alacriter impertiat beneficium, ut membro Christi, ut Christiano, ut homini. KA. Si tibi molestum non esset, velim ex te & illud discere, quæ sint præcipuæ leges ad quas oporret hominem actiones suas velut ad amussim dirigere: & quæ sit optima precandi formula. CA. Decalogi præcepta nulli

sunt ignota : nec his meliora quisquam potest tradere, quam quæ tradidit ipse Deus : nec ulla melior precandi formula præscribi potest, quam dignatus est ipse dominus præscribere. Novit enim filius, qua formula potissimum delectatur Pater. KA. Sed ea præcepta Iudæis per Mosen tradita sunt, ab ea lege nos liberavit dominus. CA. Bona verba fili charissime, tota lex nostra est cum Euangelio consentiens, nisi quod nos factum profitemur, quod illi futurum expectabant, & quod illis ut rudibus per ænigmata propositum est, nobis explanatius dicitur. Tantum externæ quædam ceremoniæ partim abolitę sunt, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatæ. A præceptis autem cæteris non aliter liberat Euangelium, nisi quod aucta in nobis charitate, ea sponte facimus ac lubentes, quæ Iudæorum vulgus faciebat metu pœnæ : alioqui quæ tandem esset illa libertas, si nobis licet peierare, mœchari aut furari? Nonne eo Christus venit in mundũ,

ut impune peccaremus, sed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non novit peccatum. Eundem Deum colimus quem Iudæi, licet quod ad immolationū ritus attinet alio modo colimus. Fons autem omnium præceptorum est, primum illud, hoc est omnium maximum, dilige Deum ex toto corde, & proximum sicut nos ipsos, Hic enim sermo omnia vivendi pręcepta summatim complectitur, & his qui caret, etiam si præstet quod verba legis præscribunt, vitetque quod vetat, legem tamen non observat: veluti si quis inimicum non occidat, non quod illi minus male velit sed quod minas legis metuat, is apud Deum homicida est. At quem ita excandescentem, à facinore revocat dilectio Dei & proximi, atque ita secum cogitat: absit ut ob hominem inimicum excidam ab amicitia Dei, & lædam proximum, cui etiam si malus sit tamē bene velle debeo propter Deum, cui gratissimum est, si pro iniuria reponamus beneficium: nec mea refert, si malam pro benefa-
ctis

ctis gratiam refert homo, habeo certæ fidei debitorem, cui hanc sortem fœnero, reddet cum inæstimabili lucro: is demum legis præceptum observavit. KA. Iam igitur expecto decem illas leges digito Dei scriptas. CA. Referuntur Exod. cap. xx. nec egent interpretatione, legis enim verba debent esse dilucida, & si quid in his requirat interpretem, sunt complures qui hoc abunde præstiterunt. Tantum paucis admonebimus singula præcepta latius patere, præsertim apud Christianos, quam hominum vulgus existimat. Primum itaque præceptum est, Non habebis Deos alienos coram me, non facies te sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Hoc præceptum convenit cum primo articulo Symboli, ut hic non sit opus pluribus verbis: & iam admonui præceptum hoc violari non solum ab his qui solem, lunam ac stellas, aut hominem, serpentem, bovem, canemve, aut
 horum

horum dæmonumve simulacra colunt pro Deo: verũ ad Idololatriam tendunt omnes artes curiosæ, divinandi, præstigiarum, sanationum magicarum, in quibus etiam si non sit expressa cum dæmonibus conspiratio, est tamen aliquod tacitũ commercium, ac perinde tacita Dei abnegatio. Si quæris argumentum in promptu est. Quum tibi incantator parat è corpore teli cuspidem eximere, dic bona fide tecum: si hoc sit volente Deo, prosit: sin minus, malo vulnus corporis quam animi impietatem: videbis incantatorem nihil agere. Neque me fugit quid hic soleant causarii, qui multũ tribuũt magiæ naturali, & astrologiæ vaticinanti: Christianæ pietatis est etiam ab illis refugere, quæ periculum aut speciem habent impietatis. Despuit hæc omnia, quisquis vere professus unum verũ Deum, abiuravit omnes Deos falsos. Ne ab homine quidem ullum beneficium admittendum est, quod datur cum offensione Dei. Breviter omne crimen pertinet ad Idolo-latriam.

latriam. Qui in gratiam regis spoliat pupillos immeritos, aut aliud simile crimen admittit, principem pro Deo colit. Blandiantur sibi quantum volunt, recitent hoc præceptum quotidie millies, ore profitentes Deũ, Paulus illis reclamat dicens, factis negãt. KA. Quur igitur non puniuntur, vt Idololatræ? CA. Quia partim excusat humana imbecillitas, partim turba peccantium: præcipue vero quod de hominis animo nobis difficillimũ est iudicare, cæterũ qui per omnem vitã destinato animo per fas nefasque sectantur divitias, venantur voluptates, reiecto timore pariter & amore Dei, sciant se nihilo meliores esse iis, qui thus incẽdũt Iovi, aut Veneri mactãt agnũ aut Baccho hircũ. KA. Quũ in eodem pręcepto tanta diligẽtia vetentur fieri simulacra, qui factũ est, ut hodie templa Christianorum plena sint imaginibus? CA. Iudæorum populus erat crassissimus, & ad gentium superstitionem mire proclivis, ut vix crederent esse quod oculis non cernerent: eoque lex tot verbis eos

deterret longius ſubmovens à periculoſiſſima fovea. Nunc poſteaquam per Euangelicam lucem extinctus eſt omnis paganiſmus, non eſt idem periculum: & ſi quid reſidet ſuperſtitionis in quorundam imperitorum animis, facile per admonitionem ſacramque doctrinam propelli poterit. Uſque ad ætatem Hieronymi erant probatæ religionis viri, qui in templis nullam ferebant imaginem, nec pictam, nec ſculptam, nec textam, ac ne Chriſti quidem, ut opinor, propter Anthropomorphitas: paulatim autem imaginum uſus irrepſit in tēpla. Nec fortaſſe foret indecorum, ſi in his locis in quibus ſolemniter adoratur Deus, nullæ ponerētur imagines præter imagīnem crucifixi. Pictura tamen ſi apte adhibeatur, præter honeſtam voluptatem, quam adfert, plurimum conducit ad memoriam & intellectum hiſtoriæ. Unde non inſcite dictum eſt à neſcio quo, picturam eſſe illiteratis, quod eruditis ſunt libri. Imo doctus etiam interdum plus videt in tabula quam in literis,

literis, ac vehementius afficitur: velut magis commoveremur, si conspiceremus Christum in cruce pendentem, quam si legeremus illũ crucifixum: pictura vero rem quatenus licet ponit ob oculos, & ἐνάργειαν quam affectant loco dædali præstat. cæterum vita Christi & Apostolorum, ea præsertim quæ literis canonicis prodita est, in porticibus, vestibulis, ac peristyliis recte poneretur. Suggerunt enim imagines ejusmodi pias quasdam cogitationes etiam aliud agentibus. Quemadmodum autem à Priscis recte constitutum est ne quid in templis recitaretur, præter canonicam scripturam, ita conveniret, si in sacris locis nihil pingeretur aut fingeretur, quod in sacris voluminibus non haberetur. Postremo in tabernaculo Moses ex præscripto Dei duos Cherubim aureos posuit in summis propitiatorii partibus Exod. 25. & 3. Reg. 7. in vasis templi quod extruxit Solomon, erant boum, leonum & Cherubim sculptiles imagines, Rursus, 2. Paralip. 3. Sculpuntur

tur Cherubim in parietibus. In mitra pontificis erat imago lunæ, in veste malorum punicorum simulacra. Non igitur est verisimile Iudęis simpliciter interdictum omne genus imaginum, sed nė more gentium haberent simulacra, quæ proponerentur adoranda. Idem velut exponens liber Deuteronomii, præceptum hoc referens addit, non adorabis ea, nec coles, eodem pertinet quod addit: coram me. Coram Deo ponitur imago quæ Deo æquatur. Nulla siquidem res rationis expers, capax est adorationis, hoc est venerationis externæ, nec cultus, hoc est internæ venerationis. Christianus si caput inclinat signo crucifixi, scit ligno nihil honoris deberi, sed ad occasionem imaginis veneratur illud quod ea repræsentat. Iā si quis amore Christi charam habeat imaginem Christi, sic ut interdum exosculetur, & in loco mundo reponat, modo absit superstitio, arbitror eum affectum non esse ingratum Deo. Alioqui quum in templis osculamur codicem Euangelicum,

licum, non adoramus membranam aut aurum eburve, sed Christi doctrinam veneramur. Ac fortasse non inutile fuerit, ut episcopi in suis quisque ecclesiis super hac re statuant secundum præsentem gregis utilitatẽ, citra tumultum tamen & iniuriam. Nam ut imagines sint in templis nulla præcipit vel humana constitutio. Et ut facilius est ita tutius quoque est omnes imagines è templis submovere, quam impetrare, ut nec modus prætereatur, nec admisceatur superstitio. Iam ut animus sit ab omni superstitione purus, tamen non caret superstitionis specie, orantem ad ligneum simulacrum procumbere, in hoc intentos habere oculos, ad hoc verba facere, huic oscula figere, nec orare prorsus nisi coram imagine, illud addam, quicunque sibi aliusmodi fingunt Deum quam est, contra prȩceptum hoc colunt sculptilia. Iudæi non habent simulacra in templis, sed habent in animo idola turpissima. dũ patrem fingunt orbum, quum habeat filium, dum solum, quum in consortio

ſortio habeat Filium & Spiritum Sanctum. Non igitur Deum colunt ſicuti iactant, ſed pro illo colunt Idolum quod ſibi in animo ſuo fabricati ſunt. Hoc exempli cauſa dixiſſe ſat eſt, cætera ex teipſo coniicies. Quoniam autem illius ſummæ maieſtatis hoc poſtulat dignitas, ut non ſolū apud te magnifice de ea ſentias, nec tantum abſtineas à cultu ſimulacrorum, verum etiam nec verbo parum reverente dehoneſtes apud homines: additum eſt, non aſſumes nomen Dei invanum. Nam aſſuetudo levium verborum, paulatim minuit in loquentium & auditorum animis reverentiam numini debitam. Is porro mos erat gentium, paſſim inculcantium in ſermone quamvis ludicro aut etiam obſcœno, νὴ τὸν δία, Edepol, Ecaſtor, medius fidius: & utinam hodie nulli eſſent Chriſtiani, qui prava conſuetudine tertio quoque verbo addunt, per Deum, per mortem Dei, præſertim quum ludūt aleam, aut Baccho ſacrificant uvidi. Legimus imperatores quoſdam Romanos

manos

manos licet ethnicos, iussisse flagris castigari eos, qui iurassent per genium principis. Apud Iudæos vero tanta erat veneratio divini nominis, ut mysticum illud nomen quod tetragrammaton appellant, scriberent litteris non efferendis: verum sit hoc datum crassis Iudæorum mentibus: nam Deus tam est innominabilis, quã est inimaginabilis & invisibilis, euangelicæ pietatis est, nunquam nominare Deum, aut Christum, aut Spiritum Sanctum temere, seu irreverenter, ne voces transeant in affectus, affectus in actiones. Illud animadvertendum, quod non dixit non nominabis Deum, sed non assumes nomen Dei. Assumitur enim quod ad aliquem usum adhibetur: in vanum sive frustra ac temere assumitur, quod ad usum prophanum ac vulgarẽ assumitur: velut quum quis per Deum iurat in negotio parvi momenti. Nam qui iurant, ut facilius fallant, aut per temulentiam, iracũdiamve, aut animi gratia, blasphemiæ proximi sunt. Saltem hoc tri-
buamus

buamus omnium principi Deo, quod Galli tribuunt regi suo, qui regem non nominant, nisi adiectis verbis boni ominis, & attacto pileo. Nos itaq; Deum seu Christum nominantes aut flectamus genua, aut aperiamus caput, aut si neutrum licet, modica capitis inflexione & vultu, reverentiam præ nobis feramus. KA. Ex isto sermone quatuor scrupuli pungunt animum meum, primus est, quod hoc præceptum videtur ad proximi dilectionem pertinere, dũ prohibemur, per hoc nomen fallere proximum. Secundus quod hoc secundo pręcepto permitti videtur, quod primo vetitum est: nomen enim Dei res est creata, & simulacro simile. Tertius, quod idem videtur hoc pręcepto vetari quod primo. Nullus enim sciens peierat per Deum, qui bene de illo sentiat. Aut enim sentit illum ignorare mentes hominum aut non offendi malis. Quartus quod qui hodie iurant, magna ex parte, videntur violare hoc præceptum, siquidem iuxta sermonem Ecclesiastæ, in

rebus

rebus humanis vanitas vanitatū eſt, & omnia vanitas. In his igitur nunquam fas eſſet iurare. CA. Ut ad ſingula tribus verbis reſpondeam. Tria prima pręcepta quodammodo unum ſunt, ac præcipue pertinent ad latriam quæ eſt ſumma veneratio, quæ uni Deo debetur, tanquam omnium optimo, & cuius ſublimitas non recipit vilius creaturæ conſortium. Sed quatenus illius cōtemptus redundat in proximi malum, hactenus hoc præceptum & ad proximi dilectionem attinet quemadmodum & omnis in proximum iniuria pertinet ad Dei contumeliam, Deum enim quod in ipſo eſt lædit, qui contempto illius præcepto, lædit proximum, ſed blaſphemiæ propior eſt, qui per Dei nomen iurans fallit proximum, quam qui ſimplicibus verbis. Abutitur enim ad ſuam cupiditatem, & divino nominis honore, & proximi religione, qui adhibito Dei nomine credit iurato, non crediturus iniurato. Ad ſecundum ita reſpondebo; Nomen Dei ab ho-

ab homine prolatum est res creata, nec illi voci flectitur genu, sed ei quē vox indicat. De simulacro vero non est simile, Nullum enim est periculum ne vox hominis adoretur: sed in simulacris periculum est, quod philosophi quidam docuerint, sicut in corpus apte compositum à natura immigrat anima, ita in statuam scite effictam immigrare dæmones. Et necesse est Deum aliquo signo declarari. Ad quem usum præcipue instituta est hominis oratio. Ad tertiū hoc habe responsum, iuxta quidem meam sententiam: eos qui temulenti aut irati iurant, aut studio fallendi nocendive scientes peierant, primi præcepti violatores esse verius quam secundi. Tales enim, ut tu fateris, aut non credūt esse Deum, aut stupidum esse credunt, ut ignoret quid agant homines, aut somnolentum ut non curet, aut malum ut faveat, aut iniustum ut non puniat. Sed qui vel cōsuetudine, vel sine gravi causa sponte iurant, adversus hoc præceptum peccant. Ne vero nihil ad quartum re-

spon-

ſpondeam, Dominus inter perfectionis hortamenta, ponit & illud, ut in totum abſtineamus ab omni iureiurando. Idem viſum eſt quibuſdam probatis eccleſiæ doctoribus. Cæterum quo colore poſſit excuſari conſuetudo nunc paſſim iurantium in omni pene negotio viderint alii, mihi videtur iuſiurãdum vix excuſari poſſe, niſi aut neceſſitate, aut negotii gravitate. Crebro iurando peierare diſcimus. Neſcio an quiſquam bene iuret qui volens iurat. Iurat Paulus, ſed non pro penula aut ære, ſed pro gloria Euangelii. Haud tamen dixerim omnem iurandi conſuetudinem aut temeritatem eſſe crimen lethale, ſed certe crimini affinis eſt, & huic ripæ non bene creditur. Tutius eſt igitur Domini ac Iacobi conſilium conſequi. Tertium præceptum varios habet reſpectus. Spectat enim ad cultum Dei, præſcribens ſeptimum quenque diem, quo totus homo vacet operibus latriæ, hoc eſt hymnis, precationibus, ſacræ doctrinæ, ſacrificiis, & eleemoſynis, aliiſque exercita-

ercitamentis quæ fidē & chariratem erga Deum excitant, ne quis excusare possit sibi per necessarias occupationes non esse ocium colligendi animum ad ea quæ sunt pietatis. Spectat & ad humanitatem erga proximum. Tanta siquidem fuit olim Iudæorum, & hodie proh dolor nonnullorum Christianorum tum inclementia tum avaritia ut nullam relaxationem darent servis, ancillis, ac mercenariis advenis. Nec hanc caussam dissimulat lex, quum addit Deuteronomii 5. Memento quod & ipse servieris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus Deus tuus: ut divinæ mansuetudinis memoria, exemplum esset humanitatis erga proximum. Simili de causa institutum Iubileum, id est annus libertatis, septimo quoque anno. Quod autem Deuteronomii qninto, additur de bove & asino, vel oppositum est quorundam inexplebili cupiditati, qui quum ipsis nō liceat exercere opus servile, tamen iumēta sua sabbatho aliis ad quæstū locant: vel excessus est additus, quo

longius

longius submoveamur ab inhumanitate erga homines, quum iubeamur & iumentis parcere. Siquidem in hęc inclementia, gradus est ad inclementiam erga nobis subiectos homines. Nam & iumenta nobis serviunt. Porro quod Paulus ait: Nunquid de bubus cura est Deo? non sentit Deo nullam esse curam boum, quum in Euangelio testante domino, ne passerculus quidem sine illo cadat in terram: sed solam & præcipuam esse negat. Quemadmodum enim iumenta creavit propter hominem ita & curat illa in hominis gratiam. Ka. Quid est opus servile? Ca. Omne opus externum, quod quæstus gratia solet exerceri, velut arare, fabricari, negotiari. Ka. Quur prohibetur quod sanctum est? Ca. Non vetatur quasi vitiosum, sed ut quod per se bonum est, cedat ei quod est optimum, ei cuius gratia præcipue conditus est homo, videlicet, ut cognoscat, veneretur, colat, ametq; Deum super omnia. Ka. Non potest is coli nisi per quietem corporis? Ca. Et potest & debet etiam in mediis

mediis laboribus. Sed vix homo potest animum, ut par est in Deum attollere, nisi liber ab his laboribus, qui & tempus absumunt, & magnam animi partem sibi vendicant, & à decore publici cõventus avocant. Infirmis igitur & crassę mẽtis hominibus hęc lex potissimũ data est, quo per externũ ociũ discerent, & animũ habere à tumultuosis cupiditatibus feriatũ, videlicet ab odio, ab ira, ab ambitione, à libidine cæterisq; carnis affectibus. Itaq; qui sabbatis ita quiescebãt, ut eos dies vel somno, vel fabulis, vel inertiæ darent, nequaquã servabant hoc præceptũ, non præstantes hoc, cuius gratia præceptum est proditũ. Eoque lex ita loquitur: Memento ut sanctifices sabbathi diẽ. Sanctificare enim est sãctis operibus trãsigere, nec ullis Deo indignis actionibus prophanare. KA. Quur ad id designatus est dies septimus? CA. Lex ipsa causam expressit: Septimo die Sabbathũ domini Dei tui est, Sabbathũ autẽ Hebræis sonat requiẽ. Id explanatius dictum est Exodi trigesimoprimo. Sex diebus

diebus fecit Dominus cœlũ & terrã, & in ſeptimo ab omni opere ceſſavit. Ne mihi hic imagineris fabricam ſex dierũ opera abſolutã, deinde ſexto die laſſũ architectũ ſeptimo die recreaſſe laſſitudinem ocio. Tota Geneſeos ſcriptura myſtica illud voluit. Iudęos meminiſſe, quod hic mundus à Deo conditus ſit, non ut in his quę huius mundi ſunt conquieſceremus, ſed ut ex his quæ cõdita ſunt agnoſcẽtes cõditorẽ, ad illius exemplũ requieſceremus ab amore rerũ viſibiliũ, ac per fidẽ vitæq; innocentiam, quæ vera animi pax eſt, ad illã ęternam requiem properaremus. Audis hic tria quodãmodo Sabbatha. Primũ fuit ſolius Dei ſine nobis. Secũdũ eſt noſtrũ per illius beneficentiam, ſed imperfectum in hac vita. Tertiũ eſt abſolutũ in futuro ſeculo: Pręterea voluit populum ingratum & obliviosũm meminiſſe miſericordiæ divinæ, per quã fuiſſet è duriſſima ſervitute Pharaonis liberatus. Qui typus & nos admonet, ut meminerimus nos per agni immaculati ſanguinem à fœdiſſima tyrannide

Satanæ

Satanæ redemptos, ne per ingratitudinem revolvamur in maiorem servitutem. Ka. Dicebas Mosaicã legem quod ad ceremonias attinet, abrogatam esse. Sed hoc præceptum maxima ex parte videtur ad ceremoniarũ genus pertinere. Ca. Dixi quasdam Ceremonias abrogatas non omnes: Neque enim abrogatũ est flexis genibus orare Deũ, neq; ieiunium, aut cõciones: quasdã immutatas & ad Euangelicã pietatẽ accõmodatas. Quorũ de numero est Sabbathi observatio. ka. Qur igitur septimus dies versus est nobis in octavũ? ca. Id quidẽ credibile est Apostolorũ auctoritate factum esse mutatus est dies, ne in hoc convenientes cum Iudęis, videremur & in reliquis consentire: quemadmodus Chrysostomus, nec is tamen solus, miro studio deterret Christianos ne iisdem diebus ieiunarent, quibus Iudæi solenniter ieiunabant. ka. Ergo non sine gravi cõsilio, mutatus est in octavum septimus, potius quã in decimũ, aut duodecimũ. ca. Recte dicis. Deus enim quodammodo bis cõdidit

didit mundum, & in hoc hominem. Primum enim creavit quod non erat, utiq; per filiũ. Dein per eundẽ incarnatum restituit quod perierat. Ibi requievisse dicitur ab opere condendi: Hic Christus ab operibus dispẽsationis requiescẽs, dũ corpore requiescit in sepulchro, velut abrogat Iudaicũ Sabbatismũ: dũq; octavi diei diluculo resurgit immortalis, Sabbatũ Euãgelicum nobis cõmendavit. Eoq; is dies dominicus dicitur, & in eo cantat ecclesiasticus chorus, Hic dies quẽ fecit dominus. Dicitur & paschę dies, ipso vocabulo nos admonẽs veteris typi. Iudęi refecti agno trãsierunt mare rubrum: nos refecti sanguine Christi, tẽdimus ad terram cœlestem. Illos agni cruor illitus posti servavit ab angelo extinctore: nos Christi sanguis liberavit à tyrãnide peccati. KA. Ista profecto mire quadrãt per omnia. Verũ, est ne satis, si quis diebus dominicis colat Deũ? CA. Vere piis omnis dies dominicus est, nõ quod semper abstineat ab externis operibus, sed quod omni die quoties datur opportunitas

frequenter attollit animũ in Deũ fidẽ excitãs, charitatẽ extimulãs ſpẽ acuens, hymnis laudãs, aliquid petẽs ſalutiferũ, pro omnibus gratias agens. Sed quẽadmodũ pietatis eſt, hoc quotidie meditari, ita ſcelus vix expiabile eſt id dominicis diebus nõ facere, quũ huc invitet Chriſti & Apoſtolorũ inſtitutio, populi Chriſtiani ſolẽnis cõvẽtus, ſacra lectio, ſacra cõcio, ac religioſi ritus à patribus inſtituti. KA. Peccãt igitur criminaliter qui feſtis diebus aliquid operis faciũt? CA. Peccãt, niſi excuſet aut magna neceſſitas, aut magna utilitas: quod evidẽter docuit nos ipſe dominus, excuſãs diſcipulos quod ſpicas vellerẽt ſabbatho, & allegãs Levitas, qui ſabbatis operabãtur in tẽplo, & Phariſæis calũniantibus quod ſanaret ſabbatho obiiciẽs, quod ipſi ſabbato bovẽ ducerẽt ad aquã, & aſinũ in foveã collapſum extraherent ſabbatho, deniq; pronũcians hominẽ nõ eſſe factũ ſabbati cauſa, ſed ſabbatũ hominis gratia inſtitutũ, ut intelligas hoc præceptũ non eſſe eius generis, ut nunquam debeat cedere charitati.

KA. Qui convenit ut requiei dies dicatur, quum legamus aliquoties, in eo affligetis animas vestras? CA. Ista cantio Iudæis decantata est, quorũ est flere, quoniam non habent sponsum. Christianorum longe alia est cãtio, sese cohortantium, exultemus & lætemur in eo. Apud priscos autẽ in plerisq; ecclesiis Sabbathis ieiunabatur, ut purgatioribus animis ad dominici diei celebritatem accederẽt. Quod si quis adhuc obnoxius est Iudaicis affectibus, per confessionẽ ac pœnitentiã affligat animã suã, ut Deo recõciliatus, animo requieto fruatur diei gaudiis: hinc enim vulgata Germanorum lingua dicitur Soendach, nõ à sole, ut quidã interpretãtur, sed à recõciliando. Ut si quid per cæteros dies ex humanis negociis cõtractũ est labis, vel sabbato vespere, vel dominico die mane cũ Deo redeat in gratiã. Tũ si quid cũ quoquã habet simultatis, reiiciat ex animo, ut & ab odio purus, & ab omni crimine requietus ingrediatur tẽplũ domini. Proinde qui iuxta dõmini vocẽ: Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & in-

venietis requiē animabus vestris, quasi modo geniti infātes, deposuerūt omnē malitiā, ac superiores rebus humanis toto pectore rapiuntur ad illius ęternæ quietis contemplationē, hi demū sentiunt quāta felicitas sit, quāti gaudii, quantæ quietis res sit Euāgelicum celebrare Sabbatū: hoc est post dominicę sepulturę imitationē, eius exprimere resurrectionē, hoc enim vere est sabbathū Dei. Nā habet mundus ocia sua foris, sed intus labores longe serviliores quā pertulerint Hebræi servientes Aegyptiis in luto & latere. KA. Ista profecto pro meo captu satis explanate disseruisti. CA. Summa impietas est quæ recta petit Deū: proxima, qua per homines læditur. Deus propter ipsū honorādus ac diligendus est, homo propter Deū. Secundū primus honos debetur parētibus, per quos Deus nobis hoc vitæ munus dedit, quorū cura nos educavit, alioqui perituros, per quos nos instituit ad cognitionē Dei summi parētis omniū & ad charitatē ipsius evexit. Proinde Honora inquit, patrem tuum & matrē tuā, ut sis lōgęvus super

terram,

terrã, quã dominus Deus daturus est tibi. Honos apud Latinos frequenter premium sonat, unde illud Comœdię, Hic tibi ab illo honos est habitus, & honos alit artes. Ergo officium in parẽtes repẽsatio quædã est impendiorũ, molestiarũ ac laborũ quos nobis infãtibus impenderunt, dum mater fert tędiũ gestationis, pariendi, munus lactãdi & nutricãdi, lõgarum itẽ curarum, quas pater tolerat sumptus suggerẽs, & omnẽ adhibens curã, ut liberi ad pietatẽ erudiantur. Fit autẽ sæpenumero ut parẽtes vel ætate defecti, vel alio quopiam casu deiecti, egeãt vicissim filiorum auxilio. Hic primas debemus parentibus, Id Græci vocant ἀντιπελαργεῖν, quod Ciconiæ dicantur parentes senio lassos gestare vicissim ac fovere: & apud Ethnicos laudatur Aeneas, qui patrem Anchisen, humeris sublatum extulit ex urbis incendio. Apud eosdem præmio non caruit puella, quæ matrẽ clã uberibus suis aluerat. Unde & vox communis addita est pietatis. Pietas enim propie dicitur affectus in Deum, in parentes ac patriã, quæ quasi cómu-

 nis

nis est parens multorum, sicut Deus est pater omnium. Referre gratiam iis per quos vitã vel acceperimus vel recuperaverimus, pietatis est. Bene mereri de his qui prius de nobis bene meriti sũt, gratitudinis est: præceptoribus autem eximiã debemus gratiã, quod sicut per parentes contigit ut vivamus, ita per hos contigit ut bene vivamus, & quẽadmodũ illis corporis vitam ferimus acceptã, ita his debemus animi vitam. Bruti nascimur, quid enim aliud? institutione reddimur homines. Plurimum igitur honoris debetur parentibus iis, qui hæc omnia simul præstiterunt. KA. Quid si & lactãdi tædiũ fugiat mater, neuter autem instituat ad bonos mores, sed liberos pro servis habeant, & eorũ obsequium ad inhonestas actiones exigant? CA. Quo minus præstiterint officii, hoc minus illis debetur honoris: & tamẽ illis quoq; propter Deũ mos gerẽdus est, iuxta illud Tragicũ, Ni pater esses: nisi forte præscribant ingrata Deo. Tum enim æquum est ut audiant, Oportet obedire Deo magis quã hominibus. Porro quod de parentibus

tibus dictũ est, pertinet ad omnes qui nobis sanguinis propinquitate iuncti sunt, aut qui ea præstiterunt officia, quę parentes pii solent suis prętare liberis. Nã genuisse corpus, minima pars est officiorum. Decet quidem erga omnes esse beneficos, sed in his ordo est. Secundum parentes, ut quisq; sanguine proximus est, ita primum sublevandus, ne in alios consumpta liberalitate, non sit quo domesticis opituleris. Paulus mulierem pronunciat infideli deteriorem, quæ suorum curam non habet, nõ quod gravius sit peccatum negligere cognatos, quã nõ credere Euangelio, sed quod talis mulier ne id quidẽ officii prętat suis, quod Ethnicæ solent exhibere cognatis, quum Euangelica pietas non abroget affectus naturæ, sed eos perficiat. Et in Euangelio dominus damnat eos, qui neglectis parentibus facultates suas mittunt in Corbonam. Addã & illud, Hoc præceptum nõ solum ad parentes, verum & ad episcopos, præceptores ac magistratus pertinere, qui quodãmodo parentum funguntur vice. Quibus enim

enim iubetur rependi honor, hi eadem opera iubentur ea prȩstare officia quibus magna debetur gratia. Eoque beatus Paulus Eph. 6. aliisq; lõcis hoc prȩceptum repetens utrãq; partem admonet officii sui. Et vos inquit patres, nolite ad iracundiã provocare filios vestros, sed educate eos in disciplina & correptione domini. Quum vetat exacerbari filios, excludit herile imperiũ: quũ addit in correptione domini, cõmendat mansuetam ad pietatem institutionem, ut tales simus erga nobis subditos, qualis dominus fuit erga nos. Qua enim fronte queruntur de filiis suis quod sint parum frugi, quum ipsi ad luxum ac nequitiam illos instituerint? KA. Ergo ne longævi sunt omnes, qui pie colunt parentes? CA. Annotavit istuc divus Paulus, huic præcepto primum additam mercedem etiam in hac vita: verum ita loquendum erat crassis Iudæis, qui spe commodorum temporalium velut infantes, alliciendi erãt ad officia pietatis. Duriter habiti in Aegypto, lõgisq; per deserta itineribus fatigati miro desiderio inhiabant

hiabant ad terram lacte & melle fluentem, eoq, adiectũ est, ut bene sit tibi, & longęvus sis super terram, quã dominus dabit tibi. Probabile autem est multos ex eo populo cui data est lex, non pervenisse ad terrã repromissam, qui tamen erga parẽtes præstitere pietatem. Verum qui spiritualia spiritualiter diiudicant, nõ hic expectant pietatis præmiũ, sed in illa terra vivẽtium. Nec enim illi bene esse potest, qui male vivit. Et hęc vita licet ad decrepitam usq; senectam proferatur, longæva tamen nõ est, imo temporis punctũ est, si ad illam æternitatem cõferatur. Ille diu vixit, qui hic benefactis æternam promeruit vitã, quiq; cõsummatus in brevi explevit tẽpora multa. Quanquã & in hac vita Deus sæpenumero reponit præmium pietatis erga parẽtes. Aliqua præmii pars est honesta fama. Nã & vulgus Ethnicorum execratur eos, qui progenitores suos negligunt cõtristãtq;: ac fere fit, ut qualem se quisque pręstiterit parentibus suis, tales habeat erga se liberos, nec est alia gravior homini calamitas, quam habere filios im-

pios. Meretur autem ingratitudo, ut quod immerens accepit, invitus amittat. Vitã debemus progenitoribus, in quos si grati fuerimus, æquũ est, ut eo quod accepimus diu fruamur. Nec hi tamen falluntur promisso, quibus hic non contigit lõgęvitas. Aut enim hoc datur, quod iuxta literã promissũ est, aut aliquid illo multo præstãtius. Neq; enim fallit, qui pollicitus vitrũ dat gẽmam. Quatuor his pręceptis admonemur, ut grati simus erga benemeritos, ac bene mereamur deiis, ergaquos Dei vice quodãmodo fungimur. Nunc ob retundẽdã Iudęorũ crassam maliciam expresse vetãtur ea quibus homo lędit hominẽ. Omnium autem iniuriarum atrocissima est, homicidiũ: quanquam homicidii nomine cõtinentur omnes affectus, qui huc tendunt: quorũ primus gradus est, ira in animo cõcepta, & odium. Ira est dolor flagitans vindictam: odium est ira inveterata, affectus ad omnem occasionem paratus ad lædendum: illa vehementior veluti crudi vulneris, hoc insanabilius. Utroque peior invidia, quę alienam felicitatem suam

ſuam interpretatur iniuriam. Proximus gradus eſt, ira erumpens in vocem indignationis, quam dominus appellat Raccha. Tertius eſt dolor erumpens in manifeſtum convicium, ut quum dicimus fatue. Apud homines homicidii defertur qui vitam eripuit proximo: apud Deum homicida eſt: quiſquis odit proximum, hoc eſt, qui male vult. Nã iraſcimur & his quibus bene volumus, non ut lædamus, ſed ut corrigamus: & odimus in homine nõ quod fecit Deus, ſed quod fecit ipſe. Calũniator & Sycophanta pro gladio, iaculo & veneno utitur lingua. Avarus dũ egenti non ſuccurrit, fame occidit. Occidit enim qui quum ſervare poſſit, non ſervat. Fortaſſe nõ perit proximus, ſed tamen quantum in illo eſt qui periclitanti nõ tulit opem, extinctus eſt. Maleficæ perimunt incantamẽtis. Maledicus ad mortem adigit. Non refert quo pacto quis adimat vitam, ubicunque eſt lædendi perverſa voluntas, ibi eſt homicidium. Mulieres quæ pharmacis cient abortum, infanticidium committunt. Qui libellis famoſis lapi-

dant hominē, interficiunt calamo. KA. Si nullo pacto licet occidere, quid dicemus de bellis & publicis iudiciis? CA. In legitimis iudiciis, lex ipsa occidit nō iudex. Lex autem à Deo est, iubens unum membrum tolli ob totius corporis incolumitatē: sed ad sectionem nō accedūt medici donec alia via spes est recuperādæ sanitatis: ita Christiani iudicis aut principis est, ad capitis supplicium non nisi tentatis omnibus & coactum venire. Qui corrupte iudicat, aut legibus ad privatum odium cōmodumve abutitur, etiam si nocens morte dignus est, tamen iudex patrat homicidium. De bello quid dicā? Utinam omnes sic à bellis abhorreant quasi sit parricidium illic occidere, quando omnis Christianus Christiano germanus est. Sed in bello iuste suscepto & legitime gesto, lex occidit non homo. Cęterum princeps qui nō necessitate, neque Reipub. studio, sed ob privatos affectus bellum suscipit, tot homicidia cōmittit, quot homines in eo bello pereunt, vel ad famem adiguntur. Adde quisquis vel odio, vel spe prædæ currit ad bel-

ad bellum, etiam si neminem occidat, homicida est. Non enim voluntas abfuit, sed voluntati defuit facultas aut occasio. KA. Quid si quis privatus occidat invadentem? CA. Si certa mors intenditur, nec est ullũ effugium, homini perfecto suaserim, ut à Deo imploret auxiliũ, quod sæpe propinquius est quam credimus, quãdo legimus & draconem ejus, cuius olim fuerat alũnus, clamore excitum accurrisse, & à latronibus liberasse. Hic si mavult occidi quam occidere, existimarim Christiani hominis officii functum. Ad hoc autem ut liceat capitis periculum, intentantis exitio depellere, multa requiruntur, quæ persequi non est huius iustituti. KA. Quid de his qui sibi manus adferunt? CA. Si isti nõ sunt homines, nõ committunt homicidiũ, morbum mentis omne iudicium adimentem excipio. KA. Quid de his, qui ieiuniis, vigiliis, frigore, nuditate, reliquisque corporis afflictionibus sibi vitam vel abrumpũt, vel abbreviant? CA. Si adest hypocrisis, homicidæ sunt: si syncerus animus, levius peccant, præ-

sertim

sertim si studio iuvandi proximum excedunt modum. Charitas enim multa excusat. Iniuria in proximum atrocissima est, homicidium: proxima, adulterium. Ut enim viro, nihil cōiunctius, nihil charius uxore legitima, ita nulla est cōtumelia intolerabilior quā uxor per adulterium cōstuprata. Quāquam autem adulterare Latinis, ut μοιχεύειν Graecis, verbum sit generale ad omnem corruptionem: nam & monetam adulterat, qui eam viciat, & adulterant verbum Dei, qui illud corrupto affectu tractant: tamen frequentior usus ad stupro violatum coniugium accommodavit. Nec aberrant qui putāt hoc praecepto vetari omnem coitum nefarium. Quod genus sunt incestus, externus & spiritualis, venus mascula, coitus cum incubonibus, aut brutis animantibus, omnis immundicies. Deniq; stuprum simplex, quod ita levissimum est in hoc genere, ut interdum ex circumstantiis gravius fiat adulterio. Quin & in legitimo cōiugio, cōmittitur adulterium, si immodice serviatur libidini, aut congressus ita peragatur, ut inde

ut inde nulla sit spes prolis. Addũt huc adulterium spirituale, quod in omni quidem crimine cõmittitur, sed peculiarius in apostasia, quum quis à cultu veri Dei recedit ad cultum dæmoniorum, de quo dictum est in primo præcepto. Nunc mihi cõsidera decentem ordinem: tria prima pręcepta pertinẽt ad Deum, quo nihil melius aut charius. Quartum ad parentes, quibus secundum Deum honos debetur. Quintum ad vitam & corpus, quæ possessio cuiq; charissima est. Sextum ad uxorem, quæ est una caro cũ viro. Septimum ad externa bona, sine quibus tamen non vivitur. Unde qui pauperem spoliat necessariis, quod in ipso est vitam eripit. De his enim vere dixit poëta quidam ethnicus, pecunias esse animam miseris mortalibus. Furti vero nomen generale, ad peculatores, qui suppilant ex ærario publico, ad sacrilegos, qui res sacras auferunt, ad abigeos qui abducũt aliena iumenta aut pecudes, ad plagiarios qui abducunt aliena mancipia, seu liberos, ad piratas & prędones, qui vi ac belli specie spoliãt homines

mines, & ad eos qui clam aliena surripiunt: itaq; hæc quidem furtorum genera, nulli non sunt notissima: illa sunt quidem tectiora, sed æque scelerata, ne dicam sceleratiora. KA. Quæ sunt ista? CA. Qui mercenarium debita mercede fraudat, fur quidem ille nō dicitur, sed est. Qui mutuum aut cōmodatum aut depositum accipit retinetve hoc animo ut si possit nunquam reddat, nō minus fur est, quā is qui effractis scriniis rem alienam aufert. Similiter & operarius, aut nō præstans id quod pollicitus est, aut decem diebus absolvens quod poterat quinq;, si mercedem integrā accipit fur est. De iis qui monetā publicam arte reddunt deteriorem, quid attinet dicere? Aut quid de impostoribus, qui gemmas facticias vendūt pro nativis, aut simili fuco pauperiem faciunt proximo? Quid de institoribus, qui merces suas vendunt, non quanti debent sed quanti possunt? lucrum appellant, sed revera furtum est. Idem de monopolis dicendum. Nec excusat œnopolas & aurigas, quod in cōsuetudinem abiit, ut aquam sulphuratam aut lixivium vendant

dant pro vino. Nec ideo molitores, pistores, ac vestiarii fures nō sunt, rem alienam vel substrahentes vel vitiantes, quia fit à plerisq;. Quidam adiungunt huc clericos, & sacerdotes, qui census ecclesiasticos accipiunt, nec ea prȩstare conantur, ob quæ illi sunt instituti. Aut qui sacerdotii census accipiunt, quum abhorreāt à sacris. Breviter, furtum est quicquid cogeris restituere, si adsit facultas. Nam fur est, & qui bona fama spoliat hominem, & qui puellæ simplicem animum astu vitiat. Supersunt tria præcepta, quorum primū cohibet linguam, reliqua duo cōcupiscentiam animi, magisq; sunt superiorum quorundam explanationes, quam nova præcepta. Nam si falso testimonio proximum lædens, id faciat amore lucri, ad furti præceptum pertinet: sin odio, ad homicidium. Tanta autem erat illius populi crassitudo, ut crederet nō esse homicidium, nisi quod ferro fusteve perageretur, quum lingua sit omni ferro nocentior. Nec absurdum est, queādmodum homicidii nomine cōprehenditur omnis læsio proximi, ita

sub

sub falsi testimonii titulo cõtineri noxam omnem, qua per linguã afficimus proximum. Sed à Mose positum est exemplum insigne. Falsum enim testimonium cõplectitur periurium. Nam olim & iudices iurati cognoscebant, & testes iurati respondebant. Nec minus occidit hominem, qui falso testimonio opprimit innocentem, quam qui ferro necat. Nec minus est prędo, qui corrupto iudicio, aut falso testimonio proximum facultatibus exuit, quam qui latrocinio spoliat. Eadem mens est, eadem est voluntas, organum modo mutatum est. In hunc scopulum impingũt omnes, qui vel obtrectando, vel adulãdo, vel subdolis cõsiliis, vel corrupta doctrina, nocent proximo: quæ quo magis adversantur Christianę charitati, hoc propius accedunt ad peccatum capitale. Reliqua duo cõiunctim ponũtur in Exodo sic: Nõ cõcupisces domũ proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, nõ servum, nõ ancillam, nõ bovẽ, nõ asinum, nec oĩa quæ illius sunt. In Deut. hoc modo. Nõ cõcupisces uxorem proximi tui, nõ domum, nõ agrũ,
non

nõ servum, nõ ancillã, nõ bovẽ, nõ asinum, & universa quæ illius sunt. Si cõcupiscẽtiã uxoris separes à cęteris possessionibus, duo erunt præcepta, quorum prius ad adulterium pertinet, posterius ad furtum. KA. Quid erat opus his duobus præceptis? An nõ qui malũ facinus prohibet, eadẽ opera prohibet malã voluntatẽ? CA. Datum est hoc ruditati illius populi, qui quoniã pravæ voluntati nõ est prętituta pœna per legẽ, crediturus erat nõ esse peccatum apud Deum, quod apud hõines est impunitum, nõ quia nõ sit crimẽ, sed quia volubilis est hominis cogitatio, & factum probari potest, voluntas soli Deo est cognita. KA. Sed quur in præcepto vetãte periurium & homicidiũ, nõ est expressa cõcupiscẽtia? CA. Sunt qui sic respõdeãt, libidinis & habẽdi affectum penitius esse cunctis à natura insitum, quã periurii aut homicidii, ab his enim abhorremus potius, nisi violẽta cupiditas naturæ sẽsum obruat. Atq; Iudęorum natio propẽsior erat ad vindictam quã ad libidinẽ eoq; permissum est illis dare libellum repudii. Mihi ut cum oĩm

pace

pace dixerim, cõcupiſcẽtia videtur hoc loco nõ tã ſonare qualẽcunq; uxoris aut rei alienę cupiditatẽ, quã conatũ maleficii. Quẽadmodum dicimur appetere inſidiis aliquẽ, nõ quod illũ læſerimus, ſed quod ſtructis inſidiis conati ſimus lædere, craſſus autẽ ille populus iudicaſſet nõ eſſe crimẽ tentatũ adulteriũ, furtũve niſi ſucceſſus accederet. Alioqui nõ ſtatim crimẽ eſt cõcupiſcere, velut ſi quis optet mulierẽ ducere, ſi cõtingeret maritum decedere: aut ſi quis poſſeſſionẽ alienã dono, emptove cuperet fieri ſuã. Nec omne furtũ punitur capite, nec adulterii conatus: nõ enim puniuntur niſi deprehẽſi in cõgreſſu. Homicidiũ vero patratũ capite punitur, & tẽtatum pertrahit hominẽ in diſcrimẽ iudicii. Hãc ob cauſam expreſſe vetita eſt cõcupiſcẽtia, in his in quibus nõ punitur conatus. Hic video quoſdã in hoc elaboraſſe, ut univerſa pręcepta ſive iubentia ſive vetãtia ad hęc decem redigãt: & capitalium peccatorum ſpecies quæ ſeptẽ numerantur, in aliquod horum referunt, ſed ſedula diligẽtia verius quã ſeria. Ad iſtum enim modum

fit

fit omnium pręceptorum cõfusio, dum nunc oĩa sub uno cõprehẽduntur, nunc eadem sub diversis. Ad hæc, quum hæ leges agresti rudiq; populo traditę sint (oportet autẽ legẽ esse planã ac dilucidã) qui suspicari poterãt Iudæi, sub adulterii nomine vetari stuprum omne quãvis simplex? aut sub homicidii titulo oẽm interdictã malevolẽtiã? Simplicius igitur est mea quidẽ sentẽtia dicere, quod hęc decẽ pręcepta tradita sunt intractabili populo, tanquã prima rudimẽta, ne prolaberetur in oĩa facinora: ut ab his elemẽtis proficeret ad alia præcepta quę sunt innumera, tum in lege, tum in prophetis, tum in Solomonis proverbiis, donec veniret ad perfectionẽ euangelicã, cuius & exẽpla quędam & præscripta etiam in veteris testamenti libris cõtinentur. Eoq; dominus optimus legis interpres, adolescẽti sic respõdet: Si vis ad vitã ingredi, serva mãdata, indicans decalogum esse limẽ & ingressum ad pietatẽ, nõ cõsummatam religionem. Sed quoniã tu in hoc sermone rudis & infantis personã agis, ęquum est ut his rudimentis interim sis contentus. Restat

Restat precatio, cuius optima formula ea est quam ipse dominus nobis pręscripsit. Sicut autem Petrus profitens Christum esse filium Dei vivi, apostolorum oīm voce loquutus est, ita qui Symbolum pronunciat, totius ecclesię voce pronunciat. Eadē est enim omniū Christianorum fides. Itidē qui precatur iuxta dominicā formulā, totius ecclesię voce precatur. Hoc indicāt illa pronomina nobis, nos, & nostra. Inanis autem est precatio, nisi adsit fides & charitas. Fides addit fiduciam, charitas ardorē. Qui eīm hæsitat, nō credit illi qui dixit, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Qui vacuus est charitate, frigide orat, & sibi magis orat quā aliis. Sed ut est unus omnium filiorum Dei spiritus, ita uno ore precātur oēs pro singulis, & singuli per oībus, patrē cœlestē cui per Christum renati sunt appellantes, ut ipsius nomē glorificetur per universum orbē, quo pariter de patre cōmuni gloriētur oēs; de se nemo: ut expulsa peccati tyrannide spiritus illius regnet in animis oīm: ut quēadmodum in illa cœlesti civita-

civitate nulla est adversus Deum rebellio, ita in hac ad illius imaginē enitēte, & ad illius hæreditatē destinata, actiones oēs ad summi parētis ac principis nutum cōponantur: qua particula simul & præmium ostensum est & exemplum. Quisquis enim in terris reprimit suā voluntatē, & divinæ paret, recta tēdit ad cœlestem vitā, ubi nulla est lucta, nulla rebellio. Nec aliud interim filii petunt in hac vita, quæ militia est, salarii, aut cōmeatus, quā ut detur ab imperatore cibus animi & corporis, quo valeāt strenue sua obire munia, nō postulāt honores, nō opes, nō voluptates huius seculi, nō thesauros, ad vitā corporis & ad salutē animæ necessaria tātum petunt: hæc enim quotidiani panis noīe cōprehēduntur. Ut autem sit plena cōcordia & filiis cum patre, & fratribus inter ipsos, orant ut humana delicta sine quibus in hoc mūdo non vivitur, velit ignoscere, quod tamē nolunt impetrare nisi ipsi mutuis inter se lapsibus ignoscētes patris erga se clementiā provocarint. Iniquum enim est postulare, ut Deus offēsus ignoscat

ſcat homini, ſi homo homini multo levius offēſus nolit ignoſcere. Poſtremo dum reputant quã benignum habeant dominum, quã amantem patrem, qui filium ſuum unigenitum tradidit in mortē, ut eos Satanę tyrãnide redimeret, orãt, ne ipſius permiſſu revolvantur in illius mali poteſtatē, & ita pertrahãtur in tētationem, ut mereantur à bono patre exhæredari. ΚΑ· Quur non petunt vitã ęternã? ΓΑ. Quia bonorum militum eſt, tantum obire munia quæ præſcripſit imperator, de mercede ſecuros: & bonorum filiorum eſt ad hoc tãtum eniti, ut patrē habeant pacatum ac propitium, haudquaquã ſolicitos de hęreditate, præſertim quum talem habeant patrē, quo nihil ditius, nihil benignius, nihil veracius. De precatione dominica nõdiſſerã pluribus. In promptu ſunt in hanc piorum atq; eruditorum hoīm cõmētarii, pręcipue divi Cypriani. Si nõ gravaberis meã in eam paraphraſim olim à me ſcriptã legere, ſimul & orabis, & orãdo diſces orãdi rationē: ſaltē illud aſſequeris, niſi fallor, ut ad lectionē eorum quos dixi venias aliquanto inſtructior. FINIS.

